

Werk

Titel: Thesaurus Iuris Executivi Rutgeri Rulant, Icti. Quadripartitus

Untertitel: Quarum Pars Prima exhibet usum verum executivum, mediante Brachio Eccles lastico, Seculari, Regio, Et Militari, Eorumque imploratione. Secunda, exactam praecipuarum Rerum Civilium tractationem ... Tertia, perfectam manuuctionem Executioni Rerum Criminalium inservientem. Quarta, Decem Classes Relationum, Actorum ac Votorum Cameralium praedictis materiis accommodatarum ... Atque Ita His Quatuor Partibus, Non Solum Executionis Materia fructuosissima continentur, sed & diversae per totum ius privatum dispersae materiae videlicet ...

Verlag: Author; Weissius

Ort: Francofurti ad Moenum; Francofurti ad Moenum

Jahr: 1624

Kollektion: VD17-Mainstream

Digitalisiert: Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen

Werk Id: PPN755514025

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN755514025>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=755514025>

LOG Id: LOG_0015

LOG Titel: Cap. I. - Cap. CX.

LOG Typ: chapter

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

C. de pact. & Silva. in consil. 34. & Capra in consil. 42. num. 6. 7. & 8. & Go. Rad. in consil. 49. num. 7. & Grat. in consil. 21. num. 30. vol. 1. & Cur. iun. in consil. 9. nu. 1. & 2. & Alex. in consil. 111. vol. 7. & Tirag. in tract. primogen. quest. 46. & Anton. Gabriel. in tract. commun. opinio. conclus. 8. de stat. in verbo. statutum. in 5. limitat. num. 3. Poteris prædictos adire, & ab eorum dictis veram conclusionem elicere.

CAP. XXXI.

ARGUMENTVM.

Instrumentum vi statuti executivum, an inducat præsumptionem iuris & de iure & admittat contrariam probationem.

SUMMARIUM.

1. Statuta concedentia executionem instrumentis confessionariis, videntur inducere præsumptionem iuris & de iure.

2. Præsumptio iuris & de iure reicit probationem contrariam.

Anrequam ad alia transeamus, omittendum non est Bald. in tract. statutorum, in verbo, instrumentum, num. 27. voluisse, statuta quæ disponunt instrumenta confessionaria executionem paratam habere, iuris & de iure præsumptionem inducere: & ideo videtur relicere contrariam præsumptionem. Id tamen tunc verum esse dicit, si statutum præsumendo non procedat: sed circa observationem statuat, ut supra in princ. dixit Bald. & iterum in l. antiqua, C. ad Velleian.

S. 3.

CAP. I.

ARGUMENTVM.

De officio iudicis generalia, & quod in priuatis non interponatur, nisi impetratum fuerit.

SUMMARIUM.

1. Officium suum in his, quæ respiciunt priuatam utilitatem, iudex non tenetur impartiri, nisi petentibus.

2. Statutum disponens, potestatem coniunctos ad compromissum faciendum compellere debere intelligitur, si ab eo petatur.

3. Statutum mandans causas consilio sapientis mandandas & committendas esse intelligitur, quatenus petatur.

4. Iudex non petenti inducias liberatorias dare non debet.

5. Officium iudicis mercenarium, nisi l. contestata sit, a parte impetrari debet: secus vero post litem contestatam.

6. Iudici cum aliquid faciendum lex mandat, semper intelligitur, si a parte petatur.

7. Capitaneus si cogatur dispositione statuti iudicare cum consilio sapientis, intelligitur si petatur, & num. 8.

9. Statuto disponente, quod iudex teneatur causas terminare intra tempus quoddam constitutum sub poena, intelligitur si pars petierit.

10. Iudex si teneatur intra tempus aliquod committere, intelligitur, si petatur.

11. Statutum si disponat, vel appellans, vel petens restitui, debeat cauere fideiussorem prestando de expensis restituendis: alioquin processus factus sit nullus: an si cautio non fuerit petita, nec oblata: sed in causa processum, processus sit nullus.

12. Usufructuarius facit fructus suos, si cautio non petatur.

13. Cognitio cause plena vel plenissima, quando requiratur.

14. Iudex secundum acta & probata, omissa conscientia, pronunciare debet.

15. Iudex cum probata est certa quantitas, in ea condemnare debet.

16. Probatio per iuramentum, quare inducta.

17. Officium iudicis debet in extimando cessare.

18. Extimatio à iudice, quare fiat in actione iniuriarum.

Quoniam officium iudicis, species executionum est, merito hoc loco de eo tractandum censui, quæ in re in primis regula illa vulgatissima firmanda est, iudicem in his, quæ priuatam respiciunt utilitatem officium suum non petentibus non impartiri, ut voluit Curt. iun. l. 1. apud quem, numero 20. C. de edend. & Augustinus Berous in cap. solite, num. 7. extra de restit. spoliat. & Capra in l. bouem. §. aliquando, num. 3. C. de adilit. edicto. & Roland. à Valle in consil. 83. num. 11. vol. 1. & Francisc. Viuius in tract. commun. opinio. in versic. iudex non potest, per text. in cap. ad nostram, il. 2. extra de iureiuran. & in cap. in literis, extra de restit. spoliat. & voluit Anton. à Butrio in cap. 1. in 1. oppositione, extra de libel. obligatio. & in d. cap. solite, extra de restit. spoliat. & Ioan. Baptist. Ferret. in consil. 42. num. 5. & Iacob. Nouel. in sua pract. crimin. in Rub. incipiente, datis defensionibus, num. 84. & seq. & in tract. ad defens. super Rub. exordiente, solet communi sententia, num. 3. & rursus August. Berous in cap. 1. num. 40. extra de iudic. & Sapia in l. ius dicentis, num. 58. ff. de iurisdic. omn. iudic. & est text. in l. 4. §. hoc autem, ff. de damno infecto. & tradit Grat. in consil. 16. num. 5. vol. 2. & Corne. in consil. 45. num. 18. vol. 2. & est etiam in text. in l. ad peremptorium. ff. de re iudic. & rursus tradit Corne. in consil. 53. num. 10. vol. 1. & Socin. iun. in consil. 122. num. 42. vol. 2. per ea quæ tradunt Bart. Imola & Alexand. in d. l. 4. §. hoc autem, ff. de dam. infecto. & Angel. in l. iam tamen. §. si tamen plures, num. 1. ff. de iudic. solui. & Niconi. in cap. quoniam contra, num. 112. extra de probatio. Et hanc regulam tunc potissimum locum habere arbitrantur, cum huiusmodi iudicis officium ad commodum partis non petentis interponitur, ut dixerunt Curt. in l. 1. num. 61. ff. de iurisdic. omn. iud. & Dec. in l. si super possessione, num. 10. C. de transact. per text. in l. 1. §. magistratibus. ff. de magistrat. conuenien. Et ideo inquit, statutum, quo disponitur potestatem coniunctos ad compromittendum cogere debere, ubi cumq; ab ipso Potestate petatur, intelligendum esse ut voluit Alex. in consil. 82. in causa vertete, col. 2. in vers. tertio statutu, vol. 1. Et idem dicitur de statuto mandante causas sapientis consilio committi: Nam pariter si petatur intelligendum est, ut inquit Alex. in consil. 122. viso processu, col. fin. vers. circa secundum, vol. 2. & Felin. in cap. si autem, extra de rescript. & in c. studeas,

extra de magi. & recentiores in l. vniuersa. C. de preci. Im-
per. offeren. Et ideo dixit Bal. in l. si seruus. §. ait prator.
num. 1. ff. de iure deliber. quod ex quo petent tantum
debet iudex officium suum impartiri, non petenti
4 † inducias deliberatorias dare non potest, cum eas
peti oporteat. Dixit tamen Bal. in l. ius dicentis. in 1.
lectura. num. 4. ff. de iurisd. omn. iudic. cum quereretur.
An iudex officium suum parte non petente impar-
tiri & concedere posset: Doctores tenere, vt illud
officium, quod residet in solo iudice, implorandum
non esse: illud autem quod in parte est, & ius partis
est, implorandum omnino esse, vt habetur in d. l. 4. §.
hoc iudicium. ff. de dam. infec. & in l. 1. §. magistratibus.
ff. de mag. & conuenien. Id autem dicit Bal. in officio
5 nobili verum esse: in mercenario † autem aliter di-
cendum esse: Quandoquidem si lis contestata non
est, ab ea parte impetrari debet, cuius ius continet
& attingit. At lite iam contestata, vt impetretur, o-
pus non esse. l. adiles. §. item sciendum. ff. de adilit. edi-
cto. Ratio autem est, quia tunc facta petitione ex con-
sequenti etiam iudicis officium comprehenditur.
Præterea Sebast. Sapia in d. l. ius dicentis. num. 58. ff. de
iurisd. omn. iudic. ita inquit hanc conclusionem ve-
ram esse, vt vbiunque lex † vel statutum mandat
iudici aliquid faciendum, semper si a parte petatur,
intelligendum sit, vt voluit gl. in c. si. extra de rescrip.
vbi auctoritate illius gl. inquit Abb. quod si Capi-
taneus, † ex dispositione statuti cogitur cum consi-
8 lio † sapientis iudicare: id si a parte petatur intelli-
gendū esse, vt est tex. in l. peto. §. fin. ff. de leg. 2. vbi Castr.
inducit ad questionem. vt ibi per eum, & illum tex. ad hoc
reputat singularem las. in l. admonendi. col. 5. ff. de iure iur.
9 Hinc quoque infertur, qd. stante statuto, † vt iudex
infra quoddam tempus sub aliqua poena causas de-
cidere & terminare teneatur, id si pars petierit in-
telligendum esse, vt voluerunt Bur. & Abb. in c. penult.
10 col. pen. extra de iud. Et Castr. in d. l. peto. §. fin. ff. de leg. 2.
11 inducit ad huiusmodi questionem, statutum † dis-
ponit appellantem vel restitui petentem de expen-
sarum restitutione fideiussorem præstando cauere
debere, alioquin processum sit nullus: an si cautio pe-
tita nō sit, nec oblata, sed processum in causa, an ta-
lis processum sit nullus? Et inquit tex. illū probare,
nullum non esse ob id, qd. statutum huiusmodi si pe-
tatur, intelligendum sit: & non præstetur. Quemad-
modum & usufructuarius nō facit fructus suos, nisi
12 † cautione de vtendo fruendo arbitrio boni viri præ-
stita: Verum si sciente & patiente proprietario non
petita cautione, usus fuerit, fructus suos faciet, vt
habetur in l. vxori. ff. de usufr. leg. vbi tradit etiam Bar. &
ad hoc notat illum tex. las. in l. admonendi. col. 5. ff. de iure
iur. & hac de re multa tradit Felin. in c. fin. autē. col. 3.
extra de rescrip. Multas fallacias ad hanc regulam po-
nit Sapia ibid. cum aliis num. subseq. Quando autem
13 † plena causa cognitio requiratur, quandoque ple-
nissima, & quando semiplena sufficiat, tradit Bar. in
in l. iudices. C. de iudic. vbi Alex. & alii. At illud in pri-
14 mis iudex iuxta † prædicta obseruare debet, vt se-
cundum allegata & probata omnia conscientia pro-
nunciet, & præsertim in causis pecuniariis, vt in-
quit Corn. in con. 163. vol. 3. Et tradunt Dd. & præser-
tim Abb. & Felin. in c. pastoralis. §. quia vero. n. 23. extra
de offic. deleg. vbi post Bal. ea ratione mouetur, quod
conscientia sit particularium & singularium, &
non facit ius. Lex autem est vniuersalium, vt inquit
Ias. in §. si minus. colum. 6. Institut. de action. vbi inquit

etiam iudicem eo modo faciendo non peccare.
Præterea hanc conclusionem sequitur etiam Cor-
ta in verbo, iudex & Comes, in 4. quest. Regul. de an-
nali. num. 5. & quod iudex debeat pronunciare se-
cundum actā, allegatā & probatā, voluit etiam De-
cius in l. si soror. n. 5. C. de collat. Et ideo dixit Soci. sen-
in cons. 146. n. 17. vol. 1. quod probata † quadam quah- 15
tate iniuriarum estimationis iudicem in illa quā-
titate probata condemnare debere ita vt illam mi-
nuere, aut moderare non possit: Quia licet proba-
tio iuramento partis fieri possit, non tamen pars
quin per testes probare possit prohibetur: Nam qd.
iuramento † probetur, in partis fauorem inducitur 16
est, quæ debet renunciare, vt inquit Bar. in l. fin. ff. de
in lit. iuran. arg. l. semper. §. hoc interdicto. ff. quod vi aut
clam. Vnde inquit gl. in l. vnica. C. de senten. quæ pro
eo quod inter. partem hoc casu ad probandum de fa-
cto admitti, quasi id de iure necessarium non sit.
Quo præsupposito hoc in primis probari videtur
ex his, quæ habentur in d. l. vnica. Cod. de sent. quæ pro
eo, quod interdum concludunt super interesse æ-
stimationem ad probandam quantitatem, per tes-
tes vel instrumenta fieri consueuisse, vt vbi est casus
in versic. in aliis, vbi gl. Alioquin taxatur vel iura-
mento in litem, vel iudicis officio, vt ibi plene habe-
tur. & Rayn. de Forlino expresse decidit in sua repetitio.
Primo igitur iudex an id sit probatum, inspicere
debet, & secundum allegata & probata condemna-
re, per illum tex. & per tex. in d. l. illicitas. §. veritas ff. de
offic. presid. In his igitur terminis, in quibus æstima-
tio fit officio iudicis, vel iuramento in litem: si sit
iuratum, iudex eam probationem sequi debet. Se-
cundo, quia talis probatio iuramento fauore par-
tis inuenta videtur, & odio dolosi, & propter diffi-
cultatem probationis, vt late tradit Bart. & sequunt-
tur alii in l. in actionibus. ff. de in litem iuran. Ergo si
processum sit ad probationes via ordinaria: si illa
sufficit, cessat extraordinaria, argumentol. in provin-
ciali. ff. de noui oper. nuncia. cum ibi late notat Bart.
& alii. Debet igitur cessare hoc † officium in æsti- 17
mando, cum sit remedium extraordinarium perea,
quæ notantur in l. in cause, in princ. ff. de mino. Præterea
† prædicta confirmantur ex eo quod ideo in actio- 18
ne iniuriarum in condemnatione fit æstimatio iu-
dicis, quia pars agens nimia affectione decepta
posset inique æstimare. Concludendum igitur ar-
bitratur, vt illa conclusio quod iudex secundum al-
legata & probata iudicare teneatur, prout habetur in
d. §. veritas. & notatur in d. cap. 1. extra de offic. ordin. &
tradit Abb. in c. pastoralis. §. quia vero, extra de offic. de-
leg. & Cyn. Bar. & alii in l. 1. C. vt quæ defunct. aduocat.
vbi non reperitur limitata, stetur regulæ l. omnis de-
finitio. ff. de regul. iur. Hæc enim probatio per iura-
mentum & quod æstimatio arbitrio & officio iu-
dicis fiat, est fauore & privilegio partis inducta, vt
inquit Bart. in d. l. fin. ff. de in litem iuran. argum. tex. in l.
videamus. §. iurare. ff. de in litem iuran. & d. l. constitu-
tionibus. §. 1. ff. de iniur. quæ non cessat, quando fit æ-
stimatio ab omnibus, & possit pars huic fauori re-
nunciare. l. si quis in conscribendo. C. de pact. Nec quod
fauore inductū est, in odiū retorqueatur. l. q. fauore.
C. de legib. Merito debet iudex iuxta æstimationem
testibus probatam condemnare, vel deferre iura-
mentum parti ad cautelā in supplementum proba-
tionis testium deferre. Vel tertio curare, vt iniuria
partis iuramento extimetur, & illa sequi ac si videatur

moderare: Vel quarto ipse ex suo officio, si petatur consideratis circumstantiis extimare.

CAPUT II.

ARGUMENTVM.

Officium suum iudex impartiri non tenetur, etiam si statuti verba præcise sonent, necessitatem importantia.

SUMMARIUM.

- 1 Regula, vt iudex nō teneatur impartiri officium suum, nisi petenti, procedit etiam quando lex, vel statutum loquuntur verbis præcisis & inducentibus necessitatem.
- 2 Statutum Paduanum disponens appellatorem debere fideiussorem prestare de expensis rescindendis, alias processus sit nullus, intelligitur si petatur.
- 3 Statutum mandans, vt iudex teneatur lites dirimere intra determinatum tempus sub pœna, intelligitur si petatur.
- 4 Statutum mandans iudici, vt debeat causas appellationis committere sub pœna, intelligitur si requiratur.

Validum supra generaliter de ampliationibus regulę firmate, vt iudex officium suum impartiri, nisi petatur, obligatus non sit: superest modo, vt ad particularia descendendo nonnulla dicamus. Ampliatur igitur prædicta conclusio ad leges & statuta inferendo in pluribus. Et primo, ¶ etiam quod lex vel statutum verbis præcisis & necessitatem inducentibus & denotantibus loquantur, vt est text. in l. in bonafidei. C. de reb. credit. vbi dicitur præcise & expresse iudicem iuramentum in supplementum deferre debere & teneri: & id si petatur teneri, vt voluit Bart. in l. admonendi, colum. fin. ff. de iur. iur. & sequuntur communiter Dd. quicquid dixerit Panor. in o. si extra de rescript. & Cald. in consil. 2. sub Rub. de pœnis. & iterum Castren. & Alex. in l. properandum, in princ. C. de iudic. & Barbat. in c. consuluit, colum. 2. extra de offic. delegat. & Philip. Franc. in c. ex ratione, in fine, extra de appellat. & tradit Niconit. in cap. quoniam contra falsam, n. 112. per ea que voluit gl. si vbi tradunt etiam Dd. extra de rescript. vbi plura deducit. Pariter etiam ex prædictis inferitur ¶ ad statutum Paduanum disponens appellatorem fideiubere debere de expensis rescindendis, alioquin processus sit nullus: Quia & id si a parte appellata petitum fuerit, intelligendum est. d. l. peto. §. fin. ibi, quod si cautio non fuerit desiderata ff. de legat. 2. quem tex. ad hoc notat ibi Castren. & sequitur Alex. in consil. 96. visis narratis, volum. 3. & facit optime rex. cum gl. in d. l. vniuersa. C. de precib. Imperat. offeren. Itidem inferitur ad statutum ¶ mandans Iudici, quod debeat lites intra quoddam tempus sub pœna quadam determinare, quia intelligitur, si fuerit requisitus, vt voluerunt Butr. & Panorm. in c. venerabilis, extra de iudic. & rursus Panormit. in c. si. extra de rescript. & Calder. in consil. 2. sub Rub. de pœnis. & iterum Castren. & Alex. in l. properandum, in princ. C. de iudic. & Barbat. in c. consuluit, colum. 2. extra de offic. delegat. & Philip. Franc. in c. ex ratione, in fine, extra de appellat. Itidem confirmatur præcedēs limitatio, quia si statutum ¶ mandet iudici, vt sub quadam pœna cau-

fas appellationum committere debeat, intelligitur pariter si fuerit requisitus cum debita instantia, vt voluit Ang. in consil. 140. quidam Matthæus. & Alex. in d. l. de pupillo. §. si quis ipsi pratori. ff. de oper. noui nunc. & in consil. 119. viso processu, col. 4. vol. 1. & comprobatur ex his, quæ voluerunt Ang. Alex. & recentiores in l. debitoribus. ff. de re iudic. Vbi concludunt dispositionem l. si. C. de executionib. rei iudic. intelligendam esse, si illa quadriennalis dilatio à condemnato petatur.

CAP. III.

Argumentum est in Summario.

SUMMARIUM.

- 1 Statutum vel lex, licet disponant aliquid ipso iure fieri, intelligitur si petatur.

Secundo ampliatur prædicta conclusio, quod iudex non teneatur impartiri officium suum, nisi petenti, etiam si lex ¶ vel statutum dixerit seu mandauerit aliquid ipso iure fieri, propterea quod illis verbis non obstantibus, si petatur intelligi debet, vt voluit gl. in l. scimus, versic. ipso iure. C. de inoffi. testam. & in l. constat. C. de compensatio.

CAP. IV.

Argumentum est in Summario.

SUMMARIUM.

- 1 Promissio facta à parte iudici intelligitur si petatur.

Tertio ampliatur prædicta conclusio, vt non solum procedat in dispositione legis vel statuti, sed etiam in promissione facta iudici: ¶ vt puta si pars ei aliquid facere promiserit. Nam huiusmodi quoque promissiones hanc conditionem recipiunt: videlicet si iudex requisierit, vt est text. in c. ad nostram. il. extra de iure iur. & in cap. ad reprimendum, extra de offic. ordin.

CAP. V.

ARGUMENTVM.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri non tenetur, etsi statuto dies præfixus sit.

SUMMARIUM.

- 1 Iudici si lex vel statutum certam diē præfixerit suum officium, nisi petatur, impartiri non tenetur.
- 2 Dies si sit parti à iudice præfixa, intelligitur pars in tempore aliquid non facere, si iudex petierit.
- 3 Fideiussor qui Titium presentare promisit sub pœna infra octo dies, in pœnam non incidit, nisi à iudice in termino requisitus sit, & an verum sit.
- 4 Dies certa interpellat pro homine.
- 5 Dies pro homine, quando interpellat.

Quarto ampliatur, si lex ¶ vel statutum iudici, diem certum præfixerint: Nam in eo quoque casu Iudex officium, nisi postuletur, impartiri non tenetur, vt de hoc etiam supra, cum ex ipsa regula nonnulla inferremus, satis copiose diximus: Id autem etiam procedere arbitrantur Doctores, si dies ¶ parti à iudice præfixa sit, Nam eo etiam casu, si iudex

4 *deperierit, intelligendum est, ut voluit Castren. in consil. 166. videtur, quod ipse Ioannes Pauli, ubi inquit quod fideiussor, qui aliquem sub pœna infra octo dies ꝑ presentare promissit, non incidit in pœnam, nisi fuerit à Iudice requisitus in termino ei assignato.*

Contra hanc Castrensis conclusionem, licet Ripa in d. l. *damnum*. §. *hoc autem iudicium*, num. 10. ff. de *damno infecto*, dicat illud facere, quod voluit Bar. in eodem §. *hoc autem iudicium in prima oppositioe*, dum respondet ad tex. in l. *magnam*. C. de *contrahen. & committen. stipul.* dum inquit diem ꝑ certam cum apponitur, interpellare pro homine, & ideo Castrensis decisionem satis dubiam apparere. Quinimo eam fortasse veram non esse dixit Decius in consil. 146. *queritur in effectu*, col. fin. Attamen quicquid dixerit Decius, eam sequitur Felinus in c. *sin autem*, extra de *rescrip.* & respondet obiectioni in d. l. *magnam*, non procedere, ubi dies in obligatione faciendi actum quodammodo preparatorium ad actum iudicis appositus est. Hanc eandem Castrensis conclusionem sequitur Ias. in l. *si ex legati causa*, in vlt. fallen. ff. de *verbor. oblig.* & Ripa in d. §. *hoc autem iudicium*, num. 11. Et respondendo obiectioni dicit: diem tunc ꝑ pro homine interpellare, quando in obligatione obligationis differendæ causa apponitur: Secus vero si obligationis finit adæ seu perficiendæ gratia apponatur. Et dicit esse text. in l. *ex emptore*. §. *Casius*, ff. de *actio. emp.* & voluit gl. in c. *in vers. cogitur*, in tit. *an ille qui inter se frat. domi. sui*. Et in his terminis Castrensem loqui ait, cum ibi fideiussor promiserit Titium presentare infra octo dies ad libitum & beneplacitum Iudicis, & sic casu quo Iudex infra octo dies eum requisiverit, & ita seipsum declarat Pauli Castren. & Decius in d. consil. 146.

C A P. VI.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri non tenetur, etiam in repellendo aduersarium.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex non tenetur partem reicere, nisi aduersarius opponat.
- 2 Testes non admittuntur post diuina testificata: attamen Iudex non tenetur reicere probationes, nisi pars opponat.
- 3 Iudex non tenetur repellere procuratorem inhabilem, nisi pars opponat.
- 4 Frater pro fratre, & vxor pro marito, sunt testes idonei, si pars non opponat.
- 5 Statutum disponens debitum vltra 20. annos non posse testibus, sed instrumentis tantum probari, intelligitur parte opponente.
- 6 Probatio contra præsumptionem iuris & de iure, licet non sit admittenda: attamen si pars non opponat, Iudex eam reicere non tenetur.

Q Vinto ampliatur præcedens conclusio, ut etiam in officio iudicis quo ad reiciendum aduersarium locum habeat. Iudex ꝑ namque nisi aduersarius opponat & instet aduersarium repellere non tenetur: exemplum plane huiusmodi afferri potest: Post publicatas ꝑ attestaciones, testibus pro-

bare quicquam de iure non licet timore subornationis, auth. *at qui semel*. C. de *probatio. & c. fraternitatis*, extra de *testib.* & tradit Afflict. in decis. 216. num. 1. & 5. ubi plures ponit limitationes. Probationes tamen publicatis testibus factas Iudex, nisi pars opponat reicere non tenetur, ut inquit gl. in clem. 2. de *testib.* & Anton. Butr. in c. *vlt. a tertiam*. col. fin. eod. tit. id quod comprobatur Ripa in d. l. *damnum*. §. *hoc autem iudicium*, num. 13. ff. de *dam. infecto*. per ea, quæ voluit Bar. in l. *post mortem*. §. *fin. ff. de adoprio.* dum vult ut Iudex procuratorem inhabilem, nisi pars opponat, repellere non teneatur, per ea quæ voluit gl. in §. *si quis ergo*, in *Auth. quibus mod. natu. effici. sui*. & est ad idem gl. in l. *quævis indubitari*. C. de *adult.* Quod tamen, ut infra suo loco dicetur, intelligendum est, & hinc esse dicunt, ut frater pro fratre, & vxor pro marito, si pars non opponat, testes idonei & legitimi sint, ut inquit Specul. in tit. de *Teste*. §. 1. *vers. quid. ergo si aduersarius*. Præterea hinc quoque esse volunt, ut statutum ꝑ disponens debitum 20. annos excedens, per testes probari non posse, sed instrumentis tantum probandum esse, si pars opponat, intelligendum sit, ut voluit Bar. quem sequuntur recentiores in l. *certi conditio*. §. *quoniam* ff. *si cer. per.* Et licet probatio ꝑ contra præsumptionem iuris & de iure admittenda non sit, secundum gl. in *auth. sed iam necesse*. C. de *donat. ante nupt.* eam tamen, nisi pars obiciat, Iudex reicere non tenetur, ut inquit Innoc. in c. *fraternitatis*, extra de *frigid. & malefic.* & Imola in l. *inter stipulantem*. §. 1. ff. de *verbor. oblig.* & Alex. in consil. 77. col. fin. volum. 2. & facit illud, quod voluit Ias. in l. *pater furioso*. ff. de *his, qui sunt sui, vel alieni iuris*.

C A P. VII.

A R G V M E N T V M.

Officium suum non rogatus Iudex impartiri non debet, ut secundum conscientiam propriam iudicet, etsi res ei fuerit notissima.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex quod iudicare non debeat, nisi secundum acta & probata, quomodo procedat.
- 2 Iudex debet ex actis iudicare, etiam si nouerit veritatem aduersarii saltem in causis pecuniariis, n. 3.
- 4 Ecclesia, quare non iudicet de occultis, & quando.
- 5 Iudex si e fenestra prospiciat, & videat aliquem occidi, occisorem condemnare non potest, nisi aliter homicidium probetur.
- 6 Iudici si producantur particulariter ea, quæ parti competunt, satis non est: & Iudex secundum ea iudicare non debet, nisi in actis producta & registrata sint.
- 7 Actus quando probationes inesse dicantur.
- 8 Iudex prædicatur de probationibus & actis.
- 9 Iudex an possit ex sua conscientia iudicare.
- 10 Iudex si nullis præcedentibus probationibus aliquem condemnat, dicitur in dolo.
- 11 Probatio plena in quocunque iudicio etiam possessorio & quantum vis summario requiritur.
- 12 Pontifex met ad debitum non probatum condemnare non debet.
- 13 Iudex non debet iudicare, nisi ex iis, quæ illi, ut iudici constant.

Sexto ampliatur ex eo quod communiter dici solet, et iudicem secundum acta & probata iudicare debere: non autem secundum eius voluntatem, & conscientiam. *l. illicitas. §. veritas. ff. de offic. prasid. & c. pastoralis extra de offic. delega & tradit Corn. in consil. 123. num. 28. & in consil. 220. volum. 1.* Et ratio est, quia de iis, quæ illi non liquent, iudicare non potest. *l. hoc autem. §. non defendendi. ff. ex quib. causis in possess. easur. & rursus voluit Corn. in consil. 163. num. 3. volum. 2. & tradit Ang. Inst. quib. mod. tute finia in prin. & in §. si minus. colum. 5. Inst. de actio. & Paris. de Puteo in tract. de syndic. car. 49. in verbo, iudicare, colum. 3. & Bertach. in tract. de episc. in 4. parte 4. libri, videlicet car. 47. quest. 11. & Lucas de Penna in l. quicumque. C. de tabula. & scrib. lib. 10. & habetur in summa Ang. in verbo, iudicare. §. 7. vtrum iudices, & Felin post Barbat. in d. c. pastoralis §. quoniam. colum. fin. extra de offic. deleg. Id quod ibidem procedere etiam arbitratur, quando*

2 illud de quo iudicaret, ei notissimum esset: quando quidem in eo etiam casu, si iuxta suam notitiam & cognitionem iudicaret, iustitiam non facere diceretur. Et ideo inferunt ad rescripta illam clausulam continentia, videlicet, *& in predictis iustitiam faciat*: comprobatque hanc conclusionem exemplo Iesu Domini nostri, cui cum notissimum esset prodimentum, summaque iniquitas Iudæ Schariotti, eum antea damnare & culpabilem iudicare noluerit quæ eius malitia appareret, & ideo eum non minus quam alios infantes sacramenti participem fecit.

3 Præterea hanc conclusionem, quod iudex et ex actis iudicare teneatur saltem in causis pecuniariis, etiam si illi adversarii veritas perfecta sit: voluerunt ultra Legistas etiam Canonist. vt ex supra relatis satis apparet: ac etiam Theologi omnes, vt inquit ultra relatos gl. quam sequuntur Dd. in c. 1. extra de off. ord. & in d. c. pastoralis §. cum vero. extra de offic. ord. & tradit Ioan. Andr. in addit. ad Specul. in tit. disputat. & alleg. in §. fin. versic. licet autem. & Ang. Imola in l. a Diuo Pio. in prin. ff. de re iudic. & Archid. in c. iudicet. 3. q. 7. & Diuus Thomas de Aquino in secunda secunda, artic. 68. & iterum Corn. in consil. 229. num. 4. volum. 1. & in consil. 87. num. 2. volum. 3. & Socin. iur. in consil. 7. num. 15. volum. 1. & in consil. 79. num. 34. volum. 2. & Ang. in l. sed & si restituatur. §. si pater. num. 1. ff. de iudic. & est etiam rex in l. duo sunt Titii. ff. de testam. tutela. Et hinc est, quod dicunt Canonistæ, Ecclesiam et de occultis non iudicare. *c. erubescant. 32. distinct. vbi gl. & in c. consiluit. 2. quest. 4. & hoc quo ad sententiam legum vel canonum: Nam alias etiam de occultis iudicat, & occulta punit crimina, vt est gl. in verbo. verum. & in versic. eo ipso, in clem. 1. de heret. & tradit Cardin. Alex. in c. quod nobis, in 2. notab. extra de clandest. desponsa. Præterea quod iudex debeat iudicare secundum acta & probata, tenet Lancel. in sua pract. lib. 1. cap. 9. de prator. §. de offic. prator. in cau. civili. num. 19. Hoc enim, vt ipse inquit, probabilius & utilius est, vt inquit Philosophus lib. 2. Politicæ, cap. 7. & notant Do. & præsertim Abb. & Felin. in d. c. pastoralis §. quia vero. num. 23. extra de offic. delega. vbi post Balea præsertim ratio adducitur, quod vt supra etiam dixi, conscientia sit particularium & singulorum, & ideo ius non faciat. Hanc eandem conclusionem tenuit Natta in consil. 276. num. 3. volum. 2. & tradit gl. in c. paratus, in versic. secundum legem. 23. quest. 1. & in c. 1. in verbo, secundum quod canones, extra de offic. ordin. & in c. 1. in verbo, aspectu. ff. de fer. & Bal. in l. si irruptione. ff. fini. regun. Et ideo*

inferunt ad iudicem et fenestra prospicientem: **5** Nam licet propriis oculis aliquem occidi videat, homicidam tamen, nisi alias habeat probationes, & in eisiudicium fundet, condemnare non potest, vt inquit Anton. de But. in c. vestra. prope finem, extra de cohabit. cleric. & mulie. & Castren. in l. 2. ff. de in litem iuran. & in consil. 299. visa inquisitione superscripta, colum. fin. volum. 2. & Capol. in consil. 32. quidem rustici, circa finem. & Catellia. Cotta in verbo, Iudex debet. Item quod iudex debeat iudicare secundum acta & probata, tradit Bello in consil. 57. num. 1. & Ludou. Comes in 4. quest. Regul. de annali possess. num. 5. dum inquit quod ea, quæ ad patrem pertinent, iudici et parti- **6** culariter seu priuatim si producantur, non sufficere, propterea quod Iudex iuxta ea, nisi in actis producta, & registrata sint, sententiam ferre non debet. In actis et autem tunc esse dicuntur, quando pars **7** aduersa ad dicendum contra producta, oblata copia, citata est, vt inquit Bart. cuius opinionem seruat hodie Curia Rotæ Romanæ, in extrauaganti, ad reprimendum, in gloss. in versic. de plano. & sequitur late Rom. in consil. 519. in casu proposita consultationis. Ali- ter enim de iuribus partis prædictæ constare non potest: & illæ, cui nihil constat, nihil quoque agere potest. Nam, vt inquit Bald. in c. fin. extra de iure iuran. Iudex et est quoddam prædicamentum, quod de **8** probationibus & actis prædicatur: & ideo secundum acta & probata sententiam proferre debet, vt inquit rursus Ang. Inst. quib. mod. tute finia in prin. & in §. si minus, colum. 5. Inst. de actio. & latissime profertur Lucas de Penna in l. quicumque. Cod. de tabul. & scrib. lib. 10. Hanc præterea opinionem sequitur Guiliel. Cassa. in decis. 12. num. 8. super Regul. Cancel. & vult iudices solum actis credere oportere. Illis vero exceptis nullo modo obligatos esse, & si quid eis ultra acta proponatur, vel ipsi intelligant, attendendum esse, nullamque fidem facere, quousque producat- **9** ur & in acta redigatur, & pars aduersa oblata copia ad contradicendum citetur, prout ultra prædictos Egidius in decis. 27. Datur enim, vel non datur tunc fides, prout iura disponunt. *l. fin. C. de fide instrument.* Ratio autem ea est, quia si iudex prout ei dictat conscientia extra acta ad libitum suum iudicare posset, et posset etiam iniuste absolvere vel condemnare, **10** & pro sententiæ iustificatione dicere talē esse eius conscientiam, cuius solus Deus cognitor & Iudex est, vt notatur in cap. statutum. §. accessorem, de rescrip. in 6. & in clem. 1. in verbo, oneramus, de iure pat. Nec posset quisquam de iudice conqueri, nec in tali casu appellare: & si superior ad iustum & æquum reducere possit, vt inquit gl. in d. verbo, oneramus, & Abb. in c. super his, colum. 5. extra de accusatio. Comprobatur præterea hæc nostra conclusio ex eo, quod si iudex ex sua conscientia posset, via fraudibus aperiri videretur: Quo fit, vt si Iudex quempiam nullis præ- **11** cedentibus probationibus condemnet, in dolo dicatur, vt inquit Bal. in l. 1. colum. 8. C. de his, quæ pæna nomi cum aliis, quibus tradit Alex. in consil. 131. in causa, col. penul. versic. probatur etiam, volum. 2. Vnde est, vt in quocunque iudicio et etiam possessorio & quo- **12** modocunque summario, plena probatio requiratur, vt inquit gloss. communiter approbata in l. 1. in ver. filium. C. quorum bonorum, prout attestatur Alexan. in consil. 139. circa finem, volum. 6. Nam et quod multo plus est, ipsemet Pontifex ad debitum non probatum condemnare non debet, propterea quod id contra

contra ius naturale vel gentium omnino esset, vt inquit Alex. in consil. 11. colum. 1. versic. & est ratio, vol. 2. quem sequitur Afflict. in decis. Neapol. 91. iterum colum. 2. & est text. in c. nullum. 39. quest. vii. & tradit Vantius in tract. nullit. in tit. de nullit. senten. ex dese. proces. numero 37. & 38. Et iterum quod iudex debeat pronunciare secundum acta & probata, tradidit Corn. in l. bonorum, num. 13. C. qui admit. Ex praedictis etiam inferitur, vt vidimus Iudicem ex iis quae sibi, vt iudici constant, iudicare debere, vt inquit Riminald. senior in consil. 205. num. 13. volum. 2. & consil. 358. numero 3. eod. volum. 2. & Alber. de Rosate in l. Aurelius, numero 8. ff. de liber. lega. & habetur in decis. Pedemon. 146. num. 14. Et ideo dixit Alber. in d. l. Aurelius, num. 8. Iudicem, vt supra, secundum allegata & probata iudicare debere: Quia iudex ea de re, de qua cum causae cognitione cognouit, iudicare debet. l. de quate. ff. de iudic. Iudex autem sine causae cognitione in alterius praedictum quicquam facere non debet. l. cum hi. §. nihil. ff. de transactio. & habetur in practica Papiens. in for. responsio. in actione hypothecaria, in versic. & renunciantibus. Eo namque casu tanquam priuatus facere videtur: quo fit vt ei obediendum non sit, vt inquit Hippol. Marfil. in §. nunc videndum, numero 39. in pract. criminali. & iterum dicit idem ibidem in §. successine, num. 2. iudicem qui sine actis iudicauerit ea poena, quod scilicet litem suam faciat, puniendum esse.

C A P. VIII.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri potest, vt secundum propriam conscientiam iudicet in terminis voluntariae iurisdictionis, vbi & alii casus, in quibus Iudex secundum suam conscientiam iudicare potest.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex in iurisdictione voluntaria secundum conscientiam iudicare potest.
- 2 Iudex potest iudicare secundum conscientiam suam, vbi illa nemini nocet.
- 3 Iudex si ei pars secreto veritatem causa fateatur: & si ex actis huiusmodi veritas constare non possit, potest ex conscientia & secundum illam confessionem iudicare.
- 4 Iudex qui facit secundum conscientiam, licet faciat contra iustitiam scriptam, non incidit in poenas c. cum aeterni, de re iudic. in 6.
- 5 Iudex in quibus secundum conscientiam iudicare possit.
- 6 Arbitrator tenetur sequi veritatem, & secundum eam iudicare.
- 7 Princeps secundum equitatem naturalem, & substantiam veritatis omnis solemnitatibus iudiciorum a iure civili inductis iudicare potest & debet.

PRaeceps autem ampliatio, vt videtur tradere Ioan. Neuiz. in tract. sylua nuptia. lib. 5. in tit. quomodo iud. in dubio, pag. 552. num. 121. ex infrascriptis limitatur, vt post eum tradit Felin. post Barbat. in c. pa-

storalis. §. quoniam, colum. fin. extra de offic. deleg. inter quas est illa, quod de iurisdictione voluntaria intelligatur. Nam in illa iudex indistincte conscientiam suam sequi debet: Nam tunc pro omnibus & in omnibus causis Deus iudex est. l. properandum. §. si autem reus, in ff. de iudic. & Philip. Dec. in l. antepenult. quae incipit, bonorum, in ff. C. qui admit. Vbi idem et dicendum arbitrat, quando iudicis conscientia nemini obest. Et facit illud, quod dixit Anchar. in consil. 210. facit dubium, in fin. dum inquit quod si inter coniuges sit lis, nec de eorum causa liqueat, conscientiam in eorum manibus relinquendam esse: & idem inquit voluisse Curt. iun. in d. l. antepen.

Secundo limitatur, vt voluit Curt. iunior in d. §. l. antepenult. ultra Telinum, si pars fatetur Iudici secreto, & fortasse oretenus, causae veritatem. Nam in eo casu etiam quod ex actis de veritate constare non possit, Iudex secundum illam confessionem iudicare non debet, vt inquit Felin. in c. cum venerabili, colum. 13. extra de exceptio. & Alex. in l. sis, ad quem. ff. de re iudic. & Catellia. Cotta in 2. parte memo. in versic. Iudex debet iudicare. Quia ad subleuandos bonos, non ad malos tuendos tela iudicaria inuenta est, vt inquit Pontifex Pius Epist. 5. car. 1. dum inquit, Veritatem iudicii dominam esse: & vt ei Iudices inferuiant, necesse esse. Et latius & melius comprobat Cicero in 2. officio. dum inquit, Iudices semper in causis verum sequi, & nonnunquam verisimile, etiam si minus verum sit defendere debere, vt inquit Zazi. in oratio. 12. apud literatos: & late Rosa. Busli. lib. 2. sermo. 31. liter. x. & sequen. & Bal. in l. si. C. de pen. iud. qui male iudic. eum qui facit et secundum conscientiam, licet faciat contra iustitiam scriptam, in poenam c. cum aeterni, de re iudic. lib. 6. non incidere. & voluit Anch. in consil. 199. de pluribus queritur. Et habetur in summa Ang. in verbo, restitutio, il. §. 8. dum in ea dicitur, Iudices non ex usari, si scriptura potest contra actum licitum ostendant, si conscientia usurarium esse suadeat, vt inquit Ludovic. Nitald. in tract. de reprob. scient. Pilati. quem refert Ioan. Mentolog. in promptuario iuris, in verbo, Iesus est, in 1. part. car. 336. in ff. & car. sequen. & tradit Paul. Castr. in consil. 380. Iudex est minister Dei, in princ. & Ang. in l. fin. C. de testamen. dum inquit, veritari semper locum esse debere, licet Corn. contra, saltem in causis pecuniariis, vt supra dixi existimauerit, in consil. 23. volum. 2. & tradit Ioan. Andr. in additio. ad Specul. in tit. de disput. & alleg. §. sicut. 3. Accedat etiam quod auctoritas legum naturalem veritatem tollere non potest, vt inquit Bal. in c. contingit. col. 2. extra de restit. spoliat.

Tertio limitatur praedicta ampliatio, vt inquit Bertach. in d. tract. de episc. quando agitur de aetate & quando agitur de finibus. Item quando iudex videt aliquem arma ferre: Nam in his casibus ex iis, quae videt, sententiam ferre potest, & si ex actis non constet, vt inquit Angel. in consil. 343. in causa, colum. fin. & seq. Et haec multo magis in arbitratore et procedunt, qui veritatem sequi tenetur, vnde cumque eam hauriat, etiam vt dicunt Doctores auunt garritu, vt inquit Curt. senior in consil. 23. Ergo multo magis idem de Principe et dicendum est, qui vt inquit Paris de Puteo in tract. de syndic. in verbo, sententia. col. 9. in fin. secundum naturalem equitatem tantum iudicare debet, veritatisque substantiam solemnitatibus iudiciorum a iure civili inductis penitus omissis & reiectis. Et ratio est, quia coram Prin-

Principe iura ciuilia pro autoritate non allegantur, imo quodcumque causam decidendam committit intelligitur sola veritate inspecta, vt late dixi in mea praxi iudiciaria.

C A P. IX.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus impertiri nō potest, vt super non petitis pronunciet.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex super non petitis iudicare non potest.
- 2 Sententia lata super non petitis non valet.

Sextimo ampliatur prædicta conclusio, vt iudex super non petitis iudicare non possit. l. fin. C. de fideicommiss. libert. vbi dicitur fatuum esse illum iudicem, qui super non petitis ius reddit, & tradit Aymon Crauet. in consil. 271. num. 6. Præterea fatuum esse iudicem, qui super non petitis iudicat: & aliter quam sit petatum, voluit etiam August. Berous in consil. 48. num. 11. vol. 3. Et ideo eius sententiam non valere inquit. c. licet Heli, extra de simon. & l. vt fundus ff. commun. diuidun. & clemen. sepe, de verb. signific. Fatuum autem esse huiusmodi iudicem, probatur per ea, quæ voluit Abb. in c. licet causam, in 4. col. vers. vlt. nota. extra de probatio. & Andr. Barb. in c. nisi specialis, colum. 6. extra de offic. deleg. Præterea quod iudex non possit iudicare super non petitis, tradit Corn. in l. quoniam, num. 2. C. vt in possess. legat. per ea quæ dixit ibi Bal. & in l. vinum. ff. si cert. pet. & Bal. iterum in l. hunc titulum, num. 6. ff. de postulan.

Limitatur autem hæc ampliatio, vt inquit Corn. in d. l. quoniam, num. 2. quando illud, super quo iudex sententiam tulit in consequentiam petitorum veniret, & comprehenderetur, per text. in l. si quis missum. §. iudex. ff. de dam. infec. de quibus tradit Bart. in in l. 4. §. hoc autem, eod. tit. & infra latius in limitationibus dicetur.

C A P. X.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

- 1 Iudex iuramentum deferre, nisi petatur, non tenetur.

Octauo ampliatur prædicta regula & conclusio in iuramento: illud namque iudex non debet deferre nisi petatur, vt inquit Roland. à Valle in consil. 83. num. 11. vol. per ea, quæ voluit Bart. & sequuntur alii in l. admonendi. ff. de iureiuran. Debet autem peti secundum prædicta, videlicet in actis & secundum formam iuris.

C A P. XI.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

- 1 Sententia pro reo ferenda à iudice nisi petatur, ferri non potest, nec etiam citatio committi.

Nono ampliatur prædicta conclusio in sententia pro reo ferenda: nam à iudice non ferri non potest, nec committi citatio, nisi petatur. l. propterandum. §. & si quidem. C. eod. tit. & tradit Rom. in no-

tab. 570. num. 1. Et ideo ex his inferitur, iudicis assertioni standum non esse. Et Ioan. Bapt. Santius in subscriptione inquit cōf. 6. Soc. iun. n. 15. vol. 1. assertioni iudicis credendum non esse: sed iis, quæ in iudiciis à tabellionibus scripta sunt, vt habetur in c. quoniam contra falsam, extra de probatio.

C A P. XII.

A R G V M E N T V M.

Officium suum iudex non rogatus impertiri non debet in dandis dilationibus.

S V M M A R I A.

- 1 Dilationes nisi petantur, iudex concedere non tenetur.
- 2 Statutum disponens tradendo formam de dilationibus dandis intelligitur, si petantur.

Decimo præterea ampliatur in dilationibus: eas namque partibus Iudex dare & concedere non tenetur, nisi petantur, l. 1. ibi postulanti dari conuenit. C. de dilatio. & l. 2. vbi Bal. C. vt intra cer. temp. & Iac. de Arena not. & Bal. in l. fin. ff. de feriis. & rursum Bal. in l. cum à nobis. C. de dilatio. Id quod procedit etiam si statutum certam formam de dilationibus dandis & concedendis constituat. Nam huiusmodi statutum si à parte petatur, intelligendum est, vt inquit gl. quam sequuntur ibi Dd. in l. si curatoris, in verbo. haberes. C. de iure deliberan. & supra etiam diximus, & late tradit Vantius in tract. nullit. in tit. de nullitat senten. ex defectu proces. num. 43.

C A P. XIII.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus impertiri nō potest, vt exceptiones ordinarias reiiciat.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex ex officio exceptiones ordinarias à parte oppositas reiicere non potest.
- 2 Iudex qui habet liberum procedendi arbitrium, exceptiones ordinarias à parte oppositas reiicere non potest.

Vndecimo ampliatur, vt inquit Ripa in l. naturaliter. §. nihil commune, num. 174. ff. de acquiren. possess. in exceptionibus ordinariis reiiciendis: nam Iudex ex officio exceptiones ordinarias à parte oppositas reiicere non potest. Id quod ampliat & extendit Aret. etiam si Iudex liberum procedendi arbitrium habeat, per ea quæ voluit Bald. in l. neganda. C. qui accusa. non poss. Bal. tamen id dicere subdit ibidem Ripa non reperire, sed comprobari posse ex iis, quæ late tradit Felin. in cap. 1. colum. 15. extra de constitutio.

C A P. XIII.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

- 1 Iudex eas probationes quæ à libello non proueniunt recipere non debet.

Duode-

Dodecimo ampliatur ex eo, quod Iudex ꝑ eas probationes, quæ à libello non descendunt, recipere non debet: & ideo quando libellus & probationes diuersi generis & inter se repugnare videntur: talium probationum oblatio nihil operatur, vt inquit Ias. in l. omne officium, num. 9. ff. de offic. assess. per ea, quæ voluit Bal. in l. i. in fin. C. vt in possess. legato argumento illius tex.

CAP. XV.

Argumentum est in Summario.

SUMMARIUM.

1 Iudex non potest procedere contra contumacem nisi parte petente.

Decimotertio ampliatur ex eo qd Iudex ꝑ contra contumacem, nisi parte petente, procedere non potest, vt inquit Aret. in d. l. properandum, num. 8. C. de iudic. Et ideo subdit Bal. dixisse in l. i. C. vt quæ defuncti aduocat. delatam fuisse quandam sententiam, quia non reperiebatur citationem ad instantiam partis emanasse.

CAP. XVI.

Argumentum est in Summario.

SUMMARIUM.

1 Officium suum etiam non petentibus iudex impartiri tenetur, vbicunque concernit & respicit publicam vtilitatem.

Vidimus supra plures ampliaciones ad regulā, quod iudex non teneatur impartiri officium suum, nisi petentibus: Consequens modo est, vt ad limitationes, quæ quamplures sunt, descendamus: Et primo loco generalis illa limitatio præmittenda est, vt Iudex ꝑ semper vbi tractatur de publica vtilitate, etiam non petentibus officium suum impartiri debeat & teneatur. Hæc autem limitatio vt generalis, quia plures speciales casus respicit, merito infra de vnaquaque suo loco dicemus: Satis autem hoc tempore fore existimo, si eam tanquam generalem aliquibus autoritatibus confirmabimus. Quod igitur ob publicam vtilitatem iudex ex suo mero officio etiam non implorato agere possit & debeat, voluit Bart. & sequuntur alii in d. l. 4. §. hoc autem iudicium, ff. de damno infecto, & Abb. in c. tuam, num. 2. extra de etate & qualitat. & est tex. in l. congruit, ff. de offic. presid. & in l. si quis in hoc genus, C. de episc. & cler. prout dicit Bart. in d. §. hoc iudicium, in 2. oppositio-
ne, & de hoc tradit Ripa in d. §. hoc iudicium, num. 16. cum sequen. & Abb. iterum in c. conquerente, num. 1. extra de filiis presbyt. & Alexan. in d. l. 4. §. hoc autem iudicium, num. 4. & 5. & Imola in c. Odoardus, num. 18. extra de solutio. Possem pluribus aliis iuribus & autoritatibus comprobare: verum quia magis deinde in indiuiduo de suis particularibus casibus tractandum est, merito satis hoc tempore hanc limitationem confirmatam censemus.

CAP. XVII.

ARGUMENTUM.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri in iuramento calumniæ tenetur.

SUMMARIUM.

- 1 Iudex ex officio suo potest mandare partibus, vt de calumnia iurent, si iurare omiserint.
- 2 Iudex imo etiam arbiter potest vtraq; parte contradicente & inuita, & pendente etiam lite, ex suo officio à partibus iuramentum calumniæ exigere.
- 3 Processus non vitiatur, si iudex non mandet iurari de calumnia.
- 4 Officium iudicis vbicunque succedit in aliquo, quod à parte faciendum erat, limitatur & restringitur ad illud tempus, in quo pars facere tenebatur, & quando hæc regula procedat.
- 5 Iuramenti calumniæ generalis super tota causa, & specialis super certo articulo, differentia.
- 6 Iudex ex suo officio potest supplere pro reo, quando constat de calumnia.
- 7 Calumnia euident habetur loco incepti libelli.
- 8 Iudex potest pro accusatore supplere, ac etiam pro accusato.

Secundo limitatur præcedens conclusio in iuramento calumniæ: Quandoquidem si pars de calumnia iurare omittat Iudex ꝑ ex suo officio, vt de calumnia iurent, partibus mandare potest. Et ratio est, quia in iis quæ publicam vtilitatem respiciunt, Iudex ex suo, vt diximus, officio supplere potest, vt inquit Francisc. Curt. in l. fin. §. sed quia veremur, n. 2. C. de iureiur. propter calum. dan. & rursus idem Curt. in l. si quis in conscribendo, C. de pact. & voluit Bal. per illum tex. in d. l. fin. §. sed quia veremur: Iudicem ꝑ imo & arbitrum posse etiam vtraque parte contradicente & inuita, ac etiam quandocunq; lite pendente, mero suo officio à partibus iuramentum calumniæ exigere, per ea quæ voluit Ioan. Andr. in c. 1. de iureiur. in nouel. Et ideo dixit Paul. Castr. in d. §. sed quia veremur, quod ꝑ licet Iudex de calumnia iurari non mandauerit, ob id quod à parte petatum non sit, processum tamen non vitiari, propterea quod tunc de iudicii substantia est, si à parte petatur, vt ibi latius Castren. prosequitur. Nec obstat si fortasse ex regula gl. in l. filius familias, §. veterani, in versic. prætermisum, ff. de procurat. dicatur, quod quotiescunque officium ꝑ iudicis in eo succedat, quod pars aliqua facere debebat, limiteretur & restringatur ad illud tempus, in quo pars ipsa facere tenebatur: Quia respondet Curt. in d. §. sed quia veremur, ambas conclusiones concordando: Illud quod dicit gl. procedere, nisi Iudex ex officio inuitis partibus & contradicentibus facere possit, vt in iuramento calumniæ ob publicam vtilitatem inuento, accidere certum est: Præterea idem voluit iterum Curt. in d. l. fin. §. sed quia veremur, num. 2. & Ripa in d. l. damnum, §. hoc autem iudicium, num. 50. ff. de damno infecto. Et licet Bart. ibi in iuramento ꝑ calumniæ super tota causa delato procedere arbitretur: secus vero sit, si super aliquo particulari articulo deferatur: Nam tunc etiam ex suo officio partem iurare compellere non possit, nisi petatur. l. de pupillo, §. qui opus, ff. de oper. noui nuncia. Attamen vt subdit ibidem Ripa, si iudex partem etiam super certo & particulari articulo calumniari suspicetur: posse eum etiam super tali speciali articulo iuramentum calumniæ etiam si non petatur exigere, vt voluit Castren. & sequitur Ias. in d. §. qui opus. Nam iudex ex suo officio calumnias repellere potest, vt inquit gl. in l. qui cum maior, §. si patris, ff. de bonis libert. Et ideo dixit Bald. in l. 1. colum. 2.

- 6 num. 11. C. quomodo & quando iudex. Iudicem ꝑ pro reo supplere posse, cum constat de calumnia accusantis: Quandoquidem evidens calumnia ꝑ pro libello inepto habetur, vt ait Innoc. in c. 1. extra de offic. vicar. Et ex consequenti non exceptionis vi, sed notorii, vt tradit Cynus in l. reos. C. de accusatio. Nam vbi est notoriū, ibi disputari non dicitur: Sed disputatum iā fuisse, vt notat Inno. in c. statuimus, extra de offi. deleg. Subdit præterea ibi Bal. n. 12. ꝑ Iudicē pro accusatore, supplere posse: l. quēuis dubitati C. de adult. & sic tā pro accusatore quam pro accusato, odiosa remedia allegando, vti est bannū notorium: vel si bannum ex Archivio cum toto processu producat, alioquin pro banni sententia non præsumetur, cum interlocutoria sit, & contra ius commune.

C A P. XVIII.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri potest, denegando commissionē examinis ob calumniam.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex ob calumniam examinis commissionem denegare potest.
 - 2 Literas dimissorias ad testes examinandum potest denegare Iudex calumnia causa.
- Secunda limitatio ex eo colligitur, quod Iudex ob calumniam commissionem examinis denegare potest, literasque dimissorias ꝑ ad valde longinqua & remota loca, vt voluit Bal. in l. iudices. C. de fide instrum. & dixit Roman. in d. consil. 273. clarum est beneficium, num. 3. & Felin. in c. de cetero, num. 12. extra de re iudic. & refert & sequitur Hippol. Marfil. in sua practica criminali. §. opportune, num. 8. & Cassa. in decis. 3. in fir. de dilatio. & Franc. Pauli. in tract. de offic. & potesta. sede vacan. in 10. quæst. 1. parte, n. 9. ibi. si non calumniose peratur, & num. 10. ibi, vel quando ex coniecturis appareret, quod calumniose peritur.

C A P. XIX.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri potest in reiiciendis calumniosis exceptionibus.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex ex suo officio calumniosas exceptiones partis reiicere potest.
- 2 Iudex potest calumniosas exceptiones ex suo officio repellere, non solum si constat de calumnia, sed etiam si eas retardandæ litis causa opponi vehementer suspicetur.
- 3 Executor si videat exceptiones dolose obici, executionem retardare non debet, sed eas reiicere debet.
- 4 Exceptio falsa appellationem iustificare non potest.
- 5 Donatio si sit simulata, donatarius tanquam calumniatus repellendus est.
- 6 Iudex calumniose excipientem non solum potest non audire, sed etiam ad alia pertransire.
- 7 Calumnia levis præsumptio in summario iudicio sufficit ad repellendum excipientem: in pleno vero iudicio vehemens suspitio necessaria est.

- 8 Calumniosas exceptiones quod iudex possit reiicere super peremptione instantia.

Tertio limitatur ex eo quod iudex ꝑ ex suo officio partis calumniosas exceptiones repellere potest, & in specie remissorias, vt aiunt, partibus denegare, si calumniose peti cognoscit, prout voluit Roman. in consil. 273. clarum est. col. fin. num. 3. per tex. in l. satis aperte. C. de falsis. & notat Innocen. in c. post electionem, extra de concess. preben. & tradit Ripa in d. l. damnum. §. hoc autem iudicium, num. 52. ff. de damno infecto. vbi inquit ꝑ Iudicem calumniosas exceptiones non solum cum constat de calumnia reiicere posse, sed etiam si eas litis retardandæ causa opponi vehementer suspicetur, sequitur Bal. in l. peremptorias. col. penult. C. sent. rescin. non posse. & tradit Panor. in d. c. de cetero, extra de re iudic. inquiring executorem, ꝑ si videat dolose excipere, suam executionem ꝑ protelare non debere. Pariter etiam dixit Ioan. de Anania in c. super eo, extra de crim. falsi. quod si Iudex falsitatis exceptionem obici litis differendæ causa suspicetur, eam reiicere potest per tex. in d. l. satis aperte. C. de falsis. Nec in his casibus Iudex quicquam de appellatione curare debet, quia falsa exceptio appellationem ꝑ iustificare non potest. c. interposita, 4 extra de appellatio & ita etiam inquit Panor. in c. pastoralis. §. quia vero, colum. 2. extra de offic. delega. & in c. nullus, extra de præsumptio. & tradit August. Berous in consil. 5. num. 6. & 7. volum. 3. Præterea hanc conclusionem firmat iterum Bal. in consil. 268. num. 2. vol. 5. exemplum ponens in donatione ꝑ simulata: eo enim casu inquit donatarius tanquam calumniatorem repellendum esse: Quandoquidem cum iuris præsumptione de calumnia apparet, Iudex eum ex suo officio repellere debet, vt notat Innoc. in c. 1. extra de offic. vicar. Hanc eandem opinionem sequitur Afflict. in c. sacramentum. §. in quibusdam, num. 14. de consuet. relict. feudi. lib. 3. feudo. & Cassa. super consuetud. Burg. §. 7. num. 12. & notatur in proem. instit. ibi, calumniantium iniquitates expellat. Et ideo dicunt, ꝑ Iudicem calumniantem quemlibet nemine excipientem, sed suo mero officio reiicere & expellere posse, vt habetur in l. qui cum maior. §. si patris. ff. de bon. libert. & tradit Socin. iun. in consil. 34. num. 8. volum. 4. & Innocen. iterum in c. post electionem, in glos. in verbo, institutio, cum quo transeunt Dd. extra de preben. & dignit. Et Alexan. in consil. 65. habita super contentis, num. 7. versic. fortificanti prædicta, volum. 1. & ibid. num. 5. inquit Iudicem non solum calumniose excipientem audire nō debere, sed nec posse, sed ad vltiora pertransire debet, vt inquit Innocen. in c. post electionem, extra de concess. preben. & Bal. in l. 2. C. senten. rescin. non posse. & Abb. in c. super eo, in fin. extra de appellat. & in c. super eo. in fine. extra de offic. delegat. & Abb. in d. c. nullus, extra de præsumpt. & Felin. in d. c. de cetero, colum. 3. extra de re iudic. & Cur. senior in consil. 66. colum. 19. & Bertran. in consil. 42. viso processu, colum. fin. volum. 1. Et id non solum, vt paulo ante diximus, procedit si de calumnia constat: sed etiam Iudex illud facere potest si litis retardandæ causa fieri vehementer opinetur, quandoquidē tunc has calumniosas exceptiones reiicere potest ex suo officio. & debet: Et si Butr. in d. c. post electionem, in si. illud c. de summario iudicio intelligat, vt tunc scilicet ex ꝑ leui præsumptione calumniæ 7 exci-

excipientem repellere possit: at in iudicio ordinario & plenario talem exceptionem repellendam non esse, sed ex vehemēti. Præterea quod vehemens suspitio requiratur, tradit Ias. in *consil. 44. col. fin. volum. 3.* In dubio autem semper præsumendum est, ut inquit Butrius *eodem in loco*, iudicem ex causa ad repellendum exceptionem motum esse, *argumento tex. in c. in præsentia. extra de renuncia. & in c. sicut. extra de re iudic.* Præterea hanc opinionē, quod iudex possit reiicere exceptiones ꝑ calumniosas factas de peremptione instantiæ, firmat etiā vltra prædictos Alex. in *consil. 43. num. 10. vol. 3.* Imo subdit ibidem, iudicem aberrare, & male agere, nisi allegationem rei instantis calumniosam de instantiæ peremptione quam primum non reiiciat, *per ea quæ notavit Innoc. in c. 1. extra de offic. deleg. & notat gl. in d. l. qui cum maior. §. si patris, in versic. calumniosam. ff. de bonis libert.* Confirmari autem hanc limitationem ideo dicunt Dd. qui finem litium respicit, & publici iuris obseruantiam, cum lites breues esse Reipublicæ interficit. *l. quidam extimauerunt. ff. si cert. pet. & c. finem litibus. extra de dolo & contum.*

C A P. XX.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

- 1 Iudex debet & potest ex suo officio reiicere exceptiones calumniosas, etiam si nondum sit iuratum de calumnia.

Ampliatur hæc conclusio, quod iudex ex suo officio exceptiones ꝑ calumniosas reiicere potest & debet, etiam si adhuc de calumnia iuratum non sit, ut inquit Afflict. in *d. c. sacramentum. §. in quibusdam, num. 14. in tit. de consuet. recti feudi, lib. 3. feudo. per tex. in c. 2. extra de offic. vicar.*

C A P. XXI.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

- 1 Iudex etiam si extet statutum quod omnes exceptiones etiam calumniose admittantur exceptiones calumniosas reiicere potest.

Secundo ampliatur prædicta conclusio, ut exceptiones calumniosas ꝑ reiicere possit, etiā si antestamento disponente, ut omnes exceptiones etiam calumniosas admittantur. Et ratio est, quia huiusmodi statutum non subsistit, ut inquit Signo. Homod. in *consil. 9. statuto Mediolan. & tradit Ripa in d. l. damnum. §. hoc autem iudicium, num. 53. ff. de damno infecto.*

C A P. XXII.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

- 1 Iudex etiam in causis capitalibus exceptiones calumniosas reiicere potest.

Tertio ampliatur etiā in causis capitalibus: Nam in eis quoque Iudex ꝑ ob calumniosas exceptiones executionem differre non debet, ut inquit Ioan. Andr. in *additio. ad Specul. in tit. de le. §. restat. vers. quid si in statuto.* Id autem verum est, cum constat de calumnia, & periculum est in mora. At ubi sola est calumniæ præsumptio, etiam quod sit vehemens,

Ripa in *d. l. damnum. §. hoc autem iudicium, num. 54.* inquit non credere in causis criminalibus tales exceptiones reiicere debere: & ita inquit existimare loqui Bal. in *l. 1. col. penult. C. qui accus. non poss. & And. Barba. in d. c. super eo. extra de offic. deleg.*

C A P. XXIII.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus imparties in reiiciendo exceptiones calumniosas, debet causam exprimere.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex licet exceptiones suspectas de calumnia reiicere possit, debet tamen causam suspicionis exprimere.
- 2 Sententia non continens causam suspicionis facile tractari potest.

Prædicta autem regula etiam in quibusdam casibus limitatur, & primo si suspicionis causam non exprimat: Nam licet Iudex ꝑ exceptiones de calumnia suspectas reiicere possit, cautus tamē in exprimendo causam suspicionis esse debet: Nam alioquin ea non expressa sententiam facillime ꝑ Iudice ad quem retractari posset, & quod plus est, ut ipse in iudicatu vexaretur, ut inquit Felin. in *c. licet causam, colum. 3. extra de probatio. argumento eius, quod dixit Bartol. in l. Lucius. ff. de his, qui notantur infam. & Panormit. in c. 1. colum. penult. extra de dilatio. & rursus Felin. in cap. cum sit Romana, columna final. extra de appellatio.*

C A P. XXIII.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

- 1 Iudex exceptiones calumniosas, vel de calumnia suspectas reiicere potest, nisi excipiens offerat se in continenti eas probare.

Secundo limitatur præcedens conclusio, ut ꝑ Iudex exceptiones calumniosas, vel de calumnia suspectas reiicere non possit, quando excipiens exceptiones oppositas in continenti probare se offert: oblatio namque ita facta calumniæ præsumptionem tollit, ut notatur in *c. interposita, extra de appellat. & tradit Ripa in d. l. damnum. §. hoc autem iudicium, num. 56. ff. de dam. infecto.*

C A P. XXV.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

- 1 Iudex non potest exceptiones calumniosas vel de calumnia suspectas reiicere, quando excipiens adducit causam, quæ suspicionem tollit.

Tertio limitatur præcedens regula, quod ꝑ Iudex exceptiones calumniosas vel de calumnia suspectas reiicere potest, si excipiens causam adducat, quæ suspicionem huiusmodi tollat, ut voluerunt Ant. de But. & Imola in *d. c. super eo, extra de renuncia. & in c. quia verisimile. col. 2. extra de probat.*

C A P. XXVI.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

1. *Iudex non potest calumniosas vel de calumnia suspectas exceptiones reuocare, quando calumnia a vana quorundam voce procedit.*

¶ Varto limitatur præcedens conclusio, si calumnia suspectus a vana quorundam voce procedat, seu originem habet, vt concludunt Dd. in d. c. licet causam, extra de probat. ibi, quamuis nulli crederent via exceptionis militiam opponi. Procedit enim regula & conclusio supra firmata, vbi ex probabilibus & verosimilibus signis calumniæ præsumptio & suspectus originem habet & procedit.

C A P. XXVII.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

1. *Iudex ex suo mero officio, an iuramentum deferre possit, vel partem interrogare, an velit iurare, & alia multa hoc genus.*

¶ Varto principaliter limitatur conclusio supra firmata, quod iudex non debet impartiri officium suum, nisi petenti, in delatione iuramenti probatorii: Nam vt inquit Bald. in l. si calumniatoribus, num. 18. C. de accusat. & inscri. Iudex illud ex suo mero officio deferre potest. Et mouetur, ex iis, quæ notantur in cap. i. de iuramen. calum. lib. 6. in nouel. Sed magis dubitatur, an idem possit postquam conclusum est in causa? Quia in re Lanfranc ab Orzano in l. admonendi, num. 94. ff. de iureiuran. inquit, Bal. ibi alio modo loqui, & alio in l. i. Cod. senten. rescind. non posse & in l. vnica. C. vt quæ desunt aduoca. vt scilicet iudex ad libitum deferre possit, per tex. in l. vbiunq. ff. de interrogat. actio. & in c. inter dilectos, extra de fide instrum. & in c. iudicante. 23. quest. 5. dum eis in locis expresse dicitur, Iudicem in quacunque iudicii parte alteram partem, an velit iurare, interrogare posse, & volenti deferre. Præterea idem Bald. in l. in bonafidei. C. de iureiuran. pariter dicit, Iudicem super declaratione aditatorum iuramentum deferre posse, & comprobari inquit ex eo, quod notat Innoc. in c. inter dilectos, extra de fide instrum. in suis additionibus & ex eo quod notat Speculat. in tit. deposit. in §. quarto opponitur, versic. regulariter declarantes intellegendum d. l. vbiunq. videlicet quod licet illa lex generaliter loquatur, disponatque Iudicem in quacunque iudicii parte litigantes interrogare posse: id tamen intelligendum esse, vt post conclusum in causa super declaratione productorum in causa interrogare possit: si autem de alio iure loquamur, velut iudex super eo interrogare, vt puta super aliquo iure nouo, & in causa non producto, & tunc interrogare non possit, licet contrarium consulendo tenuerit Iacob. de Butrig. pariter idem in casu proposito dicendum arbitratur: Nam cum semiplena probatione iudex plenam notitiam non habeat, & ideo adhuc ambiguus esse intelligatur, vt inquit Iureconsultus in l. admonendi, in ver. solent ff. de iureiuran. Merito vt huiusmodi ambiguitas declaretur, quæ a iure in iudicio iam producto procedit, partem an velit iurare interrogare potest, illique si velit deferre. Hanc opinionem sequutus est Roman. in d. l. admonendi. quæ plane idem quod prima inspecto effectu, continere videtur, vt scilicet post conclusum in causa huiusmodi iuramentum

ex iudicis officio deferri possit. Et si Romanus auctoritate Innoc. & Speculat. de quibus supra, mentionem fecimus, existiment iudicem ad declarationem productorum interrogare posse, & ob id inferatur, vt in casu proposito deferri non possit. At Lanfranc. contrarium verius, ac etiam ex eorum dictis, quod quidem plus est deferri posse, vt supra vidimus arbitratur. Verum Bal. in c. i. in tit. de cog. re. fen. itidē voluit, vt scilicet iudex ex suo officio non possit, postquam est conclusum in causa, deferre iuramentum. Lanfrancus autem eodem in loco, quicquid dixerint alii, arbitratur verius, & magis communem opinionem esse, vt postquam in causa conclusum est, nemine etiā petente, si nunquam id in iudicio petutum fuerit à iudice ex mero suo officio parti deferri posse. Capicius vero in decis. 35. num. 1. inquit Bart. in d. l. admonendi, colum. penult. voluisse ad petitionem partis deferendum esse, per text. in d. l. 4. §. hoc autem iudicium. ff. de damno infecto. & idem subdit voluisse Ang. in d. l. admonendi, colum. 1. & Anton. Butr. in c. fin. colum. fin. extra de iureiuran. licet Abb. in d. c. si. §. sane, in fin. voluerit, vt etiam parte non petente iudex deferre possit, cuius opinionem sequitur Alexan. in consil. 53. volum. 2. per tex. in d. l. vbiunq. ff. de interrogat. actio. & ea quæ notat Bal. sibi contrarius in l. actor. in princip. C. de probatio. l. al. autem in d. l. admonendi, in fine. dicit Bart. opinionem veram esse & communem, & eam quibusdam argumentis & auctoritatibus confirmat. At Gratus in consil. 72. num. 7. volum. 2. tenet aliam opinionem, vt etiam parte non petente iudex ex suo mero officio iuramentum in defectu probationis deferre possit, stante illa clausula libelli, petens sibi ius & iustitiam ministrari. & allegat Alex. in consil. 91. in causa & lite, colum. 1. volum. 5. & Decius in consil. 252. agitur, colum. 2.

C A P. XXVIII.

A R G V M E N T V M.

Officium suum non rogatus Iudex impartiri potest in continuando processu delatoris.

S V M M A R I A.

1. *Iudex ex suo officio causam ab aliquo delatore ceptam & non perfectam proseguere potest.*
2. *Iudex causam ab aliquo delatore ceptam & non perfectam, sed derelictam, vt ab alio proseguatur, committere potest.*
3. *Notarius aliquis si in aliqua causa scribere inciperit, an alius procedere possit, & quid si primus sit impeditus.*

¶ Vinto limitatur præcedens conclusio, quando aliqua causa ab aliquo delatore publicæ utilitatis causa incepta est, eam tamen de inde prosequi morte prætentis, vel quatuor alia de causa impediatur: Nam iudex eandem causam ex suo officio ob eandem publicam utilitatem proseguere & perficere potest, vt inquit Ioannes de Platea in l. moneta, colum. 1. versic. & sic nota. C. de delato. lib. 10. per illum & per text. in l. penult. in princip. ff. de public. iudic. & in l. 2. C. de abolitio. & in c. 1. & 2. extra de collus. & tradit Bar. in l. libellorum, in fin. ff. de accusat. Imo potest etiam Iudex ipse committere ac iubere alteri, vt causam

causam ab alio inchoatam & derelictam prosequatur, *vt inquit idem Ioan. de Platea casum esse valde notabilem in d. l. moneta.* Vnde manifeste apparet, quod sicut Iudex, qui causam coram se ab aliquo inchoatam & derelictam ex suo officio prosequi & perficere potest, *vt supra dictum est;* Ita etiam alteri, *vt eam prosequatur iubere, posse, & vsque in finem perducatur, & præcipere posse, & ita, vt nouam dilationem proponere non teneatur, nouumue agendi modum, sed super iam proposito procedat:* & ita intelligit legem illam, libellorum. §. *fin.* dum dixit ex integro repetere, hoc est, prosequendo primam actionem. An autem quando vnus † Notarius incipit acta scribere in aliqua causa, possit deinde alius prosequi & perficere, *vt non possit, dicendum videtur, prout etiam in simili dicitur, incepta ab vno nuncio, alium prosequi non posse. l. i. c. de sport. vbi tradit etiam Bart.* Id autem limitatur, si primus notarius vel nuncius sit impeditus. *l. i. ff. de offic. consul. vbi tradit iterum Bart. & habetur in Auth. de tabellio. §. nos autem, in gl. incipiente, tibi.* Hanc conclusionem late & copiose prosequitur Bosius in sua pract. crimin. in tit. de accus. num. 14. fol. 55.

C A P. XXIX.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

- 1 Iudex quando in iudicio constat de iure tertii: potest iudex & prælatus supplere in iudicando.

Sexto limitatur, † quando ex deductis in iudicio constat de iure tertii prorsus actione excludente: Nam tunc de huiusmodi iure Tertii opponere liceat: Verum si huiusmodi ius Tertii publicæ utilitatem seu Ecclesiæ respiciat, tunc non solum iudex, sed etiam Prælatus ex suo officio in iudicando de eo iure Tertii, etiam in eadem instantia supplere potest: & vtrique parti silentium imponere, *vt inquit Abb. in c. licet magister. num. 3. extra de supplen. negl. pralat.*

C A P. XXX.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

- 1 Iudex ex suo officio manifesta iniquitati occurrere debet.

Septimo limitatur ex eo quod Iudex ex suo † officio, manifesta iniquitati, etiam si parti via præclusa sit pacto vel statuto, occurrere debet & potest, *vt voluit Hostiensis in c. Quintanalis, extra de iureiuran. quem refert & sequitur Pet. Anchar. in consil. 176. visis, & c. post prin. & refert Hippol. Marsil. in consil. 39. num. 27. & in consil. 43. & 34. & in consil. 60. num. 20. & in consil. 73. num. 32. vol. 1.*

C A P. XXXI.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

- 1 Iudex ex officio suo agentem repellere potest vbicunque contractus est dolo vel metu factus & pars id fatetur.

Octauo limitatur præcedens conclusio ex iis, quæ dixit Bart. in *l. si vnus. §. pactus ne peteret. ff. de*

pact. & refert Fortunius Barcia. ibid. num. 76. dum inquirunt, quod vbicunque contractus † dolo vel metu factus & conceptus est, parsque id fatetur, Iudex ex officio suo agentem repellere potest. Id autem ea ratione probat Fortunius, quod agens contra rationem, naturalemque æquitatem agat, *vt habetur in l. i. ff. de doli exceptio.* At cum contra huiusmodi æquitatem, & præsertim ad aliquid ex contractu acquirendum agit. Iudex pacta non debet seruare, *vt habetur in l. plane. ff. de petitio. heredi.* vbi Bar. declarando illum tex. dicit, Iudicem ex officio suo æquitatem ex vtrique parte respicere debere, *vt habetur in l. quod si Ephesi. ff. de eo quod certo loco.* Merito mirum non est, si Iudex ex suo officio agentem repellere potest.

C A P. XXXII.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

- 1 Iudex ex suo officio potest & debet providere ne quis locupletetur cum aliena iactura.

Nono limitatur, quia Iudex ex suo officio potest ac debet supplere, ne quis cum † aliena iactura locupletetur, *vt inquit Imola in c. potuit, extra de empt. & vendit. per ea, quæ habentur in d. l. plane, & in l. si. ff. de petitio. heredi. & voluit Ang. in d. l. si. & in d. l. plane & in d. l. si vnus. §. pactus ne peteret. ff. de pact. & in l. lecta. ff. si cert. pet. & in l. cum qui ita. §. qui ita. ff. de verb. obligat. & in l. exceptione. C. de probatio. & tradit, Andr. Barb. in consil. 36. col. 4. num. 3. & 4. vol. 1. vbi inquit facere tex. in d. c. ad nostram, il 2. extra de iureiur. & illud, quod voluit Innoc. in c. cum olim, extra de censib. & Laurentius Calcan. in consil. 75. num. 40. & Ioan. Neutza in consil. 5. num. 24. & Arer. in l. age, in fine, C. de transactio. & Felin. in c. ex parte, il 2. col. penult. extra de offic. deleg. & Imola in c. licet causam, col. 6. extra de probatio. Imo animaduertendum est, quod si id non faceret, peccaret, *vt habetur in c. si. de confesio, lib. 6. & in clem. sape, in princ. in vers. valeat, de verb. signific.**

C A P. XXXIII.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

- 1 Iudex ex suo officio potest contumacem ad præstandum iuratoriæ cautionem de stando iuri & iudicio compellere.

Decimo limitatur, quia Iudex † ex mero suo officio contumacem ad præstandum iuratoriæ cautionem de stando iudicio, & iudici parendo, compellere potest, & in pœnam suæ contumaciæ inductum est, *vt est tex. in c. prout, extra de dolo & contumacia. & tradit August. Berous in c. 1. num. 61. in vltimis verbis, extra de iudiciis.*

C A P. XXXIII.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri potest in notoriis.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex in notoriis officium non petenti impartiri potest & debet.
- 2 Subreptionem ex suo officio cum notorie constat, propria

sequitur iterum Corne. in consil. 2. num. 6. vol. 2. per ea, quæ voluit Barr. in l. 1. §. parui. ff. quod vi, aut clam. 13 dum ait, quod si statutum exceptionem ¶ remoueat, & mandet exceptionem opponi non debere: officium tamen iudicis implorari poterit, argum. l. plane. & l. si. ff. de petit. hered. & tradit Lopus in d. 1. de sequestrat. posses. & fruct. Accedit etiam illud, quod dixit Socini. in consil. 65. num. 40. vol. 1. dum vult, iudicem notoriam consuetudinem supplere posse & debere, vt voluit etiam Bald. in d. l. filiusfamilias. §. veterani, vers. item potest supplere, ff. de procur. qui sane potest etiam ex suo proprio officio certior reddi, vbi opus sit: quia in iis, quæ allegantur & notoria sunt, Iudex potest se, vt aiunt informare, iuxta ea quæ voluit Bald. in d. l. vnica. C. vt quæ desunt aduocat. & voluit Cynus in d. l. 2. col. 12. vers. secundo queritur. C. quæ sit longa consuet. & Alexand. in consil. 14. viso processu, in princ. vol. 5. & Maranta in suo Speculo aureo, in 6. & vlt. parte, in 2. casu, num. 110. dum inquit, in iis 14 quæ Iudici exactis notorie liquent, Iudicem ¶ inquirere posse, & supplere etiam parte non petente vt dixit Alexand. in d. l. 1. C. vt quæ desunt aduocat. & Doctores in cap. significauerunt, extra de testibus, & notat Felin. in d. cap. ex tenore, col. fin. extra de rescript. & est text. vbi tradit etiam gloss. in d. l. 2. §. fin. C. de tempor. appellat. & iterum voluit gloss. in d. §. veterani. Illud tamen hoc loco querendum est, an huiusmodi notoria saltem allegari debeant? Et Decius in d. cap. ex insinuatione, num. 8. extra de appellat. inquit, vt allegentur opus non esse, per ea quæ voluit Butr. in d. clement. appellanti, de appellat. & sequitur Rota in 2. decis. eod. tit. in nouis, in additionibus. & idem voluerunt Castrensis & Aret. in d. l. age. C. de transact. Contrarium tamen tenet Tiraquel. in tract. de prescriptio. §. 1. gloss. 2. pag. 8. dum inquit, quod licet Iudex supplere possit in notoriis, illud tamen intelligendum esse, dummodo tale notorium allegetur, vt expresse voluit Anton. à Butr. in cap. bene, extra de postul. prelat. & in cap. exceptionem, extra de except. & Imola in l. 4. §. hoc autem, ff. de damno infecto. Hæc autem notarii allegatio etiam postquam in causa conclusum est, fieri potest, vt voluit idem Butrius in cap. peruenit, extra de empt. & vend. vt idem quoque ait de bona fide, & ibi post eum Imola & Alexand. in l. 1. C. vt quæ desunt aduocat. par. iud. suppl. & Matthes. Afflict. super constitut. Sicil. incipiente, institutiis, col. 4. vers. item querit. & Decius in cap. consulti, num. 4. extra de appellat. iniquiens prius factum constare oportere aliquod verum esse, propterea quod illud quod non est, notorium esse non potest.

C A P. XXXV.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

1 Iudex ex suo mero officio testem consanguineum, quando de consanguinitate apparet ex actis, reicere potest.

DVodecimo limitatur præcedens conclusio in teste consanguineo: Nam si aliqua pars testem suum consanguineum ¶ inducat, eumque consanguineum esse exactis appareat, Iudex ex suo mero officio, parte etiam non petente, eum reicere potest, vt inquit Anton. Butr. in cap. cum dilectus, col. 7. vers. pridie dicebatur, extra de consuet. & in d. cap.

bonæ, il. 1. col. 3. vers. procedunt hæc, quando factum non est notorium extra de postul. prelat. & Ang. in l. si vnus, §. pactus ne peteret, col. fin. in princ. ff. de pact. & tradit Alexand. in l. 1. col. 2. C. vt quæ desunt aduocat. & Roman. in consil. 227. in fin.

C A P. XXXVI.

Argumentum constat ex Summario.

S V M M A R I V M.

1 Iudex ex mero suo officio contra testem infanem licet pars non opponat supplere potest, & quando id verum sit.

DECIMO tertio limitatur in teste infame, propterea quod licet pars contra ¶ testem infanem nihil opponat, Iudex tamen ipse ex suo mero officio supplere potest, vt inquit Bald. in l. quos prohibet, per illum text. ff. de postul. & per ea quæ voluit Innocent in cap. intimauit, extra de testibus. & facit non modicum illud, quod iterum notauit Bald. in l. si quis testibus, col. pen. C. de testib. & Barr. in d. l. 4. §. hoc autem iudicium, in 3. quæst. in fin. ff. de dam. infect. & tradit Alexand. in consil. 122. nu. 8. vol. 2. His stantibus querunt Doct. Quidnam dicendum sit, si testis inhabilis omnino non sit, sed talis quod à parte comprobari possit: an in eo casu Iudex non obstante tacita, vel expressa approbatione, pro parte supplere possit? Et Alexand. in d. consil. 122. num. 8. vol. 2. inquit huiusmodi approbationem tacite vel expresse inductam vel factam à parte exigere, vt Iudex aliquid supplere possit. Præterea quod testes inhabiles si producantur à parte, ob id Iudex ex officio suo eos parte etiam nō petente repellere possit, & teneatur, vt tradit etiam Ant. Corset. in notab. in verbo, testis. 1. asserens opinionem Innocent. in d. cap. intimauit, communiter ab aliis receptam esse, licet aliter ibi senserint Ioan. de Ligna. & Petr. Ancha. in cap. super, extra de testibus. Hanc præterea Innocent. opinionem sequitur etiam Roman. in repetit. Rubr. ff. de arbit. col. 9. & est gloss. in cap. querendum, 2. quæst. 7. & Archid. in cap. testimonium, col. 6. extra de testibus, qui inquit esse aliam gloss. in l. 3. in princ. in gloss. quæ incipit, his omnibus, ff. de testibus, & est alia glossa in §. sancimus, in Authent. de teste. Quæ dicit, quod si homines villæ vel loci sunt infames, Iudicem eos omnino etiam si partes consentirent, reicere debere: & hoc ait innuere illum text. in vers. præcipue. & refert etiam aliam gloss. licet clare & expresse id dicere non videatur. in l. age cum Geminiano. C. de transaction. & idem rursus voluit Alexand. in d. l. 4. §. hoc autem iudicium, & Felin. in cap. si diligenti, colum. 8. extra de foro competenti. & Decius in l. 1. ff. de offic. assess. & in l. qui iurisdictioni, in fin. ff. de iurisdiction. omn. iudic. & l. as. in l. parte furioso, colum. 4. ff. de his qui sunt sui aut alieni iuris, & in repetitione l. admonendi, colum. 7. ff. de iureiurand. & Decius in cap. ex insinuatione, colum. fin. extra de appellation. & Doctores in l. etiam. C. de testibus. Contrariam vero opinionem aduersus ea quæ supra voluit Alexand. in dicto consil. 122. numero 8. volum. 2. tenuit Decius in l. omne, numero 5. ff. de offic. assess. intelligendo præcedentem conclusionem, quando testes sunt omnino inhabiles, & tales, vt non possint tacere, nec expresse cōsensu partis habiles reddi: alioquin

contrarium dicendum sit, *vt inquit Butr. in d. c. cum dilectus, col. 3. & ibidem sequitur Imola, col. penult. extra de consuetud. & Alexand. in d. l. 4. §. hoc autem iudicium, col. 4. versu. item in quantum ff. de damno infecto. & Felin. in d. cap. intimauit. Et subdit optime confirmari ex eo, quod notat Abbas in cap. fin. §. 1. in 2. notab. extra de offic. delega. dum inquit formam partium consensu remitti posse, & ex eo quod iterum dixit Abbas post alios in cap. iurauit, extra de probat. de vitio consensu partium remissibili, de quo ibidem tradit Decius. Hanc etiam opinionem sequitur Alberic. in l. quos prohibet, num. 3. ff. de postulat. vbi de testibus damnabilibus & criminosis loquitur. Et licet ibidem, Alberic. videatur præcedentem Decii conclusionem approbare, dum inquit in illis testibus non procedere, qui possunt expresse vel tacite approbari: Attamen subdit declarando, quod licet quilibet fauori suo renunciare possit. *l. si quis in conscribendo. C. de pact. & partium consensu multa relaxentur. l. 1. ff. de feriis. & l. fin. §. fin. C. de temp. appellat.* attamen prædictis non obstantibus responderet & soluit, *vt inquit glos. in d. §. Quod licet regulariter verum sit, quemlibet iuri suo renunciare posse: in ea tamen l. quos prohibet. ff. de postulan. & similibus speciale esse, vt ibi notat glos.* Vel sequutus opinionem Iacobi de Arena inquit illam l. quos prohibet, nō dicere aduersarium, qui consensit posse eum expellere: & ideo quo ad eum renunciationem fortasse subsistere: Iudicem tamen ob sui officii dedecus repellere posse, *vt habetur in l. 1. in princip. ff. de postulan.* Et si queratur, quomodo in facto sibi vt iudici incognito supplere possit. *l. 1. C. vt qua defunt aduoc. & d. l. illicitas. §. veritas. ff. de offic. presid.* Responderet sibi vt Iudici notum fuisse; quia erat fortasse mulier, vel minor, vt ex corporis aspectu apparebat, vel erat notorium eum militem fuisse: vel quia aduersarius probauerat, licet deinde vellet à sua probatione recedere & eum admittere. Præterea hanc conclusionem firmat Francisc. Curt. in tract. de testibus, in 23. conclus. & idem voluisse Nicol. de Neapoli, in l. 1. §. si præsens. ff. de magistr. conuex. Vnde inquit firmandam esse conclusionem testes minus legitimos & turpes iudicem repellere posse & debere, prout voluit etiam Hippoly. Marfil. in l. si quis nec questio, ff. de quest. & Paul. Castrensis in l. in area, num. 4. C. de inoffic. testam. & Abb. in cap. cum I. & A. num. 21. extra de re iudic. & Aegid. Bosi. in titulo de publica process. & testi. num. 12. & in tit. de opposit. contra testes, num. 64. Et ideo dixit Matthes. Afflict. super 3. libro pseudo. in rubr. Qui testes sint necessarii ad proban. inuesti num. 18. Iudicem ex suo officio testem excommunicatum repellere posse per ea, quæ notat Speculat. in tit. de teste, in §. 1. versu. sed nunquid excommunicatus. Patet igitur ex prædictis, eam conclusionem frequentioribus calculis receptam esse, vt Iudici etiam quando sunt tales testes, quorum defectus consensu & voluntate partium tolli potest, liceat si ei libuerit, ex suo mero officio parte etiam non opponente, immo consentiente supplere: Et si conclusio Decii & aliorum sequacium satis æquitati & rationi conuenire videatur, vt distinguendum sit, an sint testes infames & valde inhabiles: quo casu dixit Alberic. in d. l. quos prohibet. ob dedecus & ignominiam sui officii & dignitatis, quam sustinet eos repellere posse & debere, satis conueniens & probabile esse videatur. At si fuerit aliqua leuis fortasse inhabilitas, vtputa, vt dicitur in præ-*

cedenti limitatione, quod testis esset consanguineus & partes consentiant: attamen quomocunque sit, satis est hanc opinionem vt eos testes reicere possit, magis communem esse.

C A P. XXXVII.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri potest, in perquirenda testium habilitate.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex ex officio suo potest inhabilitatem testium, quando eorum odio & culpa prouenit, perquirere, etiam parte non petente, & quando.
- 2 Iudex ex suo officio potest inhabilitatem testium inquirere, si sint omnino inhabiles, etiam parte id non petente, alias quid iuris?
- 3 Inhabilitas testium potest à iudice ex suo officio parte etiam non petente perquiri, quando prouenit ex eo quod sit inimicus alterius partis, vel consanguinitatis, vel amicitia.
- 4 Testes quandoque repelluntur non ipsorum odio, sed fauore eius, contra quem producantur.

Decimoquarto limitatur prædicta conclusio in perquisitione testium inhabilitatis; propterea quod in eo casu Iudex ex suo mero officio, testium inhabilitatem perquirere potest, si talis inhabilitas odio testium, qui ob aliquam qualitatem inhabiles præsumantur, vtputa quia sunt infames, hæretici, vel Iudæi, vt habetur in decis. Pedemont. 22. num. 18. per ea quæ voluit Alexand. in d. l. 4. §. hoc autem iudicium, col. penult. num. 20. post Bart. ibidem & hoc, vt fides testium fragilior reddatur, vt voluit Imola in d. cap. intimauit, & in cap. inquisitionibus, extra de accusat. & Bald. in d. l. quos prohibet. ff. de postulan. vbi inquit, ad propositam conclusionem facere text. in cap. testes. §. item testium, cum glos. 4. quest. 3. Verum in hac conclusione, quæ tantummodo in eo differt à præcedenti, quod hic solum tractetur de Iudicis perquisitione inhabilitatis, in præcedenti vero de testium expulsionem, eadem dubitatio oritur, quæ in præcedenti limitatione excitata fuit, videlicet an testis sit omnino inhabilis: vtputa quia sit infamis, vel Iudæus, vel hæreticus, & sic de singulis, vt est text. in d. l. quos prohibet. At secus si omnino inhabilis non sit: vtputa vt supra diximus, si sit talis, vt tacito vel expresso partium consensu habilis reddi potuerit: vt est exempli gratia proxeneta, vt habetur in §. quoniam vero possumus, in Authen. de testib. & notatur in c. 1. & fin. de testib. lib. 6. & prout supra dicebamus, ex quo proxeneta non videntur tales qui eorum odio dicantur inhabiles, sed quadam potius iuris præsumptione: & ideo volebant, vt si pars non opponat, Iudex ex suo officio inquirere non possit, an sit ille testis, qui producitur proxeneta, nec ne, & ob id fides ei adhibenda non sit, vel saltem minor, vt declarat Butr. & supra retulimus in d. c. cum dilect. extra de consuetud. vt etiam tradit Alex. in locis supra relatis, per ea quæ dicit Ioan. Andr. in addit. ad Specul. in tit. de testib. §. 1. versu. excipit. Item si sit domesticus: an pariter Iudex ex suo officio de huiusmodi familiaritate, etiam parte de ea nihil inquirente inquir-

inquirere & perferuari possit. & *clarus de hoc loquitur Ioan. And. ibi in vers. quid si olim fuit. §. sepe, in princ. ead. tit.* Idem etiam per prædicta dicendum est de teste & inimico ei, contra quem producit, vel ratione familiaritatis, ut diximus consanguinitatis, & quibus cum producente coniunctus est: & idem dicunt in iis, qui non proprio odio, sed favore eius, contra quem producantur: & ita intelligit text. in *cap. presentium, extra de testib.* & ita etiam dicit Imola in *d. cap. cum dilecti*, asserens ita firmandum esse, etsi Butr. ibidem primo ingressu velle videatur testem, qui ratione consanguinitatis repellitur à Iudice ex suo mero officio repelli posse. Verum eius verbis diligentius ac maturius consideratis, contrarium eum verius & probabilius existimasse, manifeste apparet, prout etiam colligitur ex iis, quæ notat Bald. in *l. si quis testibus, col. penult. C. de testibus*. Et licet de hac conclusione varie loquantur Doctores, ut supra diximus; magis tamen conclusio est, ut etiam parte non opponente Iudex ex suo mero officio de testium productorum inhabilitate perquirere possit. Hanc præterea conclusionem sequitur Ioan. Crotus in *tract. de testibus, in 3. parte, num. 41.* & Cardin. Albenf. in *d. l. 4. §. hoc autem iudicium, num. 14. ff. de damno infecto*, eandem sequitur Lancell. in *sua pract. in lib. 1. cap. 9. de pratore. §. 2. de offic. prator. in civilibus causis, num. 14. & num. 37. versic. sed iudex ex officio.* & in *Rubric. de testibus, num. 14.* Vbi expresse inquit, posse etiam Iudicem inuestigare ex suo mero officio testium conditionem, & eius secreto veram & perfectam cognitionem habere nulla partis citatione præcedente, ut inquit etiam Ioannes Baptista Plotus in *l. si quando, num. 623. C. vnde vi. & Socin. senior in consil. 15. num. 3. vol. 2. & Marant. in suo Speculo aureo, in ult. part. quæst. 4. princ. num. 156.*

CAP. XXXVIII.

Argumentum est in Summario.

SUMMARIUM.

1. Iudex non obstante testium publicatione etiam non requisitus ex suo officio iterum audire & examinare potest.

Decimoquinto limitatur in eo, quod dicitur, quod post didicita testificata testes produci & examinari non possunt: Quia Iudex & non obstante testium publicatione ex officio iterum audire & examinare potest, ut inquit Bertran. in *consil. 229. num. 2. vol. 1. per ea quæ habentur in cap. cum clamor, & quod ibi notant Doctores, extra de testibus*. Ratio autem est, quia Iudicis subornatio non timetur, nec præsumitur. Et ideo licet ad petitionem partis id facere non possit, nec debeat: ex suo tamen officio testes interrogare, si velit, & ut quotidie & præsertim in locis controuersiarum fieri solet examinare, *cap. iudicantem, 30. quæst. 1. & l. vbiunque. ff. de interrogat. action.* Et id non solum in processu, in quo procedit ex suo officio, locum habet: sed in eo etiam, qui inter partes sit, ut inquit glos. in *cap. per tuas, & in d. cap. cum clamor, extra de testibus, & in cap. in presentia, extra de probation.* & tradit Hippolyt. Marfil. in *consil. 127. num. 34.* dum inquit, iudicem notios testes posse admittere, & debere publicatione non obstante: id quod voluit etiam Barbat. in *consil. 9. num. 2.* addens in causa, vbi exuberat officium iudi-

cis, ut est in causa beneficii, vel vbi de animarum periculo tractatur, Iudicem ex suo officio testes etiam producere posse, postquam in causa conclusum est, ut voluit Cardin. in *cap. ad petitionem, extra de appellat.* subdens ita in facto obtinuisse, & præsertim in causa vsurarum, cum iam in causa conclusum esset. Nam Iudex ea non obstante testes recipere potest, ut habetur in *cap. cum Ioannes Eremita, extra de fide instrum. & iterum Barbat. in consil. 30. num. 6. vol. 1.* Et ratio est, ut ipse inquit, quia quo ad partes tantum in causa conclusum esse intelligitur, non quo ad iudicem: Et ideo Innocent. in *d. cap. cum Ioannes Eremita, extra de fide instrum.* in sua additione inquit, hoc plurimum conferre ad declarationem eorum quæ actitata sunt: Sectus vero in aliis, licet ad causam illam, quæ ageretur, facere viderentur. Hanc igitur opinionem, ut refert Barbaria, sequitur ibidem Innocent. *argum. l. qui filium. §. Sabini. ff. ad Trebell. & eandem opinionem sequitur Butr. ibidem:* & est, ut inquit Imola, magis æqua opinio, ut veritas facilius eliciatur. Nam iudex pro viribus ad indagandam veritatem vigilare debet, *l. 2. apud quem. C. de eden. & facit text. in l. 1. in versic. veritatem colimus. C. de adilit. liber tollen. & Nenz in consil. 5. num. 27.*

CAP. XXXIX.

ARGUMENTUM.

Officium suum Iudex non rogatus impertiri potest in repetendo testes post publicationem & habitas copias.

SUMMARIA.

1. Iudex post publicatas attestaciones & didicita testificata ex officio suo testem, ut aliquid addat vel deponat, compellere potest.
2. Iudex post didicita testificata & publicatas attestaciones potest testes non recte examinatos iterum examinare, vel repetere.
3. Testis postquam deposuit sponte iterum redire potest, & deponere antequam cum parte loquatur.
4. Testis vbiunque ad instantiam partis, vel vltro redit, ex Iudicis officio debet iterum iurare.

Decimosexto limitatur ex eo, quod Iudex & ex mero suo officio post publicatas attestaciones & didicita testificata, testes ut aliquid addat, vel aliquid aliud deponant, compellere potest, ut inquit Lanfran. ab Orianio in *tract. de testib. num. 37.* & tradit Lancell. in *sua pract. lib. 1. cap. 9. de pratore. §. 2. de offic. prator. in causa civil. & maxime ut declarat dictum suum, & Specul. in tit. de test. §. 1. versic. item quod testis obsecure, & iterum Lancell. in eod. §. in Rubr. de interrog. nu. 6. & est communis conclusio, secundum Tindar. in *tract. de testibus, lib. 1. c. 4. num. 6.* Verum Alexand. in *consil. 238. num. 6. & 8. vol. 6.* vult, ut etiam ad instantiam partis locum habeat. Ad instantiam autem partis id non licet præterquam in eo, quod sui dicti causam reddant, ut est glos. notabilis & singularis in *§. quia vero, in Auth. de testibus*. Immo, dixit Alberic. in *l. solum, C. de testibus*. Iudicem ex suo officio etiam post publicatas attestaciones posse & testes non rite & recte examinatos iterum repetere, vel examinare, ut habetur in *d. cap. cum clamor, extra de testibus, & ibidem tradit Felin. & voluit Auer. in l. 2. ff. de duobus reis*. Illud*

præterea

- 3 præterea hoc loco omittendum non est, † testem postquam deposuit, iterum sponte & incontinenti, antequam cum parte loquatur, redire & iterum deponere posse, *vt inquit Ang. in d. §. quia vero. Vbi*
- 4 cunque autem testes redeunt † ad instantiam partis vel sponte arbitrio iudicis debent iterum iuramentum interponere: Nam primum iam præstitum satis non est, *vt inquit Innocent. in c. fraternitatis, extra de testibus. & Alexand. in d. l. 4. §. hoc autem iudicium, num. 29 ff. de dam. infect.* Hæc tamen vera sunt in eadem instantia.

C A P. XL.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus impertiri potest in examinando testes in causa matrimoniali.

S U M M A R I A.

- 1 Iudex in causa matrimonii ex suo officio, & absque partium requisitione, testes examinare potest.
- 2 Iudex ubi tractatur de periculo animæ, debet cuncta rimari, & non potest reum actore etiam non probante absolvere.
- 3 Sententia in causa matrimonii nunquam transit in rem iudicatam.
- 4 Iudex in causa matrimoniali, etiam quod pars renunciauerit, & iurauerit amplius non producere testes: illa renuntiatione & iuramento non obstante, ex suo officio novos testes recipere potest.
- 5 Cautela, vt testes iterum examinari possint.

- 1 **D**ecimoseptimo limitatur in causa matrimoniali: in ea enim Iudex † ex proprio officio absque partium requisitione testes examinare potest, *vt habetur in d. cap. cum clamor, extra de testibus. & ratio est, vt infra latius suo loco dicitur: Quia † ubi de animæ præiudicio aut periculo tractatur, Iudex cuncta diligenter rimari tenetur, reumque contra vulgatam regulam l. qui accusare, C. de eden. & l. actor. C. de probat. actore non probante absolvere non debet, vt est text. in cap. sicut ex literis, in fin. extra de sponsal. & in cap. inter dilectos, extra de fide instrum. & notatur in cap. attestations eod. tit. & notat Ioan. And. quem sequuntur omnes, in cap. i. extra de consanguin. & affinit.*
- 3 Nec sane id mirum † esse debet: Nam si in causis matrimonialibus sententia contra matrimonium lata, nunquam transit in rem iudicatam, quin aliis testibus, aliisve probationibus retractari possit, *vt habetur in d. c. tenor, & in d. c. lator, & in c. consanguinei, extra de re iud.* Multo quidem magis vt alii testes produci, aliæ capitula iudici exhiberi ad matrimonii probationem tendentia, publicatis testibus. Sed nondum lata sententia dicendum est. Nam si de quo minus videtur inesse & inest, ergo de quo magis, *in auth. multo magis, C. de sacros. eccl. & in l. quanto magis, extra de elect.* Et quod plus est, inquit Alber. in l. qui semel, num. 7. C. de valid. & effic. scrip. priuat. in his
- 4 enim causis † matrimonialibus, posito etiam, quod quis renunciauerit & iurauerit testes amplius non producere: ea tamen renuntiatione & iuramento non obstante ex officio suo alios testes recipere potest. *cum inhibitis, extra de clandest. desponsat. & c. sicut, in fin. extra de sponsal. & c. consultationi, eod. tit. & c.*

quemadmodum. §. fin. extra de iure iur. & voluit Hostien. in summa, in §. i. vers. vtrum aliquod impedimentum, de clandest. desponsa. Præterea idē tenet Crotus in tract. de testib. in 4. parte. nu. 265. scilicet vt Iudex ex officio suo testes post testium publicationem examinare possit, *vt inquit Bald. in l. ampliore, C. de appellat.* Et ad hoc inquit cautelam esse, vt † qui vult producere testes, dicta testium Iudici offerat in scriptis secretoque curet, vt illos Iudex examine ex suo officio: Timor namq; subornationis quo ad iudicem cessare videtur. *l. 2. de offic. ciuili. iud.* tum etiam quia iudex id facere videtur, vt ei veritas magis appareat, cum vt diximus Iudicem cuncta perscrutari oporteat. *d. c. iudicantem, 30. quæst. 5. & l. iudices, C. de iudic. & generaliter loquitur.*

C A P. XLI.

Argumentum est in Summario.

S U M M A R I V M.

- 1 Iudex vt magis sciens & informatus sit, testes super fama publica & notorio ex suo officio examinare potest.

Decimooctauo limitatur, quando Iudex vult ad suam maiorem informationem seu intelligentiam testes super fama † publica vel notorio examinare, tunc enim ex suo mero officio examinare potest, *vt inquit Innocent. in cap. cum in tua, extra de sponsal. & in cap. bone, extra de election. & Bald. in l. qui testamento. §. per contrarium. ff. de testamento. & Augustinus Berous in cap. quoniam contra, num. 104. extra de probat. & Ripa in d. l. 4. §. hoc autem iudic. num. 65. ff. de damno infecto.*

C A P. XLII.

A R G V M E N T V M.

Officium suum non rogatus impertiri potest Iudex in examinando testes, etsi inter partes conuenerit vt instrumentis tantum probatio fiat.

S U M M A R I A.

- 1 Iudex ex officio etiam parte non petente, non obstante iuramento vel conuentione de non probando, nisi instrumentis, testes recipere potest.
- 2 Pactum, lex & consuetudo valent, quibus disponitur vt solum instrumentis quid probari possit.
- 3 Instrumentorum probatio ubi requiritur, testium probatio non excluditur.

Decimono limitatur † in iuramento & conuentione de non probando, nisi instrumentis: Nam in his casibus Iudex ex suo officio parte etiam non petente testes recipere potest, & debet, licet quis instrumenta quibus intentionem suam probare possit, non habeat, sed solum testes, *vt voluit Speculat. in tit. de probation. §. nunc dicendum, versic. quid si debitor. & notat glos. magna in d. cap. bone, 2. extra de postulat. prelat. & facit text. in cap. cum Ioannes, extra de fide instrum. & cap. 2. de iuram. calum. in 6. & in l. 1. C. vt quæ desunt aduocat. & tradit Augustinus Berous in cap. sicut, num. 18. extra de probation. & voluit Roman. in singul. 203. dubium est, & Imola in d.*

in d. cap. sicut, versic. quod bene nota in pract. vbi etiam
 2 Abbas in eod. cap. sicut, dum inquit, pactum, et legem
 ac consuetudinem subsistere quibus disponitur so-
 lum instrumentis probari posse, non autem testi-
 bus ex qualibet causa. Et deinde subdit quod vbi
 3 requiritur et instrumentorum probatio, testium
 prorsus non excluditur, sed in arbitrio Iudicis po-
 situm est, pro ipsorum testium productorum qua-
 litate an admittat nec ne, id tunc intelligendum
 esse inquit Berous, cum ex officio & arbitrio suo,
 non autem ad partis instantiam Iudex testes admit-
 mittit, prout etiam inquit sentire Butrium in d. cap. sic-
 ut, post Vbertum de Bobio, & tradit late Natta in consil.
 140. num. 6. & 7. vol. 1.

C A P. XLIII.

Argumentum est in Summario.

S Y M M A R I U M.

1 Iudex ex mero suo officio potest in causa criminali de
 facto inquirere, & testes recipere, etiam post proces-
 sum publicatum, & quando.

1 Vigesimo limitatur in causa criminali, et quia
 tunc Iudex ex mero suo officio de facto inqui-
 rere potest, & testes etiam post publicatum pro-
 cessum recipere, ut notat Innocent. in d. cap. cum cla-
 mor, extra de testibus, & Archid. in cap. placuit, 4. quæst.
 3. Verum in hac conclusione animadvertendum
 est, quod si accusatus post publicationem proces-
 sus est, Iudex id facere non potest: Subdit tamen
 Nellus in tract. de testibus, in versic. debet Iudex, num.
 49. dubium esse, an Iudex malefactorum ante pu-
 blicationem ad coadiuvandum accusatorem testes
 recipere possit: Et dicit Bart. posse, in questione inci-
 piere, Iudex malefactorum, & iterum idem inquit, voluisse
 Bart. in l. presbyteri. C. de episcop. & cleric. & facere ait
 illud, quod notat gloss. in l. testium. ff. de testibus, & Ma-
 rant. in Speculo aureo, in 6. & ult. parte, princ. in 2. casu
 princ. num. 151. vbi inquit testes supplere posse: & supra
 etiam latius tractauimus.

C A P. XLIV.

A R G V M E N T U M.

Officium suum Iudex non roga-
 tus impartiri potest, pro interrogan-
 do post conclusionem causæ.

S Y M M A R I A.

1 Iudex ex officio post conclusum in causa interrogare
 potest, in summariis autem etiam ad instantiam
 partis.

2 Sententia contra matrimonium non transit in rem
 iudicatam.

1 Vigesimo primo limitatur, quia Iudex et ex offi-
 cio post conclusum in causa interrogare po-
 test, in summariis autem non solum ex suo officio, sed
 etiam ad partis instantiam, ut est text. in l. vbiunque.
 ff. de interrogat. action. & voluit gloss. in clement. sape. §.
 & quia, in versic. interrogabit, de verborum signific. & in
 cap. quoniam contra, in verbo, interrogationes, extra de
 probation. Id quod non solum procedit, ut dubia
 probatio declaratur, sed ut noua quoque induca-
 tur, ut voluit Alexand. in d. l. 4. §. hoc autem iudicium.
 num. 14. & 18. ff. de damno infecto, & Felin. in cap. cum

Ioannes, colum. 5. extra de fide instrument. & tradit Nat-
 ta in consil. 206. num. 1. vol. 1. Et Alberic. in d. l. vbiunque,
 num. 1. inquit, quod vbiunque aequitas sua-
 det, Iudex interrogare potest. & facit text. in l. Iudi-
 ces, C. de iudic. & in cap. iudicantem, 30. quæst. ult. vbi
 tradit gloss. Nam veritas sepius examinata splendet,
 cap. graue, 35. quæst. 8. & latius ibi tradit Alberic. & tra-
 dit Abbas in cap. in presentia, num. 35. extra de proba-
 tion. Præterea hanc conclusionem sequitur Bart. in l. ac-
 cusatoribus, num. 17. in fin. C. de accusat. & in inscription.
 per text. in d. cap. cum Ioannes, & Iacob. Leonissa in consil.
 53. num. 1. in 1. volum. consil. crimin. diuersor. ratione de
 qua supra. Id autem ex suo officio tantum, in qua-
 cunque causa procedere arbitratur: secus vero ad
 partis instantiam, præterquam in causa matrimo-
 niali, propterea quod in causa matrimonii multa
 sunt specialia, ut inquit glossa in versic. nota quod, in
 cap. 1. extra ut lite non contestat. in qua inter alia il-
 lud est speciale, quod sententia et contra matrimo-
 2 nium in rem iudicatam non transit, ut habetur in d.
 cap. lator. & in cap. consanguinei, extra de sentent. &
 re iudic. & idem iterum voluit Iacob. Leonissa in consil.
 47. num. 1. & 2. in eodem volum. 1. consil. matrim. diuers.
 & Nicotinus in cap. quoniam contra falsam, in gloss. 1.
 num. 109. extra de probation. & ut supra diximus, non
 solum ad declarandam dubiam probationem per
 ea, quæ supra deduximus: sed ad probandam quo-
 que intentionem aduersarii, per regul. l. generaliter.
 §. 1. C. de rebus credit. & in d. l. vbiunque, ut voluit etiam
 Imola in cap. 1. extra de iudic. & in cap. cum causam, ex-
 tra de iurament. calum. & tradit Barbat. in l. 1. §. si stipu-
 lanti, colum. 7. ff. de verborum obligationib. & iterum in
 l. 4. §. Cato, colum. 4. in fin. ff. eodem tit. & Bald. in l. per
 hanc. C. de tempor. appellat. & in l. 2. §. quod obseruari,
 colum. 6. C. de iurament. calum. & Imola in d. l. 4. §. hoc
 autem iudicium. ff. de dam. infect. & iterum voluit Bal.
 in tract. super statut. in verbo conclusio, num. 2. Et Lan-
 franc. ab Orian. in tract. de probation. num. 29. dum
 inquit, quod licet Iudex ex suo officio partem in-
 terrogare possit, partem tamen aduersam etiam
 coram iudice interrogare non posse: Nam calum-
 niari posset, ut vtar verbis Ioannis Andreæ in d. cap.
 quoniam contra, extra de probation. quem sequitur Butr.
 ibi licet gloss. dicat contrarium, & tradit Angel. in consil.
 296. num. 4. Ampliatur hæc conclusio, ut Iudex
 ex suo officio non solum testes interrogare possit
 post conclusum in causa, ut supra diximus: sed etiam
 partes ipsas in quacunque parte iudicii, ut inquit
 Lanfrancus ab Orian. in l. admonendi, num. 94. ff. de
 iureiurand.

C A P. XLV.

A R G V M E N T U M.

Officium suum Iudex non roga-
 tus impartiri potest in repetendo te-
 stes post conclusionem causæ.

S Y M M A R I A.

1 Iudex post conclusum in causa testes repetere potest,
 ac etiam cum eis alii reproduci.

2 Iudex ex suo officio curare potest, ut testes iterum pro-
 ducantur, ut dicta sua declarent.

1 Vigesimo secundo limitatur, et quia Iudex ex suo
 mero officio postquā conclusum est in causa,
 testes

testes repetere potest, vt inquit Aug. Berous in consil. 100. num. 13. & 15. 18. & 20. vol. 3. & Alexand. in consil. 22. num. 6. vol. 1. & in consil. 147. num. 19. vol. 2. & in consil. 76. num. 2. vol. 6. & in consil. 45. num. 38. vol. 4. & Abb. in c. cum clamor, num. 1. extra de testib. Potest præterea etiam & alios testes recipere, per tex. in d. c. iudicantem, 30. q. 1. & glos. tradit quam sequuntur Doct. in d. c. in presentia, extra de probat. & Innoc. in c. super eas, & in d. c. cum clamor, extra de testib. dum vult alios etiam testes, cum iam productis & examinatis iterum produci & repeti ad corroborandum positiones iam factas, easq; declarandum posse. Idem quoque tenet Innoc. in c. cum dilecti, extra de accusat. & Archi. in d. c. fin. 35. q. 9. Vbi Iudex ex suo officio quando-
 2 eunque & quotiescunq; voluerit curare potest ¶ vt testes iterum producantur ad hoc, vt eorum dicta declarent veritasq; magis elucescat, & idem voluit Aug. in consil. 296. visis attestacionib. in fin. & glos. in d. §. quia vero, in Auth. de testib. & in c. cum tu, extra eod. tit. etiam quod in causa conclusum sit. Ratio autē huius decisionis ea esse videtur, quod Iudici nūquam quatenus pertinet ad suum officium in causa concludatur, vt supra diximus, sed eius officium semper vigeat & eo ad libitum vti possit vsq; ad sententiam inclusivē. I. Iudex postquam ff. de re iudic. & c. cum Ioan. Eremita, extra de fide instr. Id quod procedit etiam parte non citata, vt inquit Rom. in consil. 482. in casu præmissis, num. 8. & Hip. Mars. in l. de vnoquoq; nu. 76. ff. de re iud. & quod plus est, parte etiam ignorante id fieri posse, voluit Alex. in consil. 130. difficultas, col. 3. vol. 1. & tradit Fred. Senens. in consil. 262. & Card. Albenf. in auth. qui semel, nu. 9. C. de probat. & Iacob. Leonissa in consil. 53. nu. 1. in 1. vol. consil. matrim. diuers. vbi dicit esse de hoc text. expressum in d. c. cum Ioan. Eremita, circa fin. extra de fide instr. & Berous in c. solita, num. 5. extra de restit. spolia. Item quando Iudex possit testes examinare & interrogare, tradit Iacob. de Nigr. in l. omne, nu. 4. & 6. ff. de offic. assess. in 1. part. repetit. fol. 243. illud tamen in hac re animaduertendum est, quod licet Iudex testes iam receptos ex officio repetere possit: & partes quandocunq; etiam post publicationem interrogare, vt supra visum & satis concludenter probatum est. Id tamē quo ad probationes iam deductas intelligendum est, alias autem & recentiores probationes recipere, aut novos testes non debet, & præsertim elapsis omnibus terminis & parte non citata. In his enim casibus si id facere posset, se partem faceret, contra text. in cap. forus, extra de verbor. sign. & parti defensionem auferret, contra ea quæ habentur in clement. pastoralis. §. ceterum. de re iud. Quæ sane defensio est de iure naturali, vt inquit ibidem text. & Lanfranc. ab Oriano in d. l. admonendi, num. 94. ff. de iure iur. dum prædicta procedere arbitratur, super declaratione in causa productorum. Si autem velit Iudex super alio iure nouo & in causa non producto interrogare, id facere non potest, licet aliud voluerit Anton. de Butr. in d. c. 1. extra de iudic.

C A P. XLVI.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus potest impartiri, vt testes in accusatione nō productos ipse examinet.

S V M M A R I A.

1. Iudex ex suo officio super accusatione potest testes à parte non productos examinare.
2. Testes vt examinare possit exclusus à facultate probandi cautela.
3. Testes pro absente recipere potest iudex ex suo officio, sed non contra, & quando id sit verum.
4. Testes pro reo in criminalibus recipere potest iudex ex suo officio.
5. Reus tacite vel expresse suis defensionibus renunciare non potest.
6. Iudex pro accusatore, quando & quare testes recipere non possit.
7. Testes tam pro actore quam pro reo iudex ex suo officio recipere potest, si vterq; sit absens.

Vigesimotertio limitatur, ¶ quia Iudex super accusatione testes à parte non productos examinare & inducere potest, vt inquit Bar. in l. is apud quem, ff. de eden. & tradit ibid. Dec. nu. 42. & etiam Bar. in d. l. §. hoc autem iudicium, ff. de dam. infect. vbi etiam prosequitur Alex. col. pen. & rursus idē Alex. in consil. 77. in causa accusationis, col. 2. vol. 1. & in consil. 62. in causa, col. 2. vol. 3. & Aret. in consil. 146. visa consultatione, col. 3. & Ioan. de Anania in consil. 59. visa inquisitione. Hæc autem conclusio Bart. vt inquit ibid. Decius, intelligitur in fauorem rei, vt scilicet de eius innocentia appareat, vt notat Franc. Tigri. in l. qui accusare, C. de eden. & refert Alex. in d. §. hoc autē iudicium, col. fin. in quo casu testes domestici ad probandā innocentiam recipiuntur, vt notat Spec. in tit. de inquisit. §. 1. ver. sed nūquid. & Ioan. de Anania in d. consil. 59. visa inquisitione, & Alex. in consil. 24. animaduersis, col. pen. vol. 2. & tradit etiam Salyc. in l. abolitio, nu. 3. C. de abolit. At Ripa in d. l. is apud quem, nu. 25. restringendo prædictam conclusionem inquit, quo ad absentes tantum procedere, secus vero ad præsentēs, per tex. in auth. qui semel. ibi. perquisita veritate, C. quom. & quando iudex. & in l. amplioem, C. de appell. ibi. eius partes adimplere debent. Et ideo subdit ibid. Ripa magis communem opinionem esse, vt pro absentibus non solum in criminalibus, sed etiā in ciuilibus locum habeat. Vnde etiam inferri inquit notabilem ¶ cautelam, vt ille qui à facultate probandi exclusus est, exclusionē illa non obstante adhuc probare possit: Cautela autem illa est, vt testium nomina & cognomina clam exhibeat, & deinde ab eo loco recedat. Eo namque casu poterit Iudex ¶ eos ex suo officio recipere, vt 3 inquit Bald. in d. l. amplioem, C. de appell. Intelligit etiam, vt possit pro absente testes recipere ex suo officio, non autem econtra, l. properandum. §. & si quidem. C. de iudic. & tradit Bar. in l. ad peremptorium, ff. de iudic. Intelligendum præterea id quoq; est, si causa in tali sit statu, vt ad definitiuam sententiam perueniri possit: vt puta quod lis sit contestata, alioquin hæc conclusio non procedat, vt inquit Alex. in consil. 189. visis subtilissimis, vol. 2. Præterea vt in criminalibus iudex ¶ ex officio testes pro reo recipere possit. 4 in l. si non defendantur, ff. de pænis. Reus namq; nec tacite nec expresse suis defensionibus renunciare potest, ¶ vt voluit gl. quam sequuntur Bart. & alii in l. pactum inter hæredē, ff. de pact. Pro accusatore ¶ non potest, cum tunc reus nomē suum aboleri petere possit. l. libellorum, §. fin. ff. de accus. Id autē verum est nisi iudex accusatorē colludere suspicetur, c. 1. & 2. extra de collus. detegen. & l. 2. C. de abolit. Et ita etiam inquit intelligendum esse illud, quod determinat Bar. in ex-

in extrauag. ad reprimendum. in verbo, neglexit. Quid autem si vterq; absens sit, Bal. in l. 3. §. si iudicium. ff. de condit. ob turp. caus. respondet t̄ Iudicem posse pro vtroq; ex officio testes recipere. & idem voluit Bald. in c. consuluit, extra de offic. deleg. At Card. Alben. in d. l. qui accusare, num. 4. C. de eden. contra prædicta inquit, nonnullos ex ea l. inferre, Iudicem ex officio testes non productos examinare non posse, cum actorem probare necesse sit. Videtur reo satis prodesse, si actoris probatio dubia reddatur huiusmodi probatione à iudice ex officio facta, vt inquit Roman. in consil. 156. num. 2. videas de hoc Felin. in c. 1. col. 5. extra de except. & Abb. in c. 1. col. 2. extra de eccles. benefic. & in c. 2. col. 3. extra de rescript.

C A P. XLVII.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus interponere potest, vt in defensionem rei testes examinet in criminalibus etiā contra eius confessionē.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex ex officio etiā contra veram & spontaneam rei confessionem testes ad eius defensionem in causa criminali recipere potest.
 - 2 Innocentia causam alicuius rei allegans, à iudice repellendus non est.
 - 3 Procurator in causa criminali admitti non potest.
- V**igesimoquarto limitatur, quia Iudex t̄ ex suo officio etiā contra veram & spontaneam rei confessionem testes ad rei defensionem in causa criminali recipere potest, vt inquit Hippol. Marfil. in cons. 39. nu. 28. per ea, quæ subdit voluisse Franc. Aret. in cons. 147. visa consultatione. & dicit esse casum in l. 1. §. si quis ultimo. vbi voluit etiā Bart. ff. de question. & clarius in d. l. 4. §. hoc autē iudicium. ff. de dam. infect. & subdit voluisse etiā prædictum Franc. in eod. consil. vt t̄ si quispiā causam innocentia alicuius rei alleget, à Iudice repelli non debeat, licet procurator t̄ in causa criminali admitti non possit, vt est tex. in l. seruum quoq; §. publice ff. de procur. & ibidem latius prosequitur Marf. & rursus idem voluit Hippol. Marf. in cons. 43. num. 35. & in consil. 49. num. 41. & in consil. 60. nu. 22. & in consil. 73. num. 37. vol. 1. & in 95. num. 29. vol. 2. & tradit Marant in suo Speculo aureo, in 6. & vlt. part. princ. in 2. casu princ. num. 150.

C A P. XLVIII.

A R G V M E N T V M.

Officium suum iudex non rogatus impartiri potest, vt possit super accusationem quærere et si partes transegerint.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex ex suo officio potest super narratis in accusatione inquirere, licet pendente accusatione accusator cum accusato concilietur pacem faciendo vel iniuriam remittendo.
 - 2 Reipublica interest, delicta non remanere impunita.
- V**igesimoquinto limitatur t̄ vt inquit Salycetus in l. abolitio. nu. 2. C. de abolition. ob id quod licet

pendere accusatione accusator cum accusato concilietur, pacem faciendo vel iniuriam remittendo: Iudex tamen prædictis non obstantibus super narratis in accusatione inquirere potest, vt habetur in eo text. sed aduersus nocentem, & c. Id autem Iudici fauore Reipublicæ conceditur, cuius interest maleficia t̄ non remanere impunita. l. ita vulneratus, in fin. ff. ad leg. Aquil. & ibi latius ipse prosequitur

C A P. XLIX.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

- 1 Iudex ex officio poterit opponere, licet pars non possit statuto repugnante.

Vigesimo sexto limitatur in eo, t̄ quod si fortasse pars aliquo statuto repugnante opponere non possit, Iudex tamen ex suo officio opponere potest, vt inquit Anton. à Butrio. in cap. cum dilectus. extra de consuet. & Barbat. in consil. 36. num. 12. vol. 1. & voluit glos. in cap. nulli, extra de accusat.

C A P. L.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri potest, vt testem sine exceptione partis reiiciat.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex ex suo officio testem reprobare potest, si ex eius dicto reprobabilem esse appareat, etiamsi pars non excipiat.
- 2 Acta inducunt notorium.
- 3 Iudex potest ex officio suo supplere in his, quæ notoria sunt.
- 4 Iudex ex suo officio potest repellere testem inhabilem.

Vigesimo septimo limitatur ex eo, quod Iudex t̄ ex suo officio potest eum testem reprobare, qui ex suo dicto reprobabilis apparet, etiamsi pars contra ipsum testem non excipiat: Exemplum autem poni potest in eo teste, qui interrogatus, an sit inimicus illius contra quem deponit, respondet illius esse inimicum: Nam in hoc casu iudex poterit ex officio suo talem testem repellere & reprobare, vt voluit Angel. in l. si pars iudicantium. ff. de inoffic. testament. & in l. quos prohibet, num. 1. ff. de postulati. & in l. fin. ff. de petition. hered. refert Crotus in tract. de testibus, in 8. part. num. 358. Ratio autem est, quia ex quo illum reprobati posse ex actis iudicii apparet, talis probatio notoria censetur, cum acta t̄ notorium inducant, vt inquit glos. in cap. significauerunt, extra de testib. Sed sic est, quod iudex circa ea, t̄ quæ notoria sunt, supplere potest, vt ait glos. in l. 1. C. qui & aduersus quos. Ergo Iudex ex officio suo huiusmodi testem repellere potest. Præterea quod Iudex ex suo officio t̄ testem inhabilem & suspectum repellere possit, tradit etiam Egid. Boss. in tract. de testib. in tit. de public. process. & testi. num. 12. per ea, quæ voluerunt Salycet. in l. si quis testibus. C. de testibus. & Felin. in cap. presentium, col. 2. extra de testib. & in cap. intimauit, col. penult. in fin. & sequent. extra de testib. & in cap. testimonium, col. 2. vbi etiam Aret. col. 8. eodem tit. & Alex. in l. 3.

in l. 3. ff. de testib. & consil. 152. col. 5. circa princ. vol. 5. & iterum Angel. in consil. 295. col. 2. & iterum Felin. in d. 6. 2. col. 8. in fin. extra de testib.

C A P. LI.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri potest examinando testes ad defensionem.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex ex officio suo potest ad defensionem testes examinare.
- 2 Contumacia, delictum est.
- 3 Citatus, non comparens, à iudice multatur.

Vigesimo octavo limitatur, quia Iudex ex suo officio ad defendendum testes examinare potest, ut est text. in l. si non defendantur. ff. de penis. vbi tradit Bart. & rursus idem Bart. in l. in fin. ff. de question. asserens se Pisis id in publica disputatione determinasse, & refert Balthasar de Rimbortio Senensis in consil. 77. num. 1. in 1. vol. consil. crimin. diuers. Dicit tamen M. Anton. Blancus in sua pract. crimin. in cap. visis indicis, num. 17. id non procedere in reo, quia Iudex ex suo officio testes pro reo sine eius presentia assumere non debet; Nam reus citatur ut compareat ipsemet: & si non comparet, & edictis non pareat, dicitur delinquere, ut est text. in l. omne delictum. ff. de re milit. vbi tradit Bart. dicens quod contumaciam delictum esse, ut innuit text. in cap. absentem. ff. de penis. & citatus si non comparet, à iudice multatur. l. 2. ff. si quis in ius vocat. non ierit. & l. 1. ff. si quis ius dicen. non obtemp. Et eo magis, qui criminaliter citatus, de mandato iudicis citatur, secus autem est in causa civili, in qua ad instantiam partis citatio committitur. Cum igitur non comparendo delinquat, quod ex eius delicto commodum consequi debeat. Dicendum non est, l. si ab hostibus. §. i. ff. soluto matrimon. ut scilicet Iudex ob eius absentiam testes examinare debeat, & probationes super innocentia sumere, cum propter ipsam absentiam in iudicem committat.

C A P. LII.

Argumentum constat ex Summario.

S V M M A R I V M.

- 1 Iudex si à teste offendatur, quia ex se videt & perspicit falsitatem eum potest ex officio suo punire.
- 2 Vigesimo nono limitatur, quia Iudex si à teste offendatur, & ipsemet videt & prospicit illam offensionem, ut quia fortasse falsitatem deponit, eum ex suo officio punire potest. l. eos. ff. de fals. & l. qui falsa. ff. de testib. & l. nullum. C. de testib. & tradit Jacobus de Arena in l. damus licentiam, num. 3. ad legem Corne de fals. & Nellus à Sancto Geminiano in tract. de testib. in 2. part. num. 243. inquit Iudicem ex suo officio testem, qui falsum deponit castigandum mandare posse, & ulterius subesse accusationi legis Cornelie, ut latius ibi ipse persequitur. Id autem de Iudice criminali dicendum videtur: Secus vero

curiæ civilis, nam in eo casu ad Iudicem curiæ criminalis à partibus recurri solet.

C A P. LIJ.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri potest in compellendo testem ad deponendum.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex ex officio suo ad deponendum compellere potest.
- 2 Testes, ad quid Iudex compellere potest, & praesertim ad instantiam partis.

Trigesimo limitatur, ex eo quod Iudex ex suo officio quem ad deponendum compellere potest, ut inquit Lanfran. in sua pract. cap. 8. num. 37. in addit. hoc est, ut aliquid addat, vel deponat. Id autem ex suo officio intelligitur: Secus vero ad partis instantiam: Nam in eo casu ad id solum, ut scilicet sui dicti causam reddant, à iudice compelli possunt, ut inquit gloss. in Authent. de testib. Et Alberic. de Rosat. in l. solum. C. de testib. vult, ut Iudex ex suo officio post publicatas attestaciones, testes non perfecte examinatos, iterum, ut supra vidimus, examinare possit, ut habetur in d. cap. cum clamor, extra de testib.

C A P. LIV.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri potest in repellente agentem sine actione.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex ex suo officio agentem sine actione parte etiam non opponente repellere potest, & id quando locum habeat.
- 2 Iudicis potestati quod committitur, necessitas aem non continet.
- 3 Iudex ad illud quod potest, non cogitur: & ideo si illud omittat, non tenetur in syndicato.

Trigesimo primo limitatur ex eo, quod licet sit communis conclusio, ut quis sine actione experiri non possit. l. si Titius. vbi tradunt Doctores, ff. de verbor. obligat. & voluit gloss. in l. si pupilli. §. videamus. ff. de negot. gest. Iudex tamen ex suo officio parte etiam non opponente, agentem sine actione repellere potest, ut inquit Ruin. in l. nemo potest. col. 2. versic. solum ergo ff. de legat. 1. At parte opponente non solum debet, sed etiam tenetur, ut inquit Decius in cap. ad hac, il. 3. col. 2. extra de appellat. & Cepha. in consil. 220. num. 33. vol. 2. & in consil. 112. num. 5. vol. 1. per ea, quæ voluit gloss. & sequuntur Bart. & alii in l. vbi pactum. de transact. & rursus Bart. in l. ita stipulatus. col. fin. post medium. ff. de verborum obligationib. & Hippolyt. Marsilius in sua practica criminali, in §. sequens, num. 37. & Alexand. in consil. 136. num. 9. vol. 2. per ea, quæ voluit iterum gloss. & tradunt Doctores, in l. vbi pactum. C. de transact. & l. si vnus. §. pactus, versic. in opponendo. ff. de pact. & notat Innoc. in cap. 1. extra de offic. vicar. & las in l. generaliter, num. 3. ff. de verborum obligat. & in l.

in l. vbi pactum, num. 11. C. de transaction. & notat Innocent. in cap. 1. extra de offic. vicar. Mainierius in l. non solum. num. 199. ff. de regul. iur. Et ideo subdit ibi Alexand. reum sponte etiam pati non posse, nec debere, ut quilibet contra se ea actione agat, quæ nunquam fuit, nec orta est, ut habetur in l. 2. & ibi notat Bart. ff. de dote prelegat. & iterum tradit Alexand. in consil. 166. num. 4. vol. 6. & Ias. in consil. 7. num. 4. vol. 1. per ea, quæ voluit. Bald. in l. 2. C. de execut. rei iudic. & in l. si non forem. §. 2. ff. de conditio. indeb. & Salycet. in l. ita pudor. C. de adulter. & Imola in l. fin. col. 11. ff. à quibus appell. non licet, & iterum Alexand. in d. l. vbi pactum num. 7. C. de transaction. & id verum esse ait, cum iudici ex actis constet. Intellexit autem Angel. ibi tunc procedere, si reus id à iudice petat, eius officium implorando, alioquin iudicem supplere non posse, cum privatam utilitatem id respicere videatur, per text. in l. fin. & ibi tradit gloss. ff. de petit. heredit. & in d. l. 4. §. hoc autem iudicium. ff. de damno infecto. si vero publicam utilitatem respiciat, id facere potest, ut est text. in l. filius familias §. veterani. vbi tradit etiam gloss. de procurat. & gloss. iterum in l. 2. §. sed quia veremur. ff. de iurament. calum. Verum, quicquid dicat Angel. Alexand. contrarium verius arbitratur: Quandoquidem cum iudici ex actis constet, actorem actione carere, sineque actione experiri, potest eum etiam reo non petente expellere, & hanc inquit esse intentionem gloss. ibi, & in d. l. si vnus. §. pactus versic. in opponendo. & clarius ibi Bart. & iterum Bart. in d. l. ita stipulatus, in fin. & in versic. secundo principaliter, quia circa finem illius versiculi. ff. de verborum obligationib. vbi etiam voluit Bald. & Bart. in d. l. si Titius, eodem tit. & in l. post legatum, in princ. colum. 2. ff. de his, quibus ut indign. & rursus Bald. in l. edita, colum. 24. C. de eden. & Iacob. Butrig. in d. l. vbi pactum. C. de transaction. & Salycet. in l. quos prohibet. ff. de postulan. & in d. §. Sed quia veremur. Nec ob stare subdit text. in d. l. fin. & ibi gloss. ff. de petition. hereditat. quia ibi actori actio compete bat, & iudicis officium actionis loco succedit. Et minus ob stare arbitratur text. in d. l. 4. §. hoc autem, quia ut ibi etiam dixit Imola, non procedit in casu nostro: Immo subdit ibidem Alexand. voluisse Butrig. Bald. & Salycet. iudicem supplere non posse, quando reus esset talis, qui in iudicio nullo modo audiendus esset, ut puta si sit bannitus, aut non soluat collectas, vel vestigalia, & alia solita solui à ciuibus vel incolis illius ciuitatis, ita ut illi ex forma statuti audiri non possint, prout de iis quoque dici solet, quibus syndicatus datus est, ut inquit gl. in d. l. vbi pactum. & gl. in d. §. pactus. Præterea idem voluit Alber. de Rosat. in l. item apud Labeonem. §. quod ait prætor, num. 1. ff. de iniur. & famo. libell. & Paris à Puteo in tract. de syndic. in §. iudices puras, num. 17. & Hippolyt. Riminald. præstantissimus iureconsultus, & hoc tempore facile Princeps, ut eius scripta ostendunt, in §. fin. num. 6. Instit. quib. alien. licet vel non. & Franc. Curt. in d. l. vbi pactum, num. 30. C. de transact. Verum stantibus prædictis alia insurgit dubitatio, an scilicet iudex actorem sine actione agentem omnino repellere cogatur, an vero possit si velit ita ut eius in arbitrio & libera voluntate consistat: Et hac in re Franc. Curt. in d. l. vbi pactum, nu. 31. ut in eius potestate sit, existimare videtur, nulla cogente necessitate: ea potissimum ratione, quod si quicquid Iudicis potestati conceditur, necessitatem non continet, l. non quicquid. ff. de iudic. vbi habetur, si Iudicem posse, non

autem cogi: & ideo si omitteret in syndicatu non teneri. l. si iudex. C. de seru. fug. Hæc dubitationem mouit Paul. Castren. in d. l. vbi pactum, & conclusit necessitate non compelli, d. l. non quicquid. cum quo transit etiam Alex. ibidem. Et si subdat Curt. ibidem, Bart. alias voluisse ibi. in col. 5. contrarium voluisse, dum inquit Iudicem, si videat aliquem sine actione agere, eum repellere debere, & ex necessitate intelligere videtur, & si illam ponderationem & declarationem attingere videatur Ant. à But. ut refert ibidem Alex. dum dicit ita distinguendo: Aut reus sciuit, potuitq; opponere, & tunc Castren. opinio procedat, propterea quod potius de seipso cõqueri debet, cum non obiecerit quæ de iudice. l. argentarius. §. cum autem. ff. de eden. Aut vero ignorauit, vel opponere non potuit, & tunc eum repellere omnino compellitur: & hæc opinio satis iuri, & naturali æquitati applaudere videtur.

CAP. LV.

Argumentum constat ex Summario.

SUMMARIUM.

Iudex cum ei constet partem aduersam nullum ius habere eam repellere debet, etiam si alia pars opponere non possit.

Trigesimo secundo limitatur ex eo quod Iudex si cum ei constet partem aduersam nullum ius habere, eam repellere debet, etiam si alia pars opponere non possit, ut inquit Ruinus in consil. 145. nu. 8. vol. 3. per ea, quæ voluit gloss. & sequuntur Doctores, & præsertim Bart. in d. l. vbi pactum. C. de transact. & Angel. in l. exceptionem, num. 3. C. de probat. & in l. vnica. C. ut ab hered. & contra hered. & tetigit in l. 1. C. de condition. ex lege. & Andr. Barbat. in consil. 28. vol. 2. & Ant. à Butr. in cap. cum dilectus, extra de consuet. & rursus Andr. Barbat. in consil. 36. col. fin. nu. 4. vol. 1. Vbi vult, ut id etiam facere possit, si reus repugnante statuto opponere non possit, vel alia quauis censura, prout voluit etiam Roman. in consil. 70. & in d. l. 4. §. hoc autem iudicium. ff. de damno infecto. & Hostiens. quem alii sequuntur, in d. cap. dilecti, extra de maiori. & obed. & in cap. bone, extra de appellat. & ita inquit intelligi posse text. in cap. bone, extra de appellat. & ita inquit intelligi posse text. in cap. quia V. extra de iudic. In hoc enim casu officium iudicis in æquitate fundatur. l. si me & Titium ff. si cert. petat. & l. nam hoc natura. ff. de condition. indeb. & cap. locupletari, de reg. iur. in 6. & Roman. in consil. 42. num. 4. & Andr. Barbat. in d. consil. 7. colum. 10. num. 28. vol. 2. vbi etiam loquitur de statuto reum opponere prohibente.

CAP. LVI.

SUMMARIUM.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri potest, repellendo agentem ante diem.

SUMMARIA.

- 1 Iudex potest, si vult repellere agentem ante diem in eo casu, in quo nata est actio.
- 2 Locupletari cum aliena iactura, quando quis dicitur.

Trigesimotertio limitatur etiam ea opinio, in qua dicitur, Iudicem si velit, posse ante diem in casu, in quo nata est actio, actorem repellere; & ratio est, quia Iudex potest euidentem calumniantorem à limine iudicii, vi sui officii expellere, prout supra latius dictum est. *l. qui cum natu maior. §. si patris. & ibi glos. ff. de bon. liber. & fuit opinio Innocent. in cap. extra de offic. vicarii. & eum sequitur Bal. in l. 1. col. 2. C. quomodo & quando iudex. & confirmat quampluribus Felin. in cap. de catero, col. 3. extra de re iudic. Verum contrariam opinionem videtur firmare Bart. in l. eum qui ita. §. qui ita. ff. de verbor. obligat. & l. lecta. ff. si cert. petat. Hanc Bart. opinionem, qui sequuntur, ut inquit Aret. respondent, Iudicem ex suo officio tunc calumniantem repellere posse, cum huiusmodi calumnia quis cum aliena iactura locupletior fieret: alias vero nullo modo posse, ut dixit Bart. in l. si vnus. §. pactus ne peteret, col. 2. ff. de pact. Et ideo in proposita specie, licet creditor ante diem creditum suum consequatur ex quo in eius creditum ponendum est, cum aliena iactura locupletari non dicitur: cum debitum omnino sit, etiam si dicatur, actorem, cum aliena iactura locupletior fieri, ex quo reo interusurium medii temporis aufert. Nam ad hoc obiectum respondent, legem huiusmodi interusurium non attendere, nec inde exilimare, cum aliena iactura quempiam locupletari, cum de hoc non obiecerit, arg. l. quod in diem. ff. de petit. hered. & eorum quæ tradit Bart. in l. 1. col. fin. eod. tit. & Ripa in l. stipulatus, num. 86. ff. de verbor. obligat. & late examinat hanc conclusionem & materiam Paul. Castrensis in l. lecta, num. 18. & 19. ff. si certum petatur.*

CAP. LVII.

ARGUMENTVM.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri potest calumniantem locupletandum cum aliena iactura.

SUMMARIA.

- 1 Iudex ex officio suo calumniantem quando locupletatur cum aliena iactura repellere potest.
- 2 Venditor ex vendito ad consequendum precium actionem ordinariam habet.

Trigesimoquarto limitatur, quia iudex ex suo officio calumniantem, si locupletetur cum aliena iactura, repellere potest: alias vero nequaquam, ut inquit Bart. in d. l. si vnus. §. pactus ne peteret, col. 2. ff. de pact. & Ripa in d. l. ita stipulatus, num. 86. ff. de verborum obligat. & tradit Andr. Barbat. in consil. 16. col. 5. num. 15. vol. 2. per text. in l. fin. ff. de petit. heredit. & in l. plane, eodem tit. & dicit esse text. optimum, secundum lecturam Azonis, in d. l. vbi pactum. C. de transact. & in l. sicut. C. de paga & sacrific. & templ. Et ideo infert Butr. in cap. cum dilectus, extra de consuetud. quod licet vi statutorum reus de calumnia opponere non possit, Iudicem tamen ex suo officio calumniose agentem, ne cum aliena iactura locupletetur, repellere posse; & idem voluit Bald. in Rub. C. de manu. tit. genera. Mouetur autem, quia licet reus vi statuti repellatur, Iudex tamen repelli non dicitur, ut tradit etiam Natta in consil. 171. num. 13. volum. 1. & Alexand. in dicta l. 4. §. hoc autem indicium.

ff. de damno infecto. & voluit gloss. in l. qui cum maior natu. §. si patris, in versic. calumniosam. ff. de bon. liber. quam notat ad id Imola in l. penult. §. ad crimen, versic. sexto fallit. ff. de public. iudic. & notat Innocent. in cap. ad hac, in fin. extra de offic. vicar. & Cynus & Bald. in l. 2. C. ut ne priua. & in l. 1. C. quom. & quando iud. & in l. 1. C. ne de statu defuncto. & in l. 1. colum. 6. C. qui accusat. Vbi id quomodo procedat, optime declarat, & notat iterum Baldus in preceptoribus, columna penultima, in versiculo quarto notatur. C. sentent. rescind. non posse.

Limitat tamen hanc limitationem Natta eodem in loco, quando reus actionem ordinariam ad suum damnum consequendum haberet: Ut puta venditor, qui ad petendum precium ex vendito ordinariam actionem habet. *l. Iulianus. §. ex vendito. ff. de actione empti.* eamque potest in alio iudicio coram competente iudice intentare.

CAP. LVIII.

ARGUMENTVM.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri potest ut machinationibus resistat.

SUMMARIA.

- 1 Iudex ex suo officio machinationibus obuiare potest & debet.
- 2 Negatio quando licite concedatur etiam cum iuramento.
- 3 Dolum committere non dicitur, qui dolum excludit.
- 4 Furari potest quis rem suam quam recuperare non potest, vel æquivalentem, aut propria auctoritate eripere.
- 5 Monitiones generales de occultis, contra detinentes tales res, puta Sempronii iniuste, non ligant: nec ille, qui ita tenet, releuare debet, nec erit excommunicatus.
- 6 Furtum ut indicetur pactum si fiat, nihil ab eo petendi, si fur indicet seipsum, pacto huiusmodi non releuatur.
- 7 Proclama si fiat per ciuitatem, quod ab indicante furtum, nihil petetur, si fur seipsum indicet, non liberatur.

Trigesimoquinto limitatur, quia Iudex ex suo officio machinationibus resistere & obuiare potest, ut inquit gloss. in cap. Deus, 2. quæst. 1. & in cap. cupientes, in verbo, malignantium, de election. lib. 6. & tradit Alexand. in l. qui totam. ff. ad Trebellian. lib. 6. & tradit Barbat. in cap. 1. col. 12. extra de iurament. calum. & in clement. 2. de re iudic. & in consil. 12. col. 3. volum. 2. & Vital. de Camba in tract. clausul. in claus. Nil noui serui. pend. colum. 14. & Corset in tract. de potestat. reg. quæst. 86. & Ias. in §. in bona fidei. nu. 81. Institur de actionib. & Decius in l. ea est natura. ff. de reg. iur. & Ioann. Lecirier. in tract. de iure primogen. lib. 3. quæst. 8. & facit text. in l. cum pater. §. Titio, in fin. ff. de legat. 2. Ex his inferunt Doctores ad plures quæstiones, & primum si forte alicui mutuo secreto decem data sint, quæ ille deinde restituerit: sed deinde ab eo qui mutuo dedit, iterum petantur: ille autem solutionem probare non possit: Nam in hoc casu, illum qui mutuo accepit, negare posse

posse arbitrantur, nihilque habuisse iuramento asserere quod non restituerit, ut inquit Bald. in rub. C. de fide instrum. col. 9. versic. incidenter etiam quero. Dolum tamen committere non videtur, qui dolum excludit. l. cum pater. §. Titio. in fin. ff. de leg. 2. ubi etiam plura idem confirmantia adducit Alexandrinus in l. qui totam. ff. ad Senatusconsult. Trebell. Secundo etiam loco infertur ad eum, qui rem suam tab aliquo recuperare non potest: Nam inquiunt posse eum rem æquivalentem furari, vel saltem propria auctoritate arripere, ut est glos. notabilis & singularis in cap. ius gentium. l. distinct. quam sequitur etiam Felin. in cap. quoniam, extra de simon. & in cap. 2. num. penult. extra de sponsal. & Alexand. in consil. 135. num. 3. vol. 1. & Casand. in consuetud. Burgund. in rubr. des iustices, in glos. fil na grace, num. 32. & in addit. ad Decium in l. ea est natura. ff. de regul. iur. & sequitur etiam Innocent. in cap. olim, il. 1. num. 8. extra de restitut. spoliat. & in cap. quia plerique, extra de immunit. eccles. & Bald. in l. 2. colum. 2. num. 17. & sequent. C. de servitut. & aqua, & in l. 1. col. 2. C. de testament. & Florian. in l. itaque, quam legit cum l. servus. ff. ad legem Aquil. Huic autem conclusioni quatuor ad hoc ut subsistat, accedere debent, quæ tradit Angel. de Claua. in summa Angelica, in verbo, furtum. §. 40. & Cardin. in tract. de constitut. quæst. 42. conclus. 2. Immo subdunt, quod si fiant generales tamen monitiones occultorum, contra eos qui tales res iniuste retineant, puta Sempronii eos: qui modo prædicto detinent, releuari, & excommunicatos non esse ob id quod iniuste detinere non dicatur, ut inquit Siluest. de Priorio in sua summa, in verbo, furtum, quæst. 12. Licet in summa Angel. in eod. versic. aliter concludat. Præterea idem firmavit Petrus Rebuffus eodem in loco, & in l. Diuus, versic. immo fortius. ff. ad Senatusconsult. Syllan. fol. 24. Item etiam dicendum si ille, cui aliquid furto subtractum sit, cum aliquo paciscatur, tamen si furtum denunciaret, ab eo nihil petiturum: Vel etiam si fortasse tota ciuitate edicaretur, tamen ab eo qui furtum iudicauerit, nihil esse petendum vel præstandum: attamen furem, si fortasse se ipsum referat, eo pacto vel edicto, non liberari: & id etiam locum habere, si non ipsemet furto subtraxerit, sed vnus ex sociis sit, ut est text. in d. l. 4. §. fin. ff. de condition. ob turp. caus. Et ideo dicunt, nonnullos hac de re suspensos fuisse, ut inquit ibidem Ias. in 3. notab. & voluit antea Ioan. Andr. in addition. ad Specul. in tit. de furt. in rub. & sequitur Andr. Barbat. in cap. sedes, col. 3. extra de rescript. & Hippolyt. Marfil. in singul. 177. malitiis & id pro intelligentia multarum legum notandum esse existimat.

C A P. LIX.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

- 1 Iudex ubi verosimiliter suspicatur exceptionem aliquam calumniose opponi eam etiam si sit peremptoria reicere potest.

TRigesimo sexto limitatur ex eo, quod ubicunque Iudex tamen exceptionem aliquam calumniose opponi suspicatur, eam, etiam si sit peremptoria, reicere potest, ut inquit Abbas post Innocent. in cap. post electionem, colum. fin. extra de concess. praben. & in cap. suscitata, in 3. notab. per illum textum, extra de integritate restitution. & in cap. ex parte, il. secundo,

in 2. notab. & in cap. pastoralis. §. penult. col. 2. extra de offic. delegat. & in cap. nullus, in fin. extra de presumptio. & in cap. super eo, il. 1. in fin. & in cap. interposita, in princip. in 1. notab. extra de appellation. & in cap. constitutus, extra de fideiuss. & tradit Ias. in l. si se non obtulerit. §. condemnatum, num. 10. ff. de re iudic.

C A P. LX.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri potest, repellendo agentem sine libello.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex ex officio suo agentem sine libello in illis casibus, in quibus libello opus est, reicere potest.
- 7 Reipublicæ interest, iudicia non esse elusoria.
- 3 Iudicium super inepto libello, est nullum.

TRigesimo septimo limitatur, quia Iudex tamen ex suo officio agentem sine libello, in illis casibus, in quibus libellus est necessarius, repellere potest. cap. 1. extra de libell. oblat. ubi id notat etiam Panormit. in 2. notab. & tradit Ripa in d. l. 4. §. hoc autem iudicium. ff. de damno infect. Ratio autem est, quia tamen Reipublicæ interest, ne iudicia sint elusoria, partemve inanibus laboribus & expensis vexentur, cap. causam, quæ extra de iudic. Est tamen namque iudicium super inepto libello agitatum nullum, ut inquit glos. in l. i. de obligation. in versic. secundum, in fin. prout etiam iudicium sine libello necessario agitatum, nihil valet, d. cap. 1. & notatur in cap. cum dilecti, extra de emptio. & vendition.

C A P. LXI.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

- 1 Iudex ex suo officio potest reicere libellum formatum contra consuetudinem & stylum curiæ formatum.

TRigesimo octavo limitatur, tamen quia Iudex ex suo officio libellum formatum contra consuetudinem & stylum curiæ reicere potest, ut inquit glos. in l. de quibus, in verbo, inueterata. ff. de legibus. & sequitur Angel. in l. 1. ff. de offic. assess. & Felin. in cap. 2. versic. stylus curiæ, extra de rescript. & Ripa in l. 1. §. quia autem, num. 3. ff. quor. legato.

C A P. LXII.

Argumentum constat ex Summario.

S V M M A R I V M.

- 1 Iudex ex suo officio potest reicere libellum contrarietatem continentem.

TRigesimo nono limitatur, quia Iudex tamen ex suo officio libellum contrarietatem continentem reicere potest, ut inquit Ruin. in consil. 164. num. 2. vel. 5. per illum text. in l. 1. ff. de offic. assess. & tradit Ripa in l. naturaliter. §. nihil commune, num. 171. & 172. ff. de acquir. posses. auctoritate glos. in d. cap. examinata, extra de iudic. & Achil. persona. tract. de adipiscen. posses. & in tract. interdict. quor. bonor. num. 461.

C A P. LXIII.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex interpone-
re tenetur etiam non rogatus in rei-
ciendo libellum ineptum.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex potest & debet repellere libellum ineptum, et-
iam parte non opponente.
- 2 Ineptitudo non apparet ex actu probationis.
- 3 Ineptitudo potest dici ex persona offerentis libellum
si sit notum iudici.
- 4 Ineptitudo colligitur ex materia contenta in libello,
vel quia inepte concludit.
- 5 Conclusio non dicitur apta, nisi sequatur ex pramif-
fis.
- 6 Libellus si est ineptus, & probationes aptæ, an valeat
sententia.
- 7 Libellus si est ineptus & probationes aptæ, an iudex
supplere possit pro agente ex actis probatoris.
- 8 Exceptio si est inepta, probatio vero apta an iudex ex
officio suo possit supplere exceptiones partis pro ex-
cipiente.
- 9 Articulus si ineptus sit, probatio vero apta, an talis
probatio releuet, si testis super articulo solum iura-
tus sit.

Quadragesimo limitatur, quia ut inquit Socin.
sen. in consil. 146. num. 11. vol. 1. communis opi-
nio omnium est, Iudicem ¶ non solum posse, sed
etiam debere libellum ineptum, parte etiam non
opponente, reiicere, ut notat gl. quæ sequuntur Doct.
in d. l. 1. ff. de off. assess. & notat Innoc. in d. c. examinata,
extra de iud. ubi etiam Abb. nu. 21. distinguendo di-
cit: Aut vitium libelli patet, & Iudex id non potest,
ut voluit etiam Innoc. in d. c. examinata. & in d. l. 1. ff. si
messor fals. mod. dixer. ubi ineptitudo erat expressa, &
idem dicit si non sit expressa in libello, sed sit noto-
ria, ut inquit Innoc. in c. extra de offic. vicar. & facit text.
in c. sacerdotibus, 11. quest. 1. Si vero ineptitudo non sit
evidens, & tunc Iudex in continenti libellum rei-
cere non potest, quia de facto supplere non potest,
sed deberet expectare, donec sibi de ineptitudine
ex probationibus constet, ut inquit Hostiens. in d. c.
examinata. Hanc autem conclusionem simpliciter
sequitur las. in l. omne officium, nu. 4. ff. de off. assess. in-
quiens regulam esse, ut iudex possit reiicere libel-
lum male conceptum, vel de re illicita, vel alio mo-
do, ut late prosequitur las. ibid. Hanc autem ineptitu-
do ¶ ex actibus probationum apparet, ut inquit Bal.
in l. edita. C. de edendo. & notat iterum idem Bald. in l. si
patronus libertum. ff. de iur. iur. & tradit Paul. Castren.
in d. l. 1. nu. 2. ff. de off. assess. ubi inquit, ineptitudinem
¶ vel ex persona dantis libellum constare, si est talis,
qui repugnante iuris vel statutorum dispositione
audiri non debet, & id notum sit iudici, ut habetur
in l. quos prohibet. ff. de probat. vel ex materia in libel-
lo contenta, ¶ ut est text. in l. si seruus. in fin. ff. de his, qui
ad eccles. confug. & in l. fin. in fin. C. ut nemo prius. tu-
tel. Vel si inepte ¶ concludit: In civilibus nam-
que apta conclusio necessaria est. Aptæ autem
non dicitur, nisi ex præmissis sequatur, ut notatur in
d. l. edita. C. de edendo. & probatur argumento eorum, quæ
notantur in l. 2. §. quod certa. ff. de doli except. Exem-
plum talis ineptitudinis est, si fortasse petam a te

decem, quia Rex est in Gallia. In hoc enim casu li-
bellus est ipso iure nullus: hoc enim exemplum posuit
gl. in l. 2. §. circa. ff. de except. do. & tradit Francisc. Cur-
tius in d. l. edita, num. 45. C. de edendo. Præterea hanc
conclusionem sequitur Francisc. Niconit. in cap.
quoniam contra falsam, num. 114. extra de probation.
& Paris de Puteo in tract. de syndicat. in cap. Iudices pu-
ras, num. 17. & tradit Albericus de Rosat. in dicta l. quos
prohibet. ff. de postulan. Stantibus prædictis, quæ-
runt etiam Doctores, an si libellus ¶ est ineptus, 6
probationes vero aptæ, sententia in fauorem a-
gentis super eo lata valeat? Hac de re tradit Soci-
nus senior in consil. 146. num. 11. vol. 1. & Alexand. in
l. ubi pactum, num. 7. C. de transact. ubi quærit, si non
repellit, an puniatur? Quærit præterea etiam Bald.
in l. ius dicentis, in 1. lectur. num. 4. ff. de iurisd. omni.
iud. si libellus ¶ sit ineptus, probationes vero aptæ: 7
an Iudex ex actis probatoris pro agente supplere
possit? & inquit Speculatorem in §. seruitute, versic.
quid si libellus, in tit. de offic. iudic. tenere non posse:
verum Abbas inquit id tunc verum esse, nisi sup-
pleat ex partis confessione, ut est text. in cap. Pisani,
extra de resitut. spoliat. Item quærit Bald. eodem in
loco: Quid dicendum sit, si exceptio ¶ sit inepta, 8
probatio vero apta: an Iudex pro excipiente exce-
ptiones partis supplere possit? & dicit non posse,
ubi exceptio requiritur, ut habetur in l. 1. §. Labeo. ff.
de flumin. & in cap. constitutionem, de election. in clemen.
& est glossa notabilis in l. si vnus. §. pactum ne peteret, in gl.
in verbo, in opponendo. ff. de pact. & in d. l. ubi pactum. C. de
transact. Rursus etiam quærit Baldus ibidem;
Quid si est ineptus articulus, ¶ probatio autem a-
pta? & respondet talem probationem non releua-
re, si testis super articulo tantum iurauerit, ut in-
quit Speculator in tit. de teste, §. 1. versic. quid ergo si
capitula. Et ideo inquit Iudicem supplere non pos-
se, propterea quod ex dicto non iurati testis sup-
pleret: Refert tamen se ad ea, quæ dicit Innocent.
in c. examinata, de iudic. in nouel. Vnde tandem con-
cludit ex prædictis exceptionem ineptam, libel-
lum ineptum, ineptamque articulum apta proba-
tione non firmari: & id valde notandum esse arbi-
tratur.

C A P. LXIV.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

- 1 Iudex ex officio suo nisi declaretur libellum obscurum
reiicere potest, & quando & quomodo id procedat.

Quadragesimo primo limitatur ex eo, ¶ quod
Iudex ex suo officio, nisi declaretur, libellum
obscurum reiicere potest: in iis enim, quæ iudicii
solemnitatem respiciunt, quibusve omissis iudiciū
elusorium redditur, potest iudex officium suum
etiam non petitiū impartiri, ut inquit Bart. in d. l.
4. §. condemnatum, ubi tradit etiam Alex. col. 2. ff. de da-
mno infect. & tradit Ripa in l. edita, num. 28. C. de edendo.
ubi dicit Specul. in tit. de libel. oblat. in §. sequitur, vo-
luisse ut iudex huiusmodi libellum reiicere nō de-
beat, sed in fine litis reum ab inepta petitione ab-
soluere: cautius tamen, & iuri magis consonum fa-
ciat ipse Iudex, subdit ibidē Ripa, si talem libellum
reiiciat ne lites ex litibus oriantur. I. quidā extima-
uerunt. ff. si cert. pet. ut ibi latius ipse prosequitur.

CAP. LXV.

Argumentum est in Summario.

SUMMARIUM.

- 1 Iudex ex suo officio, quando constat exceptionem ratione carere vel calumniandi animo opponi, eam reicere potest.

Quadragesimo secundo limitatur, quia Iudex ex suo officio, quando constat exceptionem ratione carere, vel calumniandi animo opponi, eam reicere potest, ut inquit Decius in c. constitutus, il 3. num. 4. extra de appellat. per ea, que voluit Innoc. ibidem, & iterum idem Innocen. in c. post electionem, in fine, extra de concess. preben. & late tradit iterum Decius in c. super eo, extra eod. tit. de appellat.

CAP. LXVI.

ARGUMENTUM.

Officium suum Iudex impartiri potest, ut libellum ineptam causam continentem dilaceret.

SUMMARIA.

- 1 Iudex ex suo officio, ubi libellus ineptam causam exprimit, & iudici liquido constat ex ipso libello, etiam parte non opponente, nec petente, agentem repellere potest & debet, & libellum lacerare.
- 2 Iudex factum notorium etiam quod a partibus non allegetur, reicere potest.
- 3 Iudex ex suo officio etiam libellum congruum lacerare potest, si sit calumniosus.
- 4 Iudici interest providere, ne iudicium coram se agitur, elusorium reddatur.
- 5 Iudex si libellus sit ineptus, etiam reo non opponente, potest reum ab observatione iudicii absolvere.

Quadragesimo tertio limitatur, quia Iudex ex suo officio ubi libellus ineptam causam exprimit, & liquido constat iudici ex ipso libello, quod calumniam continet, parte etiam non petente, agentem repellere debet & potest, libellumque lacerare ac dilaniare, ut inquit Franciscus Curtius in l. edita, num. 46. C. de eden. per text. cum glos. nota. in l. prima, in verbo, libellus, ff. de offic. assess. & est quoque text. notabilis, & ibi tradit glos. ordinaria, in l. qui cum natu maior, §. si pater, ff. de bon. libert. & in clemen. constitutiones, in versic. de nouo, extra de electio. Verum hanc rationem reprobatur ibidem Curt. Nam si licet (inquit ipse) libellum ante litem contestatam emendare, quomodo illum lacerare & dilaniare poterit? Plane si illum laceraret vel dilaniaret, emendandi facultas tolleretur, & ideo alium libellum dari necesse esset. Verum quicquid dicat Curt. quod Iudex ex suo officio libellum lacerare, si videat ius actori non competere, & presertim in spiritualibus, tradit Abb. in c. cum ecclesiastica, num. 8. extra de exceptio. & iterum Abb. in c. si clericus, num. 4. extra de foro compet. intelligendo etiam si notorie aliunde quam ex libello actoris ius non constet: Id quod comprobatur text. iuncta glos. in l. 1. C. qui & apud quos. ubi constat

- 2 Iudicem factum & notorium etiam si a partibus non allegetur, nec probetur, attendere non teneri, ut

inquit gl. iuncto tex. in l. post rem indicatam, ff. de transactio. & in l. qui sententiam, C. de pœn. & tradit Andr. Barbat. in consil. 16. colum. 6. num. 8. volum. 2. dum inquit auctoritate eiusdem Innocen. in cap. 1. extra de offic. vicar. quod quemadmodum Iudex & libellum dilaniat & rescindit ineptum, pariter etiam dilaniat & rescindit libellum apte & iuridice confectum, si calumniosus sit, per ea que habentur in c. nulli, extra de accusatio. & tradit Ludou. Roman. in consil. 65. visis pre-suppositis & iterum Ludou. Roman. in consil. 69. num. 11. & id etiam parte non opponente, sed in ea contumacia persistente procedit, & locum habet. Primum autem probari ait in l. fin. C. ut nemo priuat. & in l. 1. C. ut que defuncti aduoc. Secundum vero de contumacia dicit ponere Speculat. in tit. de primo decre. §. sequitur videre, qui est in ordine secundus, in versiculo. Quid si constat iudici, & facit illud, quod notat Bart. in d. l. 4. §. hoc autem iudicium, ff. de damno infecto. & Bald. in l. fin. C. de appellatio. Præterea quod Iudex suo officio, cum videt huiusmodi libelli ineptitudinem, illum propriis manibus scindere & dilaniare possit, vel etiam reicere voluit etiam Iacob. de Puteo in consil. 121. num. 70. in primo volumine, consil. ultim. volunt diuers. per text. in l. secunda, in fine. Cod. ut nemo priuat. & ea, que voluit glos. & sequuntur Doctores in d. l. ubi pactum, C. de transactio. & iterum tradunt Doctores in l. prima, ff. si mess. fals. mod. dixer. & est etiam text. notabilis in c. sacerdotibus, 11. quest. 1. & in c. fin. 2. quest. ultima. Interest namque & iudicis providere, ne iudicium coram se elusorium agitur, ut voluit glos. notabilis in c. 1. in verbo absentia, de electio. in 6. & idem, ut ibidem subdit Puteus, voluit iterum Bart. in l. libellorum, §. quod si libelli ff. de accus. & in d. l. edita, C. de eden. Subditque, ut si libellus sit ineptus, & possit Iudex reo etiam conuenito non opponente, eum ab observatione iudicii absolvere, ut voluit iterum Bal. in d. l. edita, colum. 10. ibi, sed hic dubitatur, virum post litem contestatam. Præterea quod Iudex ex suo officio huiusmodi libellos rescindere ac dilanare possit, tradit etiam Paris de Puteo in tract. de iudic. in c. Iudex, num. 4.

CAP. LXVII.

Argumentum constat ex Summario.

SUMMARIUM.

- 1 Iudex ex suo officio parte etiam non opponente generaliter omnes prohibitos repellere potest.

Quadragesimo quarto limitatur, quia & iudex generaliter, ex suo officio, etiam parte non opponente, omnes prohibitos reicere potest, ut inquit Alber. de Rosate in d. l. quos prohibet, num. 2. ff. de postulan. Imo, quod satis plus est, id etiam ei licere arbitrat, si pars, ut supra late dictum est, consentirer eos admitti, per text. in l. filius familias, §. veterani, ff. de procur. & tradit glos. in c. pia, in fi. de exceptio. lib. 6. & in c. alieni erroris, 2. quest. 7. & Archidian. in c. si qui sunt vituperatores, in fi. eadem cau. & questio. & ideo querit ibidem Alb. An si prohibitus admittatur ignorante iudice, processus totus & integer vitietur? & hac de re refert se ad l. 1. §. hoc edito, versic. item querit Guliel.

eodem titulo.

C A P. LXVIII.

S V M M A R I V M.

Argumentum est in Summario.

- 1 Iudex ex suo officio parte etiam non opponente excommunicatum repellere omnino debet.

Quadragesimo quinto limitatur, descendendo ad particularia, quia Iudex ex suo officio, parte etiam non opponente, excommunicatum repellere à iudicio non solum potest, sed etiam debet, ut inquit Alber. in l. item apud Labeonem. §. quod ait Prætor, num. 1. & 2. ff. de iniur. & famos. libel. per text. in l. si seruus. C. de his, qui ad eccles. confug. ac etiam per text. in d. c. pia. de exceptio. lib. 6. Id autem tunc verum esse dicit, quando illi ut iudici, quod sit excommunicatus, constat & apparet, ut puta quia sit publice & notorie excommunicatus, ut habetur in d. c. pia, ubi notant etiam Ioan. Andr. Archidia. & Cardin. & Specul. in §. ratione forme, vers. sed pone, tum excommunicatus, in tit. de rescript. presenta. & idem voluit etiam Gemin. in c. decernimus, num. 6. de senten. excommuni. in 6. per ea que voluit Guil. in Specul. de iudic. §. 1. in fin. & inquit optime facere text. in d. c. decernimus. Quia, ut ibi patet, ille text. ad hoc compellit etiam Iudicem sacularem: & idem notare Ioan. Andr. in c. impedit, in princ. extra de offic. iudic. & Iacob. de Arena in l. non dubitandum, num. 2. C. ut que desunt aduoc. & in d. l. item apud. §. ait prætor, num. 1. ff. de iniur. & famos. libel. & August. Berous in c. 1. num. 61 extra de iudic. & Abb. in c. 2. num. 40. extra de ordin. cognitio. & iterum in c. exceptionem, num. 1. extra de exceptio.

C A P. LXIX.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

- Iudex bannitum ex suo officio repellere potest.

Quadragesimo sexto limitatur in bannito: Iudex tamenque eum ex suo officio repellere potest, ut inquit Alber. in d. l. item apud Labeonem. §. quod ait Prætor, num. 2. ff. de iniur. & famos. libel. per ea, que in precedenti limitatione retulimus: & tradit Alex. in l. si cum dotem. §. eo autem tempore, num. 14. in fi. & sequen. ff. sol. matrim. & Iacob. de Arena in l. non dubium, num. 2. C. ut que desunt aduoc. & in d. l. item apud. §. ait Prætor, ff. de iniur. & famos. libel.

C A P. LXX.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

- 1 Iudex ex suo officio ubicunque ei constet, potest etiam parte non opponente, accusatorem repellere.

Quadragesimo septimo limitatur etiam in accusatore. Nam tamen Iudex ex suo iudicio, ubicunque ei de calumnia constat parte etiam non opponente, eum reicere potest, ut voluit Aret. in c. si legitimus, extra de accusat. & eum ibidem sequitur August. Berous, num. 1. per ea, que voluit Bar. in l. libellorum. §. quod si libelli. ff. de accusat. & facit illud, quod in simili dicit gl. in c. 1. in verbo, absentia, in fi. extra de electio. & tradit Abb. in c. significante, num. 4. extra qui matr. accus. poss. per text. in c. querendum, & in c. si qui sunt. 2. q.

7. & Ludou. Montal. in tract. de reprob. senten. filia. in dubio, artic. 4. num. 23.

C A P. LXXI.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri potest reiiciendo decoctum vi statuti.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex decoctum reicere à iudicio debet.
2 Sententia lata contra cessantem tempore cessationis an ea sublata subsistat.

Quadragesimo octavo limitatur in decocto: Nam tamen multis in locis extant statuta, ut decocti non audiantur: nec etiam eorum procuratores in ciuilibus vel criminalibus, quouique cum suis creditoribus concordiam vel conuentionem fecerint. Et ideo dicunt Dd. processum factum pro cessante ipso iure non valere, etiam si exceptio cessationis à parte non opponatur, ut inquit Bal. in l. 1. in ult. quest. C. de hered. in sti. licet loquatur de bannito, cui ex forma statutorum ius reddi non debet, & tradit Aret. in consil. 85. considerata diligenter, colum. 3. in princ. num. 4. Et ideo licet pars non opponat, poterit Iudex ex suo officio opponere: Verum illud etiam hoc loco solet à Doctoribus in controuersiam reduci, an si quispiam tempore sententiæ sit cessans: si deinde desinat cessatio, sententia lata tamen tempore cessationis conualescat? Hac de re Alexan. in l. 1. §. sublata. ff. ad Senatuscons. Trebell. loquens de statuto audientiam bannito denegante, inquit magis communem opinionem esse: ut si statutum personam inhabilem reddendo dicat bannitum audiendum non esse vel bannito ius reddendum non esse: processus in eius fauorem factus, sit nullus: Vnde cum cessans dicatur bannitus ita in plerisque locis statuto disponente, ob id quod hac de causa ei audientia denegatur. Ergo licet Barr. contrarium tenuerit in d. l. 1. §. sublata, per text. ibi, iuncto principio eiusdem legis, & in l. nam & postea, in princ. per illum text. iuncta gloss. ibi. ff. de iureiur. & in l. eleganter. §. si quis post. ff. de conditio. indeb. & in l. cum lex, in fi. ff. de fideiuss. dum ibi concluditur, ut ubicunque statutum alicui denegat actionem, vel eum prohibet audiri: iusque ei reddi, repellendus sit ope exceptionis, si ciuilitate agat, ob id quod actio interdicta sit ipso iure. Hanc opinionem primum firmavit Iacob. de Arena in sua disputatione incipiente, questio est, si lata est sententia pro bannito, quem refert & sequitur Ioan. Andr. in additio. ad Specul. in tit. de probatio. senten. §. iuxta. vers. item est nulla ratione litigatoris. Licet Nellus à sancto Gemin. in tract. de banni. in 3. parte 2. temporis, quest. 3. dicet Iacob. de Arena aliter dixisse, prout etiam aliter refert Ioan. Andr. Attamen quicquid ipse dicat, communiter refertur, prout dicit Ioan. Andr. & sequuntur alii, quos refert Alex. in d. §. sublata, & iterum eandem tenuit in consil. 37. viso & opportune discussio, colum. 2. vol. 2. & eandem conclusionem sequuntur etiam late recentiores in eodem §. sublata. Rationes autem, quibus hæc opinio confirmatur & substat, sunt tres: Prima est, quia quando processus ab eo, cui lex prohibet ius reddi, vel denegat audientiam, in eius fauore factus est, licet de hoc non opponatur

tur à parte, ipsa tamen lex vel statutum obicere dicitur, ex quo factus est contra eorum prohibitio- nem, & ideo nullus esse debet. *l. non dubium. C. de legib. & l. iubemus, §. sane. C. de sacrosan. eccles.* Secunda vero ratio est, quia in omni iudicio ut actor interueniat & reus, necesse est, *c. forus, extra de verb. signifi- catio. & l. 2. in princ. C. de iuram. calum. & l. 1. C. de liti- tis contesta.* Sed ipse bannitus agens est inhabilis sta- tuto vel lege prohibente eum audiri: merito cum in tali iudicio actor deficiat, subsistere non potest. Paria namque hæc sunt, non adesse, vel inhabilem adesse, *l. 1. §. fin. quod cuiusque vniuer. nomi. & l. quam- uis. §. si cum esset. ff. ad Velleian.* Tertia & vltima ratio est, quia paria sunt, denegare alicui agendi poten- tiam sui ipsius causis vel fauere, ut dicitur de pupilo sine tutore, vel ipsius odio: ut in bannito seu ces- sante, ut contrariorum idem ius sit. *l. si ff. de leg. 3.* Sed sic est quod in primo casu iudicium est nullum. *l. 1. & 2. C. qui legit. perso. hab. & l. cum & minores. C. si ad- uers. re iudic.* Ergo idem multo magis dicendum est in secundo casu. *c. odia, de reg. iur. in 6.* Hanc conclusio- nem sequitur Aret. in *l. ait Prato. in princ. in versic. li- mita, ut per Imo. in d. §. sublata. & clarius in consil. 85. in 2. dubio, colum. 3.* licet ipse Aret. opinionem Bart. se- qui videatur in *l. necessarius ff. de acquir. hered. vbi in 3. notab. ponderat illum tex. ibi, ut in eos actio non detur pro opinione Bart. & in l. generaliter, in 2. col. ff. de verb. oblig. respondendo ad tex. in d. l. mercalem. Cod. de condi- ctio. ob turpem causam.* Verum Aretin. in *d. consil. 85.* vtrinq; opinionem substinere conatur. Et ideo dicit conclusionem Bart. quæ est, ut tunc processus sit nul- lus & sententia, si exceptio opposita sit, tunc proce- dere, cum statuta vel leges ipsos petentes inhabiles non reddunt, cui prohibent ius reddi & audien- tiam denegant: sed alia de causa, quæ non ipsos, sed causam respicit: cum vero statuta vel leges actores inhabiles reddendo audientiam denegant, & ius reddi vetant, procedat secunda Ioan. Andr. opinio: videlicet, ut iudicium non valeat, nec sententia. Ra- tionem autem differentiæ eam esse arbitrantur, quia in primo casu Bart. eiusque conclusione adest actor, in quo potest fundari & subsistere iudicium: in secunda vero, & sic in opinione Ioan. Andræ, ille deficiat, in quo iudiciū fundari possit. Hæc ta- men ratio difficultatem tollere non videtur, quia Bart. in *d. §. sublata, & in l. nam & postea, in princ. ff. de iure iur.* idem esse dicit, siue inhabilitas personam respiciat, siue causam. Vnde Alex. in hac perplexi- tate sibi contrarius in *l. eleganter. §. si quis post, in fine. ff. de condit. indeb.* inquit prædicta Bart. opinionem communiter receptam esse. Quæ sane multorum auctoritate comprobatur, eam namque sequitur Iacob. Buttrig. in *l. adulteram. C. de adult. & Ioan. And. in c. statutum. §. 1. de rescrip. in 6. in gl. in versic. nec audia- tur. & Ang. in l. 4. C. pro empto. & Bal. in l. per hanc. col. 5. in versic. item pone exemplum. C. de temp. appellat. & in l. peremptorias. in versic. secundo opponitur. C. senten. rescind. non posse. Cum enim dicat huiusmodi excep- tionem post sententiam opponi posse, ut illam va- lidam præsupponat, ex consequenti dicendum est, idem dixit Bal. in *l. 1. versic. secundo fallit. C. de iur. & fa- cti ignor. & Ioan. de Imo. in l. quidam consulebant. ff. de re iudic. & Nellus in tract. banni. in 3. parte secundi tempo- ris, vbi dicit idem voluisse Alber. Et ideo in terminis nostris videtur, quod talis sententia subsistat, & quod cessans eius executionem petere possit, vbi-**

cunque cessans esse defierit satisfaciendo suis cre- ditoribus, poterit igitur Iudex ex suo officio oppo- nere talem exceptionem, etiam quod à parte op- posita non fuerit.

C A P. LXXII.

Argumentum est in Summario.

S U M M A R I U M.

1. *Officiales hodierni eam tantum auctoritatem ha- bent, quæ eis à legibus municipalibus vel statutis concessa est.*

Limitatur præcedens conclusio, ut non habeat locum hodie in officialibus ciuitatum, pro- pterea quod eam tantum iurisdictionem habent, quæ eis statutis seu legibus municipalibus conces- sa est, ut inquit Bal. in *auth. cassa. C. de sacrosanct. eccles. & Ioan. And. in additio. ad Speculat. in tit. de syndico. po- terit super hac conclusione cogitari, cum videatur eis iu- risdictio limitata.*

C A P. LXXIII.

Argumentum est in Summario.

S U M M A R I U M.

1. *Iudex ex officio debet reiicere accusationem factam ob turpem causam.*

Quadragesimonono limitatur, quia iudex ex suo mero officio accusationem ob turpem causam factam reiicere debet, ut videtur text. in *ter- minis in c. significante, extra qui mat. accus. poss. vbi in- quit Abb. nu. 4.* accusationem iniustam ob turpem causam admittendam non esse. Ratio autem est, quia accusatio ob turpem causam admitti non de- bet. Vnde inquit D. nonnullos ibi velle, ut in ter- minis illius c. accusatores repelli possint, videlicet si accusatur matrimonium quæstus causa factum. Nam in huiusmodi materia, in qua matrimonium quæstus causa accusatur, & ideo periculum animæ imminet. Iudex ex suo officio accusationem reiice- re debet. Verum quærit ibidem, qualiter & quo- modo probari possit, quod in terminis illius c. illa mulier, quæstus causa accusationem fecerit? Et di- cit id mediatoribus & testibus, quos ipsa ea de cau- sa corrumpere voluerit, probari posse. Vnde Ias. in *l. generaliter, num. 4. de verb. oblig.* inquit ad officium iudicis pertinere actiones de rebus turpibus dene- gare vel promissis, ut voluit Bal. in *c. 1. §. item sacra- menta. colum. 3. extra de pact. iuramen. firman.* Et ideo inquit, bonos Præsides mandare consueuisse iura- menta minorum & violentas extorsiones deleri, & id sæpe in facto obseruari à iudicibus vidisse.

C A P. LXXIV.

A R G V M E N T U M.

Officium suum Iudex non roga- tus impartiri potest repellendo excep- tionem vi statuti inadmissibilem.

S U M M A R I A.

1. *Iudex ex suo officio repellere potest exceptionem, si reus vi statuti eam opponere prohibetur.*

2 *Expensis Iudex condemnare potest, si reus vi statutorum exceptionem opponere prohibeatur.*
 3 *Iudex, quando possit in expensis multare, etiam quod non petatur.*

Q Vinquagesimo limitatur in reo, qui ex forma statuti exceptionem opponere non potest, si
 1 *opponat, iudex t ex suo officio eum repellere potest, ut inquit Innoc. in c. cum olim, extra de censib. & sequitur Anton. à Butrio in c. cum dilectus, extra de consuetud. & Andr. Barbat. in l. 4. §. Cato, col. 4. in fine. ff. de verb. oblig.* Imo quod plus est, potest etiam t in expensis multare, & si id non petatur, ut notat Bal. in c. ex parte, col. penult. in si extra de rescrip. & iterum tradit Bal. in c. bona, col. 1. extra de postula. pralato. & Francisc. Niconit. in c. quoniam contra falsam, in glos. 1. num. 118. & 119. extra de probatio. Hæc autem limitatio plurimorum statutorum causa notanda est, quibus cauetur quasdam tantum exceptiones obici posse ut supra retulimus, & etiam retuli in mea praxi iudiciaria, in §. 3 l. c. 20. & 21. cum seqq. Illas namque, quæ vere excluduntur, Iudex ex suo officio parte etiam non opponente reiicere potest & debet.

C A P. LXXV.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

1 *Iudex ex suo officio, tertium particulare iudicium mouentem reiicere potest.*

Q Vinquagesimo primo limitatur, quia ut inquit Castren. in l. si quis libertatem, num. 8. ff. de petir. hered. Iudex tertium t reiicere & expellere à limine iudicii potest & debet, qui iudicium particulare mouet. & mouetur per illum tex. in princ. ibi, non debet Iudex. Et licet Ang. reprobet Bart. ob id quod errauerit, ex quo hæc est ordinis exceptio, quam Iudex ipse ex suo officio & autoritate opponere nō potest, ex quo interesse non prætendit, sed ut à parte opponatur expectare debet, ut habetur in l. si vnus. §. pactus ne peteret, & in glos. in vers. opponendo. ff. de pact. Paul tamen Castren. inquit de hoc curandum non esse, sed cautius esse amplecti & sequi Bart. opinionem.

C A P. LXXVI.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

1 *Iudex ex suo officio potest aduersarium inhabilem repellere, quando reus ob eius odium & pœnam non potest.*

Q Vinquagesimo secundo limitatur, ubicunque reus ob eius odium & culpam aduersariū inhabilem reiicere & excludere non potest: Iudex
 1 t namque in eo casu illum expellere & reiicere potest & debet, ut voluit Abb. per illum tex. iuncta gl. in c. nulli episcoporum, extra de accusatio. quem sequitur ibidem August. Berous, num. 3. & Ang. in l. quos prohibet, num. 1. ff. de postulan.

C A P. LXXVII.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

1 *Iudex ex officio suo potest inquirere de offensa alicui*

illata, si fortasse ei audientia denegetur è statuto propter odium vel pœnam tam in ciuilibus, quam in criminalibus.

Q Vinquagesimo tertio limitatur in eo casu, in quo alicui à statuto ob odium vel pœnam tam in ciuilibus quam in criminalibus audientia denegetur: Nam tunc Iudex t ex suo officio inquirere potest de offensa illi illata ut inquit Abb. in d. c. nulli episcoporum, extra de accusatio. & sequitur ibidem August. Berous, num. 3. & 5.

C A P. LXXVIII.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

1 *Iudex ex suo officio indignos reiicere potest.*

Q Vinquagesimo quarto limitatur, quia t Iudex t ex suo officio indignos repellere potest, ut inquit Abb. in c. dilecti filii, num. 12. extra de exceptio. Et licet Innoc. in c. inimicitia, extra de testibus, de illis intellexerit, qui testimonii indigni sunt, & ideo ab eo repellantur: Abb. tamen eodem in loco idem quoque esse & locum habere in aliis iudicialibus actibus existimauit, & firmandum arbitratur, habetur in c. exceptionem, extra de exceptio. & id inquit comprobari optimo tex. iuncta gl. in d. c. querendum, & in d. c. qui sunt. 2. quest. 7. Imo etiam id iudici licere subdit, si aduersarius ob suum delictum excipiendi facultate priuatus sit, ut voluerunt glos. & Innoc. in d. c. nulli episcoporum, extra de accusat. & tradit gl. in c. alieni. 2. quest. 7.

C A P. LXXIX.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri potest, vel processum super literis subrepticiis agitatū casare possit.

S V M M A R I A.

1 *Iudex ordinarius ex suo officio processum factum super literis subrepticiis, ad beneficia obtinenda irritare & annullare potest.*

2 *Beneficia quis habere & tenere non potest sine peccato.*

3 *Beneficium qui tenet cum peccato, illud renunciare debet.*

Q Vinquagesimo quinto limitatur quia t Iudex t ordinarius ex suo officio processum agitatum & factum super literis subrepticiis ad beneficia obtinenda infirmare & irritare potest, ut inquit Abb. in c. ad audientiam, num. 11. extra de rescript. Ratio autem est, quia t quis huiusmodi beneficia sine peccato tenere non potest, cum in his spiritualibus omnis puritas adesse debeat, & omnis prauitas seu iniquitas abesse, c. quampio. 1. q. 2. & c. si. extra de pact. Subdit tamen Abb. eodem loco, Innoc. in c. ceterum, extra de rescrip. nonnullos referre, qui iudicem ex suo officio procedere non posse arbitrantur, ex quo sententia iudicialiter prolata fuit, & illum qui beneficium t cum peccato retinet, illud renunciare debere: & contra eum per denunciationem Evangelicam etiam partem ipsam agere posse, nisi fortasse scienter literas illas recipiat, sciatque literas esse

esse subreptitias: eo namq; casu receptio, tanquam à capitulo facta substatinetur.

C A P. LXXX.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri potest, vt repellat agentem ex nullitate contra duas conformes vi statuti.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex ex suo officio potest repellere agentem ex capite nullitatis contra tres vel duas conformes.
- 2 Iudex ex suo officio potest agentem reicere, quando verba legis vel canonis super actoris repulsione iudici diriguntur.
- 3 Aduersarius officio iudicis reiiciendus est: etiam si ille, qui obtinuit sententia executionem, non petat.

- 1 **Q** Vinquagesimosexto limitatur, ex quo Iudex ex suo officio agentem ex capite nullitatis contra tres conformes vel duas in illis locis, vbi vi statutorum duæ conformes faciunt rem iudicatam repellere potest, vt inquit Card. Zabarel. in clemen. vt calumniis, de senten. & re iudic. num. 16. per ea que voluit glos. in verbo, admittatur, per verba eiusdem Clementinæ, dum ad iudicem diriguntur: Quandoquidem cum verba legis vel canonis aut statutorum ad actoris expulsionem in iudicem diriguntur, etiam parte non excipiente, potest iudex agentem repellere, & id comprobatur ex iis, que notantur in l. si soror. C. de collatio. & ex iis, que dixit idem. Zabarella in c. 2. extra de offic. iudic. & idem videtur confirmare Paul. Castrensi. dum vult, vt etiam si victor sententiæ executionem non petat, adhuc tamen aduersarium iudicis officio reiiciendum esse. argumento tex. in c. exceptionem, extra de exceptio. & in l. quos prohibet ff. de postulan. Idque dicit confirmari verbis dictæ Clementinæ, ibi, nullatenus admittatur. & ad id inquit inspiciendum esse illud, quod notat Bar. in l. 1. ff. ad Senatusconf. Maced. & in l. 2. ff. ad Senatusconf. Velleian. & in l. 1. ff. ad Senatusconf. Trebell. de eo, cui à lege denegatur actio. l. 1. C. sentent. rescindi non posse.

C A P. LXXXI.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

- 1 Iudex ex suo officio debet & potest illud amouere, vel reicere, quod videt & cognoscit ad litis dilationem & protelationem fieri.
- 1 **Q** Vinquagesimo septimo limitatur, quia Iudex ex suo officio vbicunque videt & cognoscit aliquid ad litis & iudicii dilationem & protelationem fieri, illud reicere & amouere potest, etiam si à parte non petatur, vt inquit Paul. Castren. in l. properandum, num. 7. C. de iudic.

C A P. LXXXII.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

- 1 Iudex ex suo officio potest punire iniuriam inferentem excommunicato.

Q Vinquagesimo octauo limitatur ex eo, quod vbicunque quis excommunicato iniuriam infert, & si excommunicatus contra iniuriantem agere non possit, Iudex tamen ex suo officio huiusmodi iniuriam inferentem tanquam delinquentem punire potest, vt inquit Petr. de Anchar. in c. cum inter, extra de exceptio. per tex. in d. l. item apud Labeonem. §. ait prator. ff. de iniur. & dicit id voluisse Oldr. Lauren. & Pileum de Medicina, & Bal. in d. l. quos prohibet. C. de postulan. & in c. 1. in verbo, absentia, de elect. in 6. & tradit Barbat. in consil. 7. col. 10. num. 29. vol. 2.

C A P. LXXXIII.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

- 1 Iudex ex suo officio nulliter agentem repellere potest.
- Q** Vinquagesimonono limitatur, quia Iudex parte etiam non petente ex suo officio nulliter agentem repellere potest, vt inquit Gomes. in 4. quæst. regula de anna. possess. per ea, que voluit Bar. in l. vbi pactum. C. de transactio. & in d. l. si vnus. §. pactus ne peteret, poss. gl. ibi. ff. de pact. & Castren. in l. etiam. §. item a debitore. ff. de petit. hered.

C A P. LXXXIV.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri potest, repellendo à procuratorio inhabilem.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex ex suo officio etiam nemine opponente potest inhabilem ab officio procurandi remouere.
- 2 Procuratorem inhabilem iudex ex suo officio remouere potest, ac etiam negligentem circa domini negotia.
- 3 Episcopus officio suo propter nimiam seueritatem renunciare compellitur.
- 4 Dominus, qui male tractat seruum suum, eo priuatur.
- 5 Iudex male administrans officium suum, eo priuatur.
- 6 Pater male tractans filium suum, eum cogitur emancipare.
- 7 Maritus si male tractat uxorem suam, fit separatio habitationis & thori.
- 8 Collectarius si male tractat ecclesiam in officio colligendi, eo priuatur.
- 9 Procuratorem qui non habet mandatum, iudex ex suo officio repellere potest.

S Exagesimo limitatur, quia iudex ex officio suo nemine etiam de hoc opponente quempiam inhabilem ab officio procurandi repellere ac remouere potest, vt inquit Gemin. in cap. 1. num. 5. de procur. lib. 6. & voluit Cassan. super constit. Burgun. §. 6. in tit. de maintenir en bon. & conuenable estat. num. 10. & 11. per ea que voluit Bal. in l. qui stipendia. C. de procurat. dum inquit iudicem ex suo officio circa domini negotia negligentem remouere posse, vt est text. in l. si remunerandi. §. Maurus. ff. mand. & in l. fin. C. de administ. tut. & in l. fin. ff. vbi pupil. educa. debet. & in l. nec enim. §. fin. ff. de suspect. tuto. Et ideo dixit Innoc. in c. nisi cum pridem. §. pro graui, extra de supplen. neglig. prel.

3 *pral.* quod licet episcopus officio renunciare non cogatur: attamen ob suam seueritatem quemlibet suo episcopatu renunciare cogi posse, ne ea ratione suum officium gerat. Et ideo dixit Bartol. *in l. i. in fine. ff. de his, qui sunt sui, vel alieni iur.* quod quemadmodum dominus, qui male tractat seruum suum, eo priuatur: ita etiam & iudex, qui se in suo officio male gerit, eo priuari debet, prout refert etiam *l. as. in additio. ad Port. in addition. 4. Instit. de his, qui sunt sui vel alieni iur.* Et facit text. *in l. fin. ff. si quis a paren. fuer. manu.* ubi habetur, patrem qui male tractat filium suum, eum emancipare cogendum esse. Facit præterea & illud quoque, quod habetur *in c. literas, extra de restitutio. spoliat.* ubi dicitur quod si maritus male tractat uxorem suam, cogitur facere separationem habitationis & thori, & habetur etiam *in c. ea que, extra de censib.* ubi expresse habetur, collectaneum qui male Ecclesiam tractat, officio collectandi priuandum esse. Præterea idem voluit Barbat. *in consil. 35. colum. 4. num. 14. volum. 2. per text. in l. eum qui res agit. C. de procurat.* Vbi iudex ex suo officio remouet procuratorem negligentem, & latius ibidem ad hoc mula adducit. Illud etiam hic adnectendum est, Iudicem ex suo officio procuratorem, qui mandatum non habet, repellere posse, per ea quæ tradit Felin. *in c. causam que in princip. extra de re iudic.*

C A P. LXXXV.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus interponere potest, remouendo executorem negligentem ab officio.

S U M M A R I A.

- 1 Iudex ex suo officio executorem ab officio exequendi remouere potest ob suam negligentiam.
- 2 Conductor male agens contra vnā rem, priuatur tota conductione.
Vnus & indiuiduus contractus quando dicatur.
- 3 Emphyteuta plurium rerum in vno contractu, qui male versatur in vnā, ab omnibus cadit.
- 4 Conductor licet infra tempus conductionis a domo vel re conducta expelli non possit, non tamen habet locum in conductore, qui male versatur in re conducta.
- 5 Emphyteuta licet expelli non possit durante tempore conductionis, id tamen locum non habet, si in re emphyteutica male versetur.

Exagesimo primo limitatur in executore, quia Iudex ex suo officio executionem a suo officio ob eius negligentiam remouere potest, ut inquit Bar. *in d. l. eum qui res agit. C. de procurat. & Barbat. in d. consil. 36. colum. 4. num. 14. volum. 2. per text. in d. l. si vero non remunerandi. §. Maurus. ff. mandat. & in l. fin. C. de administ. tuto. & in l. fin. ff. ubi pupil. educa. debe. & in l. nec enim. §. fin. ff. de suspens. tuto. & idem voluit Cassa. super constitut. Burgun. §. 6. in tit. de maintenir. en bon & conuenable stat. num. 10. per text. in l. fin. C. de administ. tutor. & in l. nec enim. §. fin. ff. de suspens. tuto. Regula namque est vulgatissima, ut abutens, maleue se gerens in re, in qua versatur, ea priuandus sit. Ex-*

emplum enim in conductore, ut inquit Andr. Barbat. *in d. consil. 36.* poni potest, dum inquit conductorem male etiam in vna re versatum, tota conductione priuandum esse, cum vna est condictio, quæ plures res continet. Nam tunc vnus tantum contractus dicitur, & ille quidem indiuiduus: & ideo reus in vno factus, in omnibus factus intelligitur. Id quod comprobatur ex iis, quæ voluit Bal. *in l. cum eiusdem. ff. de adilit. edicto.* dum inquit emphyteutam plurium rerum in eodem contractu contentarum, si in vna male versatus sit, ab omnibus cadere. Et facit optime text. *in l. eodem. C. locati. & in c. propter sterilitatem, extra eod. tit.* Vbi expresse habetur quod licet conductor in tempore conductionis a domo conductæ fundo, aut quauis alia re conductæ expelli non possit: in eo tamen casu huiusmodi conclusio locum non habere, ubi conductor in re conductæ male versatus sit, ut est text. *in auth. qui rem. C. de sacros. eccles.* Vbi licet emphyteuta subsistente suæ conductionis tempore remoueri non possit: in casu tamen, in quo male vteretur re emphyteutica, repelli potest. Et ideo dixit Bal. *in l. diuortio. §. si fundum. ff. sol. matrimon.* in facto respondisse, quod si propter arborum incisionem fundus deterior factus sit, emphyteutam ab ipso emphyteutico iure cecidisse intelligendum esse.

C A P. LXXXVI.

Argumentum est in Summario.

S U M M A R I V M.

- 1 Aduocatum inhabilem iudex ex suo officio remouere potest.

Exagesimo secundo limitatur in aduocato: Nam iudex ex suo officio aduocatum inhabilem ab officio & munere aduocationis remouere potest, ut inquit Andr. Barbat. *in tract. de testib. num. 11. & Ang. in d. l. quos prohibet. num. 1. ff. de postulan.*

C A P. LXXXVII.

Argumentum est in Summario.

S U M M A R I V M.

- 1 Aduocatum, an infamis sit, iudex ex suo officio interrogare potest, & ipse respondere tenetur.

Exagesimo tertio limitatur iterum in aduocato: Nam Bar. *in l. omne. ff. de offic. assess. ex glos. in verbo, postulatio,* notandum inquit, Iudicem ex suo officio aduocatum interrogare posse, an infamis sit, ipsumque respondere omnino obligatum esse, eumque Doct. sequi videntur. At Decius ibi ait illam gl. id non dicere. Primum namque dicit, iudicem, an infamis sit ille, qui postulat, inspicere debere: deinde vero subdit, eum interrogare debere ad veritatem indagandam & sic secundum dictum a primo separatim esse. quo fit ut secundum dictum ad primum referri non debeat, nec possit, quin an sit infamis, interrogetur, & ita intelligunt Raphael, & Fulgos. & Salic. ibi. Si enim glos. illud, quod inquit Bar. voluisset, utique minus recte loqueretur, quandoquidem quis suam turpitudinem propalare cogendus non sit, ut inquit ibi Bar. & iterum in l. 2. §. quid obseruari. col. 2. C. de de iuram. calum. & in l. Marcellus. ff. rer. amo. & in l. qui iurasse.

§. si pater. ff. de iureiur.

CAP. LXXXVIII.

ARGUMENTVM.

Officium suum Iudex non rogatus interponere potest, excipiendo aduocatū loquacem.

SUMMARI A.

- 1 Iudex ex suo officio aduocatos verba potius effundentes inania & inepta, quam quod clientes defendant, interrumpere & reprehendere potest.
- 2 Iudex contra aduocatū & partem opponere potest.
- 3 Iureconsultorum multa.

Sexagesimoquarto limitatur iterum inaduocatis: Nam, ut inquit Marth. Afflict. *super constitutionib. Regni, in Rubr. 44. de caus. in iudic. cit. decid. num.*

- 1 Iudex ex suo officio aduocatos valde loquaces multaque verba potius orandi modo, quam causas patrocinandi, reprehendere & interrumpere potest & debet, ut inquit etiam Andr. de Isernia *ibidem*, finemque prolixis & futilibus eorum discepcionibus interponere, ut inquit Iureconsult. *in l. proxime, in fin. ff. de his quæ in testam. delent*. Si vero apte & concludenter loquantur, benigne ac patienter eos audire debet, ut habetur *in l. quisquis. §. penult. C. de postul.* Et ideo subdit Iudicem tunc opponere etiam debere & posse contra partem coram eo differentem, eiusve aduocatū, ut est text. *in l. Offidius. ff. de legat. 3. & optime facere inquit illud Boet. 1. de consolat.* quem refert Lucas de Penna *in l. 1. C. de lucr. aduoc.* dum ibi ait. Miror quemadmodum religiose aures audire festinent huiusmodi aduocatorum disputationes, pugnasque verborum, quæ magis ad subuersionem causarum proficiunt, &c. Et ideo subdit *ibidem* Afflict. esse nonnullos iuuenes aduocatos, quibus nihil in iure dubium, aut ab eis non excogitatum est, plane quæstiones ex arbitrio inferunt, & tenebras, prout ad eorum causas faciunt & obscuritates infundunt, ut habetur *in Authen. constit. quæ ex ascript. coll. 5.* Hi enim propter nimiam subtilitatem sæpe decipiuntur. *c. huic, 49. distinctio.* vocanturq; ut inquit *ibidem* Afflictus, callidi & fatui, ut *in eadem Auth. §. primo, & tradit Lucas de Penna in l. 1. colum. 3. in fine. C. de profess. qui in vrbe Constantinop. lib. 12.* Hanc præterea opinionem, de qua supra diximus, sequitur Ias. *in d. l. omne, num. 3. ff. de offic. assess.* dum vult auctoritate gloss. ibi Iudicem aduocatis silentium imponere posse, & addit text. *in l. Imperator, & in l. silentium ff. de postulan.* Imo dixit gloss. singularis *in l. ex ea. ff. eodem tit. de postulan.* Iudicem priuare posse aduocatū aduocadi munere, quando nimium verbosus est, licet Ias. an id verum sit, valde dubitare asseneret. Verum de huiusmodi aduocatorū loquacitate meminit. Cicero *libro primo, de oratore*, dum ait: Tu libellis aut præceptis soceri tui causam M. Curii defendisti, non arripuisti patrocinium equitis, & defensionem testamentorum ac voluntatis mortuorum: ac mea quidem sententia (frequens enim te audiui atque adfui) multo maiorem partem sententiarum sale tuo & lepore & politissimis facietis pellexisti: cum & illud nimium acumen illuderet, & admirare ingenium Scauolæ, qui excogitasset nasci prius oportere quam amori: cumque multa colligeret & ex

legibus & ex Senatusconsultis, & ex vita & sermone communi non modo acute, sed etiam ridiculè ac facere. Vbi si verba, non rem sequeremur, confici nihil posset. Itaque claritatis plenum iudicium, ac lætitiæ fuit: in quo quid tibi iuris ciuili exercitatio profuerit, non intelligo. Dicendi certe ius egregia summa festiuitate, & venustate coniuncta profuit. Plane ex his manifeste apparet in Iureconsulto prorsus damnable non esse, si aliquando longius & iocundius coram iudice vagetur. Verum redeundo ad illos aduocatos, quos iudex ex suo officio munere aduocationis priuare potest ac solet, inquit Aulus Gellius *Noctium Atticarum, libro primo, cap. 22.* Memini ego Prætoris docti hominis tribunali me forte assistere, atque ibi aduocatū non incelebrem, sic postulare: ut quam causam diceret, remque quæ agebatur non attingeret: tunc Prætorē ei cuius res erat, dixisse aduocatū eum non habere: & cum is, qui verba faciebat reclamasset, ego illi vir clarissime supersum, respondi Prætorē festiuitē, tu plane superes, non ades, ut voluit Cicero *in libro qui inscriptus est de iure ciuili in artem redigendo.* Ea autem fuit antiquorum Iureconsultorum, non aduocatorum auctoritas, ut non solum à iudicibus non deluderentur, sed eorum responsa iudices sequerentur, ut inquit Cicero *libro primo, de oratore.* Galba autem alludens varie & copiose multas similitudines afferre: multaq; pro æquitare contra ius dicere, atque illum cum differendo par esse non posset (quamquam fuit Crassus in numero disertorum, sed par Galbæ nullo modo) ad authores confugisse, & id quod ipse diceret, & in P. Mutii fratris sui libris, & in Sex. Aelii commentariis scriptum protulisse, ac tamen concessisse Galbæ disputationem sibi probabilem, ac prope veram videri: Attamen quæ causæ sunt eiusmodi, ut de earum iure dubium esse non possit, omnino in iudicium vocari non solent. Fuerunt etiam tres Labeones, maxima iuris ciuili scientia præditi: sed vnus omnium doctissimus Antistius Labeo, qui cum Cæsare Augusto vixit Trebatii teste discipulus non iuris modo, sed totius quoque antiquitatis, omniumque artium peritissimus, & plane polyhistor, ut refert Gellius, Augusto non admodum carus propter magnam ingenii linguæque libertatem.

CAP. LXXXIX.

ARGUMENTVM.

Officium suum Iudex non rogatus imponere potest, ut ex causa partibus silentium imponat.

SUMMARI A.

- 1 Iudex ex suo officio partibus silentium imponere potest.
- 2 Actor si cognoscat male egisse potest à iudice petere, ut sibi silentium imponatur etiam si aduersarius petat procedi in causa.

Sexagesimoquinto limitatur, quia Iudex ex suo officio partibus silentium imponere potest, ut inquit gloss. *in l. Offidius, in ver. suo. ff. de lega. tertio.* Imo subdit etiam Ias. *in d. l. omne, num. 3. ff. de offic. assess.* quod si fortasse actor tunc male egisse cognoscat, potest

test à iudice petere, vt sibi filerium imponat, & aduersarius in causa econtra à Iudice efflagitet & contendat, vt voluit Specul. in §. nunc ostendendum, post princ. in tit. de libel. conceptio. quem valde commendat & extollit Bald. subdens neminem id attingere, in l. si quis libellos. C. de appellat. Effectus autem huius dicti propter authen. qui semel. C. quomodo & quando iud. magnus quidem est.

C A P. XC.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

1 Iudex ex suo officio recepta sua mercede aduocatum ad consulendum compellere potest.

2 Sexagesimosextò limitatur, quia iudex ex suo officio recepta competenti mercede aduocatos ad consulendum compellere potest, vt inquit Cassa. super constitutio. Regni, in 4. rubr. le mary & le femme. §. 7. num. 37. versic. aduerte, quia. vbi subdit idem tenere Afflict. super constitutio. Regni Sicilia, qua incipit, vt vniuersis, in princip. glos. 7. & dicit supra etiam posuisse in titulo, des iustices, in §. Messiers & sergens, in gl. 1. in versic. an quis cogatur.

C A P. XCI.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri potest, vt aduocatos & procuratores litigantibus accommodet.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex ex officio procuratorem & aduocatum dare potest minoribus.
- 2 Mercedem competentem soluendam esse, semper intelligendum est.
- 3 Iudex, an agere possit aduocatum, vt gratis exhibeat patrocinium alicui pauperi.
- 4 Aduocato licet vendere patrocinium, & iuriconsulto iustum consilium.
- 5 Aduocatos ex publico salarium recipientes pleraque ciuitates & castra bene instituta habeat, vt pauperibus patrocinium præstent.
- 6 Aduocatus, qui non præstat gratis suum patrocinium pauperibus, an peccet.
- 7 Iudex diuitibus aduocatum dare, an teneatur.
- 8 Indefensus nemo apud antiquos Romanos esse debebat.
- 9 Merces congrua aduocati, qua dicatur.

1 Sexagesimoseptimo limitatur, quia iudex ex suo officio dare debet procuratorem & aduocatum minoribus casu quo eos non reperiret. l. nec quicquam. §. aduocatos. ff. de offic. proconsul. & tradit Roman. in singul. 462. num. 1. Id autem legibus & statutis municipalibus in bene institutis ciuitatibus vel castris constitutum est, vt extat statutum huius ciuitatis sub Rub. 10. Quoddatur procurator vel aduocatus cuilibet, dum in eo dicitur: Quilibet rector, vel iudex forensis ad iustitiam constitutus, teneatur, & debeat parti per se vel alium dare aduocatum & procuratorem in

causis ciuilibus & criminalibus siue mixtis, non solum ad defensionem, sed etiam ad offensionem, & quilibet aduocatus & procurator, qui legitimam causam inimicitia particulari grauis vel consanguinitatis, affinitatis, vel necessarii absentia, qua incontinenti sequi deberet, vel aliquam legitimam causam non haberet, teneatur dictum officium acceptare sub pena librarum centum: & omnibus iuris remediis ad prædicta cogi possit, excepta causa sanguinis reo infortiam constituto: Contra quem nec dari, nec datus cogi possit inuitus, & prædicta rector, quilibet & iudex seruare debet sub pena perurii & librarum centum. Et licet in hoc statuto de mercede nihil dicatur: vt tamen merces debita soluat, intelligendum est, Alber. enim in l. nec quicquam. §. obseruare, num. 3. ff. de offic. proconsul. & lega. quærens, an iudex aduocatum vel procuratorem vt patrocinium suum alicui pauperi gratis exhibeat compellere possit: inquit compelli posse non existimare: nec vt possit iure cautum reperiri. Aduocato namque patrocinium suum vendere licet, & Iurisperito suum consilium. c. non licet. 11. quest. 3. & c. non sane, 14. quest. 5. Et ideo tunc ex publico mercedem seu salarium non recipiet, vt notat glos. in l. 1. §. ait prator. ff. de postul. Verum in plerisque ciuitatibus, & castris bene institutis, sunt aduocati & procuratores ex publico stipendia recipientes: ad hoc deputati, vt pauperibus & aliis egenis suum patrocinium impartiantur: Existimare tamen subdit, & Aduocatos vel procuratores, qui gratis pauperibus patrocinium non præstant peccare, vt latius tradit Alber. à Rosate in l. vnica, versic. item quero, vtrum Aduocatos, in fine. C. de suffrag. Existimat etiam eodem in loco, Iudicem, Aduocatum vel procuratorem diuitibus dare non teneri, contrarium tamen videri ex generalitate illius §. ait prator. in l. 1. ff. ad postulan. In hac autem ciuitate constitutum est in Curia Mag. DD. legum conseruatorum, in qua lites & causæ miserabilium personarum pertractantur, vt pro sex mensium, vel anni spacio Aduocatus forte ex numero Aduocatorum extrahatur: Procuratores vero in qualibet causa, prout rescripto Principis ibi agitari contigerit probata prius paupertate: & id quousque omnes extracti sint, quibus omnibus extractis & iterum in loculum redactis idem ordo seruatur. Illud etiam omittendum non videtur, idem apud antiquos Romanos & usurpatum fuisse: neminem namque indefensum relinquendum censuerunt, Teste Cicerone in oratione pro Murena. Dum etiam supra diximus, Iudicem Aduocatum cogere non posse ad suum patrocinium præstandum, nisi congrua & conuenienti mercede recepta, & id inspecta aduocati facundia intelligendum est, eiusque doctrina & estimatione litis qualitate, patriæ & loci, vbi lis agitur consuetudine, vt inquit Abb. in cap. 1. extra de officio iudicis. excipientes pauperes, quibus gratis patrocinium præstandum esse arbitratur, vbi Felinus etiam late tradit, & copiose etiam Ias. in l. cum qui res, colum. penult. ff. de procurat. Illud etiam, vt supra diximus, omittendum non est, Iudicem in dandis Aduocatis & procuratoribus potissimum inspicere & curare debere, ne inimicum det, vel econtra valde amicum, vt est text. vbi tradit etiam gl. in d. l. 1. §. ait prator. ff. de postulan. & de his loquitur August. Berous in suo tractatu questio. familia. quest. 40. num. 5.

CAP. XCII.

ARGUMENTVM.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri potest, vt vni litigantium edictionem procuratorii iungat, et si detectus eius non sit probatus.

SUMMARI A.

- 1 Iudex ex suo officio potest cogere procuratorem ad exhibendum mandatum, vel cauendum de rato.
- 2 Iudex in iis, quæ redderent iudicium nullum, ex suo officio supplere potest.
- 3 Iudex concedere non potest, nec etiam efficere, vt sub hac protestatione litigetur, quod si non constet, quem esse procuratorem, iudicium sit nullum.
- 4 Processus agitur cum falso procuratore, non est nullus quo ad præiudicium falsi procuratoris.
- 5 Officium iudicis resultat ex verbis impersonaliter prolatis.

Sexagesimo octauo limitatur, quia vbiq; illa exceptio, non habes procuratorium, post litem cõte statam obiicitur: non obstante quod ius probandi talem procuratorem esse falsum opponenti incumbat, Iudex tamen ex suo officio, si velit huiusmodi circuitum tollere, maxime debet, vt inquit *Anch. in consil. 386. num. 3. & Roland. à Valle in consil. 51. num. 6. volum. 1. & magis in terminis Cassa. in consil. 56. num. 17. & in consil. 67. num. 86. & Gozad. in consil. 65. num. 14. & Berous in consil. 120. num. 1. volum. 3. & Socin. iun. in consil. 33. num. 3. volum. 1. & in consil. 88. num. 11. eod. volum.* Et ideo dicunt, quod ad hoc circuitus euitetur illa regula, si vinco vincentem te: & tradit etiam Socin. senior in consil. 28. num. 11. volum. 4. & Bertran. in consil. 48. num. 9. volum. 1. Ac prouidere ne tempus frustra labatur, & illud quod inde sequitur nullum sit, vt prædictis occurrat, cum processus cum falso procuratore factus sit nullus, potest eum qui se procuratorem asserit, ad exhibendum mandatum compellere: vel saltem eum cogere, vt de rato caueat: si de mandato dubius sit, vt voluit etiam *Ang. in l. Pomponius. §. ratihabitionis. ff. de procurat. & Bal. in l. licet, in princip. C. de procurat. vbi late Alex. numero 6. & iterum Bal. in l. executionem, colum. 3. Cod. de probat. inquit esse notabilem gl. in c. 1. in verbo, absentia, extra de electio. & rursus idem voluit Bal. in auth. offeratur, colum. 3. C. de litis contesta. & in l. 1. Cod. vt quæ desunt aduocat. & Ang. in l. inter quos, §. alieno. ff. de damno infecto. & Ant. à Butrio in c. cum M. extra de constitut. vbi illam gl. valde notandam esse dicit. & Salic. in d. l. licet, in princip. C. eod. qui dicit dictam gl. veram esse: vel quod loquatur cum pars amisit procuratorem, quia fuerat absens, vt ibi in tex. Paul. vero Castren. transit simpliciter cum ea gl. & inquit eam in fine, loqui indistincte. At Alex. in eadem l. licet, inquit illam gl. impugnari à tex. in §. alieno, in vers. quod si ei: secundum vnum intellectum, quem ponit ibi Bar. & eodem intellectu eam reprobatur Innoc. in d. §. alieno, in c. cum in iure, extra de offic. deleg. adducendo regulam d. l. 4. §. hoc autem iudicium. Et ait illam regulam loqui & intelligi debere in causis spiritualibus, vt puta in causis electionum, in quibus iudicis officium exuberat. c. cum nobis olim, extra de*

elect. Domin. autem à sancto Gemina. in d. c. 1. distinctionem approbat illius gl. propterea quod ea, quæ iudicium nullum redderent, Iudex tamen ex suo officio supplere potest, vt notat gl. in c. cupiens, §. ceterum, in vers. contumacia, de elect. lib. 6. & gl. in l. 1. ff. de officio assess. cum similibus. Et ideo inquit eam lectionem, quam ponit Bart. in d. §. alieno, non procedere & hæc fuit ipsamet ratio, quam deducit gl. in d. c. 1. Subdit tamen Gemina. sub dubio forte, dici posse lectionem Bart. in d. §. alieno. substineri posse, non autem in hoc, vt Iudex tamen procuratorem repellere non possit, sed in eo vt Iudex non possit mandare iudicium esse nullum, si eum procuratorem esse non constiterit, vt notat ibidem Bart. Quia de hoc eius non interest, prout si pars ipsa opponeret, vt habetur in d. §. alieno, in princip. & ibi tradit gl. Huic tamen rationi respondet Innoc. in d. cum in iure, & in d. §. alieno. quod licet Iudex quando processus redditur nullus, supplere possit in hoc casu, ex quo processus tamen vndeque nullus non esset, Iudicem supplere non posse. Nam licet quo ad domini præiudicium, nullus sit: quo tamen ad falsi procuratoris præiudicium subsistit, vt notat gl. in l. si expressum, vers. prescriptio. ff. de appellat. Hanc opinionem Alex. in d. l. licet, in princip. veriorum existimat in casibus illis, in quibus processus & sententia contra procuratorem subsisterent. Propterea quod in illis gl. illius ratio cessat: in aliis vero non, vt ibidem latius prosequitur Alexan. Hanc præterea opinionem sequitur August. Berous in c. 1. extra de accusatio. dum inquit, ne Iudex in vanum laboret, parte etiam non opponente ex suo officio posse procuratorem comparere ad mandatum exhibendum, vel si de eo dubitetur, cauendum compellere posse, vt voluit Aret. in d. cap. 1. extra de accusatio. dum ibi dicitur, in eo non fatigetur accusatus, & sic impersonaliter loquitur. Vnde infertur id etiam iudicis officio fieri posse, argumento l. prima. §. expilatores. ff. de expilato. Nam ex verbis tamen impersonaliter prolatis officium Iudicis inducitur. & gl. ibi exponit, non fatigetur accusatus, sed repellatur, id est officio iudicis. Sed animaduertendum est, Berous in hoc quo ad repellendum procuratorem loqui. Præterea eandem conclusionem, quod Iudex ex suo officio procuratorem ad ostendendum mandatum compellere possit, tenet etiam Andr. Barbat. in consilio 18. colum. 10. numero 3. volum. secundo, per text. in c. causam, quæ extra de iudic. & in cap. ecclesia, extra vt lite pendens. & Petrus Duennas in regula 264. limita. 4. vers. & circa quam, dicit sequi Bal. in dicta l. licet, in principio. C. de procurat. & in d. l. eam exceptionem, eodem titulo. & in auth. offeratur. C. de litis contesta. & in l. prima. Cod. quæ desunt aduocat. & Angel. in l. Pomponius. §. ratihabitionis. ff. de procurat. & Panorm. in cap. causam quæ, il primo, numero tertio. extra de iudic. & in dicto cap. ecclesia, il primo, extra vt lite pendens. & in cap. primo, & in c. nulli, extra de appellat. & But. & Barbat. in dicto c. cum M. extra de constitutio. & Castren. & Roman. in dicto §. alieno.

Verum Petr. Duennas contra hanc conclusionem inquit esse text. expressum secundum lectionem Bart. in d. l. inter quos, §. alieno, vers. quod si ei non cauebitur. ff. de damno infecto. vbi inquit Iudicem ex suo officio contra inhabilitatem comparere in iudicio apponere non posse. Et ideo Imola in d. §. alieno, reprehendit illam gl. quam etiam reprobatur in c.

cum in iure peritus, extra de offic. deleg. & mouetur eadem ratione, quod scilicet iudicium non sit frustratorium, ex quo executio contra falsum procuratorem fieri possit, vt habetur in l. Plantius. ff. de procur. & in l. si se non obtulit. ff. de iudic. & tradit gl. in d. l. licet, in pr. in si. & in l. si expressim, in verbo, prescriptione. ff. de appell. & d. gl. in verbo, absentia, in dicto c. i. extra de appell. dicit communiter reprobari Feli. in d. c. causam quæ, num. i. extra de iudic. & hanc conclusionem videtur firmare Paul. Castrensis in dicta l. licet, in principio, numero 6.

His tamen non obstantibus, & aliis quæ contra illam glossam adducuntur, subdit Petr. Duennas ibidem illam glossam veram esse & communiter approbari, respondetque obiectis, vt ipse ibidem latius prosequitur, & inquit eam sequi Decium in d. c. causam quæ, num. ii. & num. 13. rursus dicit illam glossam frequentioribus calculis receptam esse: & quod eam sequitur Roman. in consilio 67. num. 5. & Ripa in dicta l. quarta. §. hoc autem iudicium, numero 49. ff. de damno infecto. subditque iudicando & consulendo ab opinione illius gl. recedendum non esse, cum sit magis communiter approbata, vt inquit etiam Iacobinus à sancto Georgio in in d. l. licet, in princ. num. 9. C. de procur.

C A P. XCIII.

A R G V M E N T V M.

Officium suum iudex non rogatus impartiri potest, vt aliquem cogat ad ostendendum possessionis sue titulum.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex ex suo officio potest quem cogere ac compellere, vt titulum sue possessionis ostendat.
- 2 Nemo cogitur ostendere titulum sue possessionis.

Sexagesimonono limitatur, quia iudex t ex suo officio potest quem cogere ac compellere, vt dicat seu ostendat titulum sue possessionis, vt est text. & ibi tradit Bald. in l. in ciuile est. C. de iur. & refert Afflict. in cap. primo, numero 90. in titulo de controuer. inuestitur. Et si regula sit in contrarium, vt nemo t ad commodum actoris titulum sue possessionis ostendere non teneatur. l. cogi. ff. de petitorio. hered. & in l. speciali. ff. de rei vendic. & l. minus graue. C. de testibus. & l. secunda. C. de probatio. & notat Innocen. in cap. secundo, extra de seru. non ordinan. & tradit Afflict. eodem in loco, numero 78. vbi ad hanc regulam plures alias ponit limitationes, vt ibi.

C A P. XCIV.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri potest, vt cogat reum ad edendum actori.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex ex suo officio reum vt edat actori compellere

potest, sed id ex magna causa facere debet, & quando id procedat.

- 2 Actorum exempla sunt illius qui ea suis pecuniis extrahi curauit.

Septuagesimo limitatur, quia iudex t ex suo officio ad edendum actori compellere & cogere potest, vt inquit Imola in cap. i. extra de probatio. Verum id non simpliciter & absolute verum esse existimat: sed tunc demum si magna subsit æquitas: vt puta quia originalia aliquo modo non reperiuntur. id quod voluit etiam Abb. ibidem, num. 21. & subdit Innocen. addidisse id, nisi ex magna causa non audere reum compellere, vt propria instrumenta edat, & sic præcedens dictum limitare videtur: Et ideo ibidem inquit Abb. putare intentionem Innoc. fuisse, vt si originalia communia non extent, aut saltem non reperiantur, exempla t vero sunt apud reum: & si propria ipsius rei sint, ob id, quod suis pecuniis sumi curauerit: attamen ex quo in eis contenta communia sunt, iudicem ex suo officio ad edendum compellere posse: id quod satis sibi placere inquit Abb. argumento l. prima, in fin. C. de eden. At vero si propria sint ipsius rei, etiam quo ad contenta in eis: & si ex aliquo in eis contentorum actor suam intentionem fundare possit, tunc nisi ex magna causa, iudicem reum compellere non debere.

Hæc declaratio probatur satis concludenter ex iis, quæ notat Rota in decisio. 208. vbi hoc, vt inquit Abb. firmare videtur. Nam licet inter se in multis variarent, in hoc tamen concurrere videntur: Quandoquidem licet vna pars alteri edere non teneatur, ipse tamen iudex ex suo officio ea exhiberi mandabit, vt ex eis ipse quid iuris sit, colligere possit. Hoc idem videtur etiam Anton. à Butrio comprobare, dum inquit, magnam causam, & non leui æquitate subnixam, si alteri parti probandi facultas deficiat ac perierit, & eo magis id dicendum est, si id absque eius culpa factum sit. & licet ibidem Abb. quædam in contrarium argumenta deducat, magis tamen communis conclusio est illa, de qua supra diximus, vt videtur text. in d. l. prima. C. de eden. dum tex. dicit ex causa ad iudicis officium pertinere: non exprimens, an magna esse debeat, vel parua etiam sufficiat.

C A P. XCV.

A R G V M E N T V M.

Officium suum iudex non rogatus impartiri potest, vt compellat Notarium ad edendum pauperi sine mercede.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex ex suo officio potest compellere notarium iudicis à quo, stante paupertate appellantis, vt processus copiam seu exemplum sine mercede concedat.
- 2 Actorum magister potest à iudice compelli, vt pauperi actorum exemplum sine mercede concedat.
- 3 Paupertatis priuilegium est, vt pauper acta sine mercede à notario & magistro actorum ac etiam alia consequatur.

- 4 Pars vna si priuilegium habeat non soluendi iudici vel notario mercedes suas, vel quid aliud: Pars quoque aduersa, non solum ratione aequalitatis, sed paupertatis quoque, eodem priuilegio uti & frui potest.
- 5 Medicus tenetur pauperibus gratis operam suam impendere.
- 6 Medici non debent dedignari etiam pauperibus succurrere.
- 6 Pauperibus & tenuioribus obsequi laudabilius est, quam turpiter seruire diuitibus.
- 8 Doctor non debet exigere collectam à scholaribus pauperibus.
- 9 Pauperes ad solutionem sportularum non tenentur
- 10 Statutum si disponat, ut cōsultor in quibusdam causis pro mercede sua centum habere debeat: pauperes ab huiusmodi mercede excusantur.
- 11 Pauperes ne cogantur mercedem aduocatis prestare, leges & constitutiones precipiunt.
- 12 Aduocatus peccat in foro conscientie, si quicquam à pauperibus accipiat.
- 13 Aduocatus si recuset pro pauperibus patrocinari, iudex eum cogere debet.
- 14 Notarius qui pauperibus confecit inuentarium, ab eis mercedem recipere non debet.
- 15 Paupertas durior est morte.
- 16 Damnati ad mortē excusantur à pœna aeterna, quando illicite ablata restituere non possunt, dummodo eos delicti vere pœniteat.
- 17 Debitor pauper, qui ob paupertatem soluere non potest: ad interesse lucri cessantis non tenetur.
- 18 Debitori pauperi iudex multam remittere potest.
- 19 Debitor pauper excusatur à periurio, non tamen à toto.
- 20 Fideiussor propter paupertatem, bona debitoris vendere potest & satisfacere creditori, licet ad vendendum mandatum non habet.
- 21 Pauper non tenetur ad hospitalitatem.
- 22 Pauper ad cōtributionem refectionis ecclesiarum non tenetur.
- 23 Pauperibus collecta ab officiali remittenda est.
- 24 Pauperes à prosequutione appellationis excusantur.
- 25 Pauperibus auferre illud modicum, quod ipsi habent, maxima & capitalis iniuria est, & perinde est ac si illi oculi eruerentur.

Septuagesimo primo limitatur ex eo, quod iudex ad quem, ex suo mero officio notarium iudicis à quo stante paupertate appellatis compellere potest, ut ei copiam siue exemplum sine mercede cōcedat, ut inquit Afflict. super constitutio. Regni, in consil. appellationum tempora, in quinto notab. in versic. rursus quero. & refert Rolandus à Valle in consil. 87. num. 35. volum. 2. per text. in l. tam dementis, in fine, iuncta gl. C. de episc. & cler. Quæ sane gl. licet de mercede & seu salario non loquatur actorum magistris, sed notarii publici inuentarium conficientis: idem tamen existimat Rolan. eodem in loco, dicendū esse de mercede magistris actorum, ob id quod id & ob paupertatis priuilegium factum sit: Et hanc conclusionem sequitur etiam Neuiza. in consil. 44. numero 13. ubi per tex. in l. fin. C. de fructib. & lit. expensis, auctoritate Bal. & Salic. ibidem, quod si vna pars non soluendi iudici & notario eorum mercedem habeat, partem quoque aduersam non solum ratione aequalitatis, sed paupertatis etiam huiusmo-

di priuilegium habere debere: Id autem, ut ipse inquit, abusus in contrarium retorfit, propterea quod diuites id ex quadam gratia consequantur, pauperes vero soluere compelluntur. Hinc quoque est, ut inquit Scribentes, in d. c. ad aures, extra de etate & qualit. & tradit Cardin. Alexand. in c. 83. distinctio. ut medicus & pauperibus gratis operam suam impendere teneatur. Et ratio est, quia apud medicum pecunia vitæ præferri non debet. c. cum satis. 86. distinct. & tradit Ripa in tract. de peste, in tit. de remed. ad cur. pestilen. §. remedium, num. 10. Vbi inquit communiter ab omnibus receptum esse, medicos & dedignari non debere pauperibus subuenire. Laudabilius & namque valde est pauperibus obsequium & operam suam impendere quam diuitibus turpiter & ignominiose seruire. l. Archiatri, ubi tradit etiam Ioan. de Prato. C. de profess. & medic. libro decimo. Et facit non modicum illud, quod dicunt Scribentes in c. quia, per illum text. extra de magist. dum voluerunt Doctores & collectā à scholaribus pauperibus exigere non debere: Et ideo dicunt etiam, pauperes & ad sportularum solutionem non teneri, ut inquit glos. in verbo, gratis. quam ponderat ad hoc Ias. in §. tripli. colum. penult. Instit. de actio. & Pet. Girard. in singul. 73. & Bald. in authen. generaliter. columna. prima. Cod. de episcop. & cleric. & Petr. Rebuffus in tractatu de priuileg. scholari. in priuileg. 90. numero 1. & 4. & tradit glos. in verbo, peregrinari, in cap. cum infantia, de censibus. Et facit illud, quod dixit Bologninus in authen. habita, num. 243. C. ne filius pro patre, dum inquit & stante statuto, ut cōsultor quibusdam in causis pro sua mercede & salario centum habere possit, pauperem à tali mercede vel salario excusandum esse, & ideo reprobatur Matthæi lanum aliter sentientem in notabili 149. Nec id sane mirum videri debet, cum videamus & leges aduocatis inhibere, ne ab eis mercedem vel salarium recipiant, ut voluit Bal. in l. si furiosi, in verbo, gratis, numer. 11. C. de nup. & Ias. in d. §. tripli. colum. penult. Instit. de actio. ubi tale dictum pium esse, & valde notandum asserit, ex quo pauperes vnde soluant plerumque non habent: ac etiam quia afflictio non est addenda afflictio. l. Diuo Marco. ff. de off. presid. vnde dixit Alber. à Rosate in d. l. 1. §. fin. Cod. de suffrag. & in l. nec quicquam. §. fin. ff. de offic. procons. & legati & ibi Ias. in §. ubi decretum, colum. 2. Aduocatum & in foro conscientie si aliquid à paupere eius rei causa capiat, & ideo pietatis causa quemlibet hortatur aduocatum ut pauperes pro vitiis aliisue huiusmodi miserabiles sua opera industria & patrocinio releuare ad suppetias ferre conetur. Et licet ut subdit, eis modico adiumento fuerit, quando tamen eis auxilium præstitit, omnia sibi ad vctum successisse attestatur prout omnibus aliis id facturis successurū fore existimandum est. Idem præterea Alber. à Rosate in l. 1. §. ait prator, in princ. fin. de postuland. & in proam. C. colum. 4. & Didac. in lib. practica. quæst. cap. 6. numero 4. & Alexan. de Ales. in 3. parte summa, quæst. 46. in princ. & Diuus Thomas in 2. quæst. 71. artic. 1. & 4. & Cacciaiup. in tract. transactio. in 3. quæstio. num. 10. & Hostiens. & Abb. in cap. 1. extra de offic. iudic. Subdit quod si aduocatus patrocinium recuset, iudex & eum compellere potest, ei officium postulandi interdicens: vel mulctando vel alia huiusmodi pœna, vel etiam maiori compellendo. Id quod sequitur etiam Felin. in c. si pro debilitate, colum. 8. extra

de offic. iudic. delega. & Ripa in tractat. de peste, parte penult. numero 143. Subdens etiam aliter saluari non posse, ex quo abscondit talentum domini sui, vt ait Gregorius super homelia Matthæi 15. His etiam illud
 14 addi potest, iura disponere, notarium † qui pauperibus conficit instrumentum, ab eis mercedem suorum laborum recipere non debere, vt voluit Roman. in l. si vero. §. de viro. in fallen. 46. ff. soluto matrimonio. per text. in d. l. tam dementis, in fine. vbi tradit etiam gloss. C. de episcop. & cleric. Vbi licet lex generaliter dicat tabellionibus permissum esse, pro suis laboribus instrumentorum confectorum mercedem petere posse, id tamen ad casum inopiæ & afflictionis extendendum non esse, & idem voluit Alexan. in l. argentarius, in fine princip. ff. de eden. & las. in dicto §. tripli, colum. penult. in fauorem pauperum.
 15 Quæ sane † morte durior est, vt inquit Bal. in l. cum & filii. Cod. qui bonis ced. poss. Videmus præterea ad
 16 mortem damnatos, † si ea quæ illicite subtraxerunt, restituere non possunt ab æterna pœna excusari, dummodo eos delicti commissi iure pœniteat, vt inquit Abb. in c. cum tu, colum. 1. extra de vsur. & Lucas de Penna in l. fin. colum. 2. versic. secundo propter paupertatem. C. de his. qui num. libe. lib. 10. Accedat etiam illud, quod firmat Diuus Antonius, Archiepiscopus Florentinus, in secunda parte sue summa, in tit. de auaritia, car. 29. versic. Quid de pœna apposita. quem sequitur Afflict. in decisio. 20. numero tertio.
 17 dum iniquiunt pauperem debitorem, † qui ob paupertatem soluere non potest, ad interesse lucris cessantis non teneri: Quibus etiam iudex † multa remittere potest, vt ait etiam Bal. in l. illicitas, §. fin. ff. de offic. præs. & in l. acceptam, quest. 23. C. de vsur. & Hippol. Marsil. in consilio decimo. numero quarto. & Lucas de Penna in loco supra relato, numero decimotertio. & Hostiens. in summa de pœnit. & remissio. §. fin. columna
 19 prima, versic. vbi nihil omnino. ipsumque † etiam à periurio excusare, vt voluit Innocen. in c. P. & G. extra de offic. delega. & Bal. in consilio ducentesimo quinquagesimo primo, colum. penult. in fine, volum. 1. Præterea comprobatur etiam ex eo quod fideiussor
 20 † propter paupertatem bona debitoris etiam sine mandato ad vendendum vendere potest, & creditori satisfacere, vt inquit Felin. in c. hi qui, extra de testibus. & sequitur Hippol. Marsil. in dicto consilio 10. numero 37. Pariter etiam, † vt ad hospitalitatem, probat text. in cap. de monachis, extra de preben. Nec etiam
 22 ad † onus contributionis reficiendarum ecclesiarum. c. de his. extra de adifican. eccles. prout etiam eisdem collecta † ab officialibus remitti potest, vt inquit Roman. in consil. 269. in secundo dubio. & Ioan. de Platea in l. omnes, la prima, in versic. ultimo nota. Cod. de anno & tribut. libro decimo. & Felin. in c. significantibus, colum. 2. versic. tertium est, extra de offic. delega. & Hippol. Marsil. in dicto consilio 10. numero quadragesimo. in fine. & Bal. in auth. defuncto, in fine. Cod. ad Senatuf. consul. Trebellian. & recentiores in tractatu de fisco, in 7. notabili. & Petrus de Antib. in tracta. de mune. numero quinquagesimo primo. & Pet. de Vbal. in tract. de collect. numero 9. Hinc etiam dixerunt communiter Do-
 24 ctiores in c. ex ratione, extra de appellatio. excusari † à prosecutione appellationis, vt voluit Bal. in consilio 5. volumine primo, duplicato in consilio 449. volum. quinto. & Mattheilanus in sing. fina. & Petrus Girard. in singul. 75. dum inquit, id notandum esse pro iis, qui ad curiam Romanam appellant,

& infra annum propter inopiam appellationem prosequi non possunt: Nam ipsa inopia ad consequendum biennium iusta & probabilis causa est, vt dicit Felin. in loco supra relato, versic. & tu notabis. & Hippol. Marsil. in sua practica, in §. ordine, num. 12. & hanc communem esse opinionem inquit Decius in consil. 436. num. 22. & Marsil. in d. consil. 10. num. 37. & in consil. 97. num. 19. Maxima † namque & capitalis iniuria est, pauperibus illum modicum, quod ipsi habent auferre, ac perinde est, vt si ipsis oculi eruerentur, vt inquit Bald. in dicta l. illicitas. §. veritas. In his enim casibus illud quilibet semper præ oculis habere debet, quod in Euangelio dicitur, ibi, Beati misericordes, quoniam misericordiam consequentur.

C A P. XCVI.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri potest, vt cogat debitorem desistere ab exactione vsurarum, etsi debitor eas soluere iurauerit.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex ex officio potest compellere creditorem, vt desistat ab actione vsurarum, licet debitor eas soluere iurauerit.
- 2 Iudex etiam secundum ius ciuile ex officio illicitas exactiones prohibere debet.
- 3 Iudex non supplet ad commodum priuatorum, cum mandat vsuras restitui, sed publica vtilitatis & animarum.
- 4 Iudex videns expresse contractum vsurarium ex officio compelescere creditores potest & prohibere, ne exigant vsuras.
- 5 Clausula in contractibus vsurariis apponi solita.
- 6 Vsurarum exactionem iudex ex suo officio impedire potest & prauenire ante consummationem peccati.

Septuagesimo secundo limitatur, quia iudex † ex suo officio creditorem, vt desistat ab executione vsurarum, licet debitor vsuras soluere iurauerit compellere potest, vt est text. in c. tuas, extra de vsuris, & tradit Natta in consil. 497. num. 5. volum. 3. Etsi vt ibidem subdit Natta, soleat ad illum textum responderi pluribus modis, & primo ibi, debitores non solum iureiurando promississe vsuras soluere, sed soluras etiam non repetere: Quandoquidem in eo casu cum nullum aliud remediū debitori competere, illi in subsidium concessum est, vt creditores ab huiusmodi vsurarum exactione desistant, cogi possint: id quod locum non habet, vbi debitores duntaxat vsuras soluere iureiurando promiserunt: ex quo non sunt omni remedio & auxilio destituti: Sed vsoluant & repetant, iure prouisum est. c. debitores, extra de iureiuran. & voluit Imola ponderando illud verbum forte, in cap. 1. eod. tit. & tradit etiam in consil. 293. in hac consultatione, colum. 2. volum. 4. Subdit tamen Natta in dicto consil. 497. numero 5. hanc Imolæ responsionem satis ambiguam esse: quia text. in d. c. tuas, suam decisionem in eo non fundat: q̄ debitor contra vsurarium aliud remedium non

non habeat: sed in ipsa illicita exactione, ut ex vltimis verbis expresse apparet ibi, *Nē de dolo & fraude eos commodum referre contingat*. Nam praesides etiam inspecto iure civili ex suo officio illicitas actiones prohibere possunt. *Illicitas, in princ. ff. de offic. praesid.* Propterea quod, ut inquit Abb. in eodem c. tuas, in eo casu iudex et ad commodum priuorum non supplet, mandando vsuras restituere: Sed ob publicam vilitatem potius & animarum salutem & ut periculis & peccatis obuiam fiat, id sane alioquin non facturus, ut notatur in cap. ad nostram, il. 2. extra de iureiurand. & in l. 4. §. hoc autem iudicium. ff. de damno infecto. & voluit etiam glos. in cap. cupientes. §. ceterum, de election. lib. 6. Et hinc est, ut dicant

4 Doctores iudicem et qui expresse & manifeste contractum esse usurarium cognoscit, ex suo officio creditores compescere posse, & vsuras ne exigat prouidere, ut inquit text. in d. cap. per tuas. Ille igitur text. & supradicta conclusio, tunc etiam locum habet, quando in instrumento usurario, clausula et illa, quae in huiusmodi contractibus apponi solet, contineretur: videlicet, *quod venditores vel conductores questionem nullam mouent, vel controuersiam aut molestiam inferent, nullave in re contravenient, dicent. opponent de facto vel de iure, etiam si de iure possent*. Eo enim casu pariter procedit text. in d. c. tuas. cum perinde sit, ac si vsuras non reperere promississent, ut dicitur in d. text. & ponit Anton. a Butrio in notabilibus. Verum redeundo ad text. illum, dum pluribus modis intelligi posse dicebamus. Natta aliam solutionem ei accommodabat: ut scilicet procedat, quando debitor absolutionem a iureiurando obtinuerit: nam tunc iudex sui officii partes interponere potest, ne indebite & contra iurium dispositionem vsurae exigantur, ut voluit & declarat ibi glos. ut saltem in periurium non incidat. Verum ad principalem conclusionem redeundo, eam tenet Ant. Capicius in decis. 175. num. 3. per ea quae voluit Anania in d. cap. per tuas, col. 1. extra de vsur. dum in vlt. notab. vult Iudicem et non solum post vsuras solutas, ut restituantur supplere posse: sed etiam ante solutionem, ut earum nulla fiat exactio, praenire & obuiam ire posse, antequam peccatum consummetur. Et de hoc inquit esse gloss. cap. ex literis, extra de sponsal. & tradit Felinus in cap. 1. col. 4. versic. quintum remedium, asserens quintum esse remedium, ut iudex ex suo officio creditorem ad exactionem paratum desistere compellat, d. cap. per tuas, extra de vsur. Et id voluerunt etiam Butr. & Abb. ibi, licet Imola contradicat, subdentes opinionem Anton. & Abb. ex eo sustineri posse, quod ibi singulariter dicit, iudicem ex suo officio supplere posse, ut peccato euidenter eminenti obuiam fiat, non distinguendo, an parti competat remedium, vel non competat, ut inquit glos. in cap. cupientes, §. 1. ff. de election. lib. 6. Haec autem conclusio confirmabitur, ex aliis limitationibus infra tractandis & ponendis in illis casibus, in quibus imminet: & tractatur de periculo & discrimine animae.

Nonnulla etiam de hac limitatione dicentur infra, cum de iureiurando multa tractabimus, poteris ibi satis copiose (ni fallor) quatenus pertinet ad materiam iuramenti videre, & videas infra in limitatione centesima septuagesima tertia.

CAP. XCVII.

Argumentum est in Summario.

SUMMARIUM.

- 1 Iudex ex suo officio quando possit cogere partem quae vult producere testes senes ut sibi det nomina & cognomina testium.

Septuagesimotertio limitatur, quia licet iudex regulariter parti, quae testes senes producere vult, ut sibi nomina & cognomina eorum exhibeat, ut inquit Speculat. in tit. de teste. §. qualiter, versic. post id tamen limitatur: id tamen limitatur et locum non habere, quando & ubi contraria consuetudo extaret: eo namque casu iudex ex suo officio compellere potest, id quod extenditur etiam ad alium casum, quando scilicet fraude & dolo testium nomina subtriceret: Nam eo casu iudex partem, ut der nomina testium, compellere potest, ut habetur in decis. Rotae Bononiensis 74. num. 3. Et ideo dixit Maranta in suo Speculo aureo, actu 10. num. 40. in 2. part. 6. part. partem nomina suorum testium, quos vult examinari, alteri parti edere non teneri, ne subducantur, vel subornentur ante publicationem: Sed eos soli iudici nominare debere, ut inquit Speculat. in tit. de teste. §. qualiter, versic. post hoc. & Alexand. in l. 1. §. editione. col. penult. ff. de edendo.

CAP. XCVIII.

ARGUMENTUM.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri potest, ut cogat principalem ad respondendum in persona propria.

SUMMARIA.

- 1 Iudex ex suo officio principalem ut in persona compareat, ad respondendum cogere potest.
- 2 Dominus potest indistincte cogi ad comparandum, quando procurator est infamis.
- 3 Dominus tanquam magis instructus ad respondendum cogi potest.

Septuagesimoquarto limitatur, quia Iudex et ex suo officio principalem, ut ipsemet ad respondendum compareat, compellere potest, ut inquit Alexand. in l. pecuniarius, num. 5. & 6. C. de procurat. & ibidem num. 6. inquit Bald. velle, quod licet infamis possit esse procurator, et ut dixit Alexand. in l. reum, 2. C. de procurat. Attamen in casu dominus et tanquam magis instructus ad respondendum cogi possit, ut notatur in l. si actor, ff. de procurat. Praeterea subdit etiam Alexand. ibidem. Bald. alibi voluisse, ut propter infamiam quis ipsemet &, ut aiunt, personaliter comparere teneatur, ut dixit in authent. qui semel, col. 2. C. quomodo & quando iudex. De his tradit Speculat. in tit. de posit. §. fin. versic. in summa. & notat glos. in cap. presentium, in verbo, Abbate, de testament. lib. 6. & Ioan. Andr. in cap. fin. extra de iuramento calumn. & Imola & Doctores in cap. 1. de iudic. lib. 6. & in cap. in pertractandis, extra de iuramento calum. & in l. qui bona. §. si alieno. ff. de damno infecto. & in cap. querelam, extra de procurat. & in l. penult. §. ad crimen, in fin. extra de public. iudic.

C A P. XCIX.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri potest vt cogat reum ad declarationem suæ exceptionis.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex ex suo officio etiam parte non petente, potest cogere reum, vt exceptionem suam obscuram declaret.
 - 2 Iudex ex suo officio potest reum compellere ad declarandam suam exceptionem generalem & ambiguam.
- Septuagesimo quinto limitatur, quia Iudex ex suo officio etiam parte non petente, reum cogere potest, vt suam exceptionem obscuram declaret, vt voluerunt Bald. Salycet. & recentiores in l. age cum Geminiano. C. de transact. vbi nu. 15 eos refert & sequitur Ias. Hanc conclusionem sequitur etiam Aug. Berous in c. solita, nu. 3 extra de restit. spoliat. inquis, Iudicem ex suo mero officio reum ad declarandam suam exceptionem generalem & ambiguam tam in specie, quia illi prodesse posset, quam si ei non prodesset, cogere posse. prout illum text. inducit Abb. in d. c. solita. Et hoc idem inquit voluisse Alex. de iis mentionem non faciens, quæ dixit Abb. in d. l. 4. §. hoc autem iudicium, col. 3. nu. 10. ff. de damno infecto. & Curt. in d. l. age cum Geminiano, num. 4. Vbi limitat in exceptione facti obscura: secus vero in exceptione iuris obscura: vt puta si reus opponat actori, ius ei non competere, nulla quare illi non competat expressa ratione vel causa, illam namque declarare non cogitur, vt inquit Bal. in l. fin. in princ. C. de fidei commiss.

C A P. C.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri potest, vt cogat actorem ad declarationem sui libelli.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex ex suo officio actorem vt declaret libellum obscurum, compellere potest.
 - 2 Libellus ineptus & obscurus parte non opponente, procedit.
 - 3 Iudex ex suo officio potest supplere in his, quæ tendunt ad solemnitatem iudicii.
- Septuagesimo sexto limitatur, quia Iudex ex suo officio actorem compellere potest, vt libellum suum obscurum declaret, vt a fortiori & maiori de reo coacto suam exceptionem declarare arguit Ias. in d. l. age cum Geminiano, num. 15. C. de transact. ea potissimum ratione adductus, quod iudicis inter sit, vt sententiam certam ferre possit, vt voluit etiam Bald. in l. 1. col. fin. C. vt quæ defuncti aduocat. & Panorm. in c. 2. extra de libell. oblat. & si Butr. ibi dubitauerit: Et ideo subdit ibidem Ias. adnotandam esse limitationem ad regulam. l. 1. C. de annal. except. Vbi dicitur, 2. libellum ineptum & obscurum parte non opponente procedere: & refert se ad ea, quæ dixit in d. l. edita.

C. de eden. Hanc præterea opinionem sequitur etiam Aug. Berous in d. cap. solita, num. 3. extra de restit. spoliat. Quod autem inter sit iudicis, vt certam sententiam proferre possit, inquit esse text. in §. curare. Instit. de action. & in l. 1. & 2. C. de sentent. quasine certa quant. proferunt. & in c. 2. cum glos. extra de libell. oblat. vbi tradit Ant. à Butr. in 3. notab. & idem Butr. in cap. 1. in 1. opposit. eodem tit. vbi inquit, Iudicem ex suo mero officio in iis supplere posse, quæ ad solemnitatem iudicii perficiendam tendunt: & quibus prætermisissis iudex frustra laboraret. Hanc etiam conclusionem sequitur Alex. in d. l. 4. §. hoc autem iudicium, col. 3. & 6. ff. de damno infecto. per ea, quæ notat Bart. in l. si quis libertatem, col. 2. ff. de petit. hered. & in l. si sepulchri. ff. de sepulch. viol. & eandem conclusionem sequitur Curt. in d. l. cum Geminiano, num. 4. & in d. l. edita. num. 27. C. de eden.

C A P. CI.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri potest vt compellat debitorem ad solutionem decimarum.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex ex officio suo non solucentes decimas compellere potest.
- 2 Ius commune notorium est, & tanquam notorium sciri debet.
- 3 Clausula opponi solita in literis monitoriis.

Septuagesimo septimo limitatur ex eo quod Iudex ex suo officio non solucentes decimas vt soluant compellere potest, vt voluit Laud. in cap. dispendiosam, in clem. de iudic. Et ratio est, quia si non soluantur anime periculum imminet, & prohibemus, extra de decimis. & in his & similibus exuberat officium iudicis cap. nouit, extra de iudic. & clem. 1. de offic. ordina. Et ideo, vt ipse inquit, si constet possessiones & prædia, ex quibus decimæ petuntur, esse intra terminos & limites parochiæ, vel homines ab ea sacramenta Ecclesiastica recipere quoad personales decimas, vel animalia in parochia depasci satis est: cum enim iure scripto decima debeat parochiali Ecclesiæ. cap. cum contingat, extra de decimis. & ius commune notorium sit, & tanquam notorium sciri debeat. cap. notandum. 1. quæst. 3. merito in contrarietatem tanquam notorie delinquentem, Iudex ex suo officio animaduertere potest, & ita vt necessarium non sit, causam in iudicium deduci, vel testes admitti. Hanc conclusionem sequitur Card. Zabarel. in d. clem. dispendiosam, num. 28. de iudic. & inquit eam comprobare iis, quæ notantur in cap. quoniam, extra de filiis presbyt. & Innoc. in cap. 1. extra de offic. vicar. Et ideo inquit procedi posse absque vlla alia iuris solemnitate, & idem voluit Zenz. Unde ait Laud. vt attestatur Cardin. Zabarel. in literis monitoriis contra decimas non solucentes clausulam illam apponi solitam, apponere non oportere, videlicet, nisi causam rationabilem allegare & probare volueris ad quod faciendum talem diem peremptoriam assignamus Idem etiam voluit Marant. in suo Speculo aureo, in 6. & vlt. part. princ. in 2. casu principali, nu. 162. & dicit ita tenere Cardin. in clement. 2. in quæst. 24. de iudic.

CAP. CII.

ARGUMENTVM.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri potest, vt filiofamilias agenti sine peculio, cautionem iniungat.

SUMMARI.

- 1 Index ex suo officio potest & debet filiumfamilias agentem, si contingat eum succumbere, expensas restituere ad cauendum compellere.
 - 2 Cautio de decima parte litis, an sit in usu.
 - 3 Index debet inspicere, ne sua sententia sit frustratoria.
 - 4 Cautiones quedam sunt iudicariae, quae iudicis officio mercenario interponuntur & incidenter vt iudicis sententia rata sit.
 - 5 Expensas restituere debet iudex ex suo officio filiumfamilias, qui non habet peculium compellere.
 - 6 Index ex suo officio potest cogere, cauere de expensis reum suspectum vel immobilia non possidentem.
 - 7 Actori licere non debet, quod non licet reo, quia in iudiciis aequalitas seruanda est.
 - 8 Iura debent omnibus consulere & providere.
 - 9 Cautio peti potest, cum quis timet damnum de re ad rem, vel de persona ad rem.
 - 10 Index potest partem interrogare in quacunque parte iudicii sibi videtur.
 - 11 Index quandocunque, vult, potest exigere iuramentum malitiae a partibus.
- Septuagesimo octauo limitatur, quia Iudex & ex suo officio filiumfamilias agentem, & praesertim si peculium non habeat ad cauendum cogere potest, vt si fortasse succumbat, expensas restituat, vt inquit Castrens. in consil. 407. num. 1. vol. per text. in authent. generaliter. C. de episcop. & cler. vbi id, vt ipse inquit expressum est. At si dicatur & cautionem, de qua ibi, hodie in usu non esse: vt scilicet de litis decima parte caueatur, vt notatur in §. sed hodie, Instit. de satisfactione. Respondetur in casu, in quo filiusfamilias peculium non habet, procedere debere: Nam discretus & prouidus iudex, vt inquit ibi Castrens. ne sua sententia delusoria sit, & nihil efficiat, maxime prospicere & curare debet. l. si prator. ff. de iudiciis. & l. fin. ff. ne quid in loco publico. Sed sic est quod in casu nostro si actor succumbat, & ex consequenti in expensis, condemnatur, vnde eas solueret, non haberet, ex quo peculio caret, vt dixit idem Castrens. in l. si condemnatus. ff. de noxal. Ergo debet Iudex in hoc providere eum ad huiusmodi cautionem praestandam compellendo. Id praeterea confirmatur argumento eorum iurium, & quae quaedam cautiones iudicarias esse dicunt, quae iudicis officio mercenario & incidenter interponuntur, vt iudicium; id est sententia ipsius iudicis rata sit. l. 5. ff. de verb. oblig. & l. circa princ. & ibi notatur. ff. de prator. stipul. Haec igitur cautio ideo interponitur, vt sententia & iudicis expensarum condemnatoria sit rata, hoc est, vt diximus, effectum habeat: ergo vt interponatur tanquam iudicaria cautio, Iudex diligenter & prouiribus curare debet. Comprobatur haec conclusio per text. in l. si fideiussor. §. fin. ff. qui satisfac. cogant. vbi etiam Iacob. Butrig. notat, asserens ex eo text.

iudici vbiunque expedire videtur, posse cautionem interponi ex suo officio mandare: Sed in hoc casu qui ei expedire videatur, dubitandum non videtur. Ergo eum compellere poterit. Iterum confirmatur ex eo quod si reus & est suspectus, vel immobilia non possidet, cauere cogi potest. d. l. si fideiussor. §. fin. & l. sciendum, in princ. ff. qui satisfac. cogant. Ergo id multo magis de filiofamilias actore, qui nihil habet, & ex consequenti suspectum est, dici debet: Quandoquidem si succumbat, reum irriteret. Ergo. Nam actori id & licere non debet, quod reo non licet, & in iudiciis aequalitas seruanda est. l. fin. C. de fruct. & lit. expens. Praeterea comprobatur etiam ex eo, quod iura omnibus consulere & providere potissimum procurant. l. capitalium. §. ad statuas. ff. de penis. Ergo & idem iudex quoque curare debet, cum & iurium minister sit & executor. l. si ob causam. ff. de euictione. Huic autem reo, nisi actor caueat, providere non potest. Ergo. Adhuc etiam confirmatur ex eo, quod eum quisdam timet & sibi inferri posse suspicatur, de re ad rem vel de persona ad res, cautio peti potest, vt voluit Guil. de Cun. in l. licet. §. ne potentiores. ff. de offic. praesid. & tradit Bart. in l. qui bona. §. si quis iusta. ff. de damno infecto. Sed sic est quod in casu nostro damnum timetur in bonis, ob id quod si actor succumberet, reus impensas recuperare non posset, nisi cautio praestita fuerit: Ergo actore Iudex ad huiusmodi cautionem praestandam omnino compellere potest & debet. Octauo & vltimo loco comprobatur argumento vbiunque. ff. de interrog. actio. vbi expresse habetur, Iudicem partem in quacunque parte iudicii id opportunum vel expediens censuerit, interrogare & posse, argumento text. in cap. 2. de iurament. calum. in 6. vbi Iudex & quandocunque illi visum fuerit, iuramentum malitiae a partibus exigere potest: Pariter ergo si illi videatur, iustae causa subsit, cautionem exigere poterit: Quandoquidem cum haec omnia eius libero arbitrio remittantur relinquuntur: ipse prouidus ac prudens Iudex, vt partium indemnitati consulat potissimum praeculis habere debet, & eo magis id curare debet, cum absque magno partis prauiudicio fieri possit, argumento. l. 2. §. idem Varus. ff. de aqua pluuiarum arcen. & l. in creditore. ff. de euictione. & ita inquit Castrens. in d. consil. 407. in fin. obseruare iustos & prudentes iudices, prout ipse in facto ait obseruasse, & alios ita obseruare expertum esse.

CAP. CIII.

ARGUMENTVM.

Officium suum iudex non rogatus interponere potest, vt det bonis curatorem.

SUMMARI.

- 1 Index ex suo officio parte etiam non petente curatorem bonis dare potest.
- 2 Curatorem bonis iudex ex suo officio dare potest.
- 3 Index ex suo officio etiam nemine petente concessa restitutione & hereditate repudiata: ne bona hereditaria dissipentur providere debet.

Septuagesimo nono limitatur, quia Iudex & potest ex suo officio parte etiam non petente, bonis curatorem

ratores dare, ut inquit Iacob. à sancto Georgio in l. si omnes. C. si minor ab hered. se abstin. & refert Cassan. super constitut. Burgund. Rubric. 1. Mesiers & sergens sont creux. §. 6. num. 66. fol. 261. & tradit Alexand. in consilio. num. 16. vol. 5. dum vult Iudicem ex suo officio bonis curatorem dare posse, per ea quæ notat glos. in l. 1. ff. de curat. bonis dando. & iterum glos. quam Bart. latius prosequitur, in l. 2. eodem tit. & Bald. in authent. si omnes, num. 13. si ut se ab hered. abstin. Et eam inquit esse rationem, quod ei ut iudici liquere dicatur. & de hoc notatur in d. l. 1. in princ. ff. de curat. bonis dando. & tradit Castren. in d. authent. si omnes, num. 6. in ultimis verbis, dum inquit ultimo loco notandum esse Iudicem ex officio etiam nemine petente, postquam concessit in integrum restitutionem, hereditasque repudiata est, ne bona hereditaria dissipentur, providere posse & debere ea potissimum ratione, quod hereditatem iacere illi, ut iudici constat, & ideo de facto curatorem bonis dando supplere posse, Inventarium apud acta fieri mandando ac iubendo.

CAP. CIV.

Argumentum est in Summario.

SUMMARIVM.

- 1 Iudex ex officio curatorem bonis dissipantis dare potest.
- 2 Ctuagesimo limitatur quia Iudex ex suo officio si videat quempiam bona sua dissipare, eius bonis curatorem dare potest, etiam id nemine ab eo postulante, ut inquit Amanellus de claris aquis in notabil. 214. per ea, quæ notantur in d. l. 2. circa princ. ff. de curat. bonis dando.

CAP. CV.

Argumentum est in Summario.

SUMMARIVM.

- 1 Iudex ex suo officio ex causa curatorem iam datum reuocare potest, & alium deputare.
- 2 Ctuagesimo primo limitatur, quia iudex ex suo officio iusta existente causa curatorem iam datum reuocare potest, & alium in eius locum subrogare, ut inquit Abb. in consil. 91. num. 6. vol. 1. per text. in l. 3. §. præterea. ff. de suspect. tutor.

CAP. CVI.

Argumentum constat ex Summario.

SUMMARIVM.

- 1 Iudex ex suo officio, stante legitima causa, potest non admittere curatorem à consanguineis postulat. & alium ad petitionem minoris deputare.
- 2 Ctuagesimo secundo limitatur, quia Iudex ex suo officio potest ex causa curatorem à consanguineis postulat. non admittere, & alium ad petitionem & instantiam minoris in illius locum subrogare & deputare, ut inquit Abb. in d. consil. 91. num. 6. vol. 1. Et ratio, ut inquit, ea est, quod quis facilius non admittatur, quam remoueat, ut habetur in cap. quemadmodum, extra de iur. iuran. prout vulgatissimum & in ore omnium est illud dictum: Turpius eiicitur quam non admittitur hospes.

CAP. CVII.

ARGUMENTVM.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri potest dando tutorem & alia ad utilitatem pupillorum faciendo.

SUMMARIA.

- 1 Iudex in dando tutorem nemine etiam petente, officium suum impartitur.
- 2 Pupilli, dicuntur personæ miserabiles.
- 3 Miserabilibus personis potest iudex officium suum impartiri.
- 4 Iudex arbitrari debet, an res immobilis pupilli vendi debeat, & eam eligere debet.
- 5 Iudex ex officio tutores suspectos remouere potest.
- 6 Iudex pendente lite, cui puella sit iungenda, vter eius tutor esse debeat, eam ex suo officio deponere potest.
- 7 Puella quando deponenda sit.
- 8 Casus diuersos esse dicere non licet, nisi diuersitatis ratio afferatur.
- 9 Tutor & propinqui, vbi non conueniunt de futuro viro puellæ dando, iudex ipse decernere debet.
- 10 Mater cogitans de futuris nuptiis, nominet filio suo tutorem, tutor admittere non obligatur, immo debet inquirere, & deinde idoneiorem eligere.
- 11 Pupillus vbi tutorem non habet, iudex loco tutoris supplere potest.
- 12 Pupillum si mandet pater apud aliquem educari, iudex non tenetur huiusmodi patris voluntatem exequi, si viderit pupillo non expedire.
- 13 Tutori si testator remiserit confectionem inuentarii poterit tamen iudex eum ad illud faciendum compellere, si id pupillis expedire putauerit.
- 14 Episcopus in causis Ecclesiarum & pauperum ex officio non implorato procedere potest.
- 15 Testator licet remittere possit confectionem inuentarii & librorum rationis tutori testamentario legitimo & datiuo, tamen si talis tutor sit suspectus, potest iudex ex officio, non obstante tali remissione, eum cogere ad inuentarium ad libros consiciendum.
- 16 Iudicem dum dicitur interponere posse officium suum ad commodum & utilitatem aliorum particularium, intelligitur procedere & locum habere secunda ratificatione eorum, ad quorum commodum interponitur.

Ctuagesimo tertio limitatur, & infra dicitur limitari. 162. ex eo, quod Iudex in dando tutore nemine etiam petente, officium suum impartiri potest, ut inquit Curt. iun. in l. 1. num. 17. ff. de iuris. omn. iudic. & voluit Bart. in l. hac autem. in princ. ff. ex quib. caus. in poss. est. per text. in l. illud, cum l. sequenti. ff. de tut. & curat. dat. ab his. & Roland. à Valle in consil. 20. nu. 5. vol. 2. Nec id sane mirum esse debet: quia pupilli personæ miserabiles dicuntur. l. 1. C. quando Imper. inter pupil. At pro huiusmodi miserabilibus personis & aliis officium iudicis impetrari potest: Quibus addi etiā potest præterea, quod Iudex ex suo officio pro pupillis supplere possit, inquit etiam Aymon Crauet in consil. 190. num. 8. Videmus namq; iudicē ex officio suspectos tutores reuocare posse. l. 1.

L tutor quoque. §. *præterea*. ff. de suspect. tutor. Si enim ex suo officio omnem administrationem eis auferre potest; Id multo magis pendente lite facere poterit: Vtputa si orta sit controuersia de puella in matrimonio collocanda: vel inter tutores, vter eorum tutor esse debeat: poterit tunc Iudex ex suo officio quousque talis lis perficiatur, puellam ipsam deponere, vt est text. in l. deinde §. penult. ff. de liber. exhib. vbi expresse dicitur, quod si lis agatur, an puella exhibenda sit: & ille qui eam exhiberi desiderabat, diceret se esse patrē: aduersarius vero id neget, text. expresse disponit, puellam deponendam esse, quousque iudicium perficiatur. Nec quicquam dicit text. de qualitate personæ, apud quam sit puella, si honesta sit, & cum ea dignitate, quæ conuenit apud eam esse possit. In ea igitur re Iurecōsultus nullam aliam rationem considerare videtur, quam pudicitia & futuri deinde matrimonii libertatem. Id autem ex eo percipitur, quod eam apud matrem aliquam familias deponi committit. Nec etiam in eo text. exprimitur, quod de quopiam matrimonio tractaretur: Vnde ad practicam inferendo Aymon Crauet. in d. consil. 90. num. 1. inquit, quod si essent contracta sponsalia, ac quia puella esset tenellæ ætatis, & nixus copulæ intercessisset, & ille apud quē puella esset suspitione non careret, & præsertim cum huiusmodi nixum præmississet, vel saltem illum attentandi facultatem fecisset; Iudicem huiusmodi depositionem concedere debere, vt libera ei remaneat voluntas & matrimoniū cum fuerit perfectioris iudicii & maturioris consilii contrahatur, cap. Gemma, extra de sponsal. cum similibus. Præterea ille text. mandat puellam deponi, etiam si pubes, ex modico tamen tempore effecta sit. Et ideo à maiori arguendo, vt illam quæ adhuc in pupillari ætate agit, multo magis deponenda sit, dicendam videtur: cum Iurecōsultus causam matrimonii ea in re potissimū considerare videatur: Et si ego in hoc casu honestatis rationem magis attendendā esse existimē: cum in ea ætate sit, in qua matrimoniū contrahi nō possit: Quandoquidem cum est impubes, vel paulo ante ætatem illā excessit, præterquam quod matrimonium tanquam cum incapace contractū subsistere non potest: est etiā non minus rationis & iudicii prorsus expertus & præsertim matrimonii cōtrahendi. l. in fin. C. de fals. monet. & in c. eos. de cōsecrat. dist. 4. & c. sunt qui opes. 17. q. 4. Et ideo si deponetur, rectius quidem ei ac probabilius consulatur, quam si non consilio & perfecto iudicio coniunctorum Iudicisve matrimonium contrahat: sed ipsa libera ab omni moderamine & perfecta deliberatione: virum sibi pro suo libito, & quod plus est, aliorum suasionibus aseiscat: Et ideo licet ille text. loquatur, quādo puellā ab eo qui se patrē asseuerat, exhiberi petitur; Bart. tamen ibidem generaliter illum text. interpretatur, quando scilicet de causa ipsius puellæ exhibitionis tractatur: Nam eadem semper ratio militare videtur, & præsertim cum de matrimonio contrahendo tractatur: Nam de casuum diuersitate cum eadem subest ratio, tractandum non est, vt inquit glossa in l. sed & si lege. §. item si rem

8 *disfraxerit*. ff. de petit. heredit. dum ibi dicitur, quod casus diuersitatem allegare non licere, nisi diuersitatis ratio afferatur. Ratio namque ipsa attendi debet, quæ communis lex dicitur ad omnes casus. cap. consuetudo, 1. distinct. & tradit Calderin. in consil. 1. in tit.

vt lite penden. & in consil. 1. in tit. de regular. Confirmatur hæc conclusio, quia quando tutor & puellæ propinqui non conueniunt de eius futuro viro: Iudex ipse decernere debet, vt est text. in l. 1. C. de nupt. Hoc autem Iudicis arbitrium non sufficeret, nisi puellam ipsam, in eius facultate & administratione constituat, quem ipse elegerit: Nam si apud tutorem esset, vel econtra apud alios propinquos, facile iudicis arbitrium delusorium redderetur: si fortasse vel voluntatem tutoris, vel suorum propinquorum sequuta matrimoniū ipsum compleuisset: Et ideo Alexand. in consil. 161. col. fin. vol. 51. & Bal. in consil. 487. eodem lib. de huiusmodi puellæ depositione loquens, id omne inquit in iudicis arbitrio residere, & idem concludit Socin. in consil. 193. in 2. quæst. vol. 2. & late tradit idem Aymon Crauet. in loco supra deducto, num. 2. 3. & 4. cum seq. Accedat etiam pro prædictorum comprobatione & confirmatione, quod si mater & secundis de nuptiis cogitās, tutorem filio suo nominauerit, tutorē admittere non obligatur: Imo Iudex ex officio suo, inquirere debet, & deinde magis idoneum eligere, vt habetur in authent. sacramentum. C. quando mul. tutela offic. fun. poss. & tradit Bal. in l. precibus, col. 9. C. de impub. & aliis substit. & Decius in cap. ex parte, il 2. extra de appellat. Pariter etiam pro prædictorum confirmatione videmus, quod si pupillus & tutorem non habeat, iudex tutoris loco supplere potest, vt voluerunt Bald. Paul. Castrenf. & recentiores in l. bonorum. C. qui admitt. Et adeo supplet Iudex & pro pupillis, vt si forte pater pupillum apud aliquem educari mandet, Iudex patris illam voluntatem sequi non teneatur, si videat pupillo id non expedire. l. 1. in princ. ff. vbi pupill. educari. debeat. & Socin. in d. consil. 193. in 2. quæst. vol. 2. Pariter etiam si testator & tutori confectionem inuentarii remiserit, Iudex tamen tutorem vt inuentarium conficiat, cogere potest, si id pupillis expedire & utile esse cognoscat: & alioqui nisi id fiat, pupillos damnum & præiudicium pati posse aduertat, vt voluit Bart. in l. vtilitatem. ff. de confirmation. tutor. & in l. nemo potest, vbi tradunt etiam recentiores ff. de legat. 1. & aret. in consil. 22. diligenter & mature, col. 1. in fin. Hoc tamen intelligit Decius in consil. 34. col. 2. si noua suspitionis causa superueniat, cuius notitiam testator non habuerit. Confirmatur, quia videmus in causis Ecclesiarum ac pauperum Episcopum & ex officio etiam non implorato procedere, vt inquit Bald. in consil. 54. super 1. punct. in fin. vol. 4. Quibus etiam ad prædictorum confirmationem accedat, quod licet testator confectionem inuentarii librorumque rationem tutori testamentario legitimo & datiuo remittere possit, vt voluit glossa in l. tutores. C. de administ. tutor. & Guil de Ludo. in singul. 100. glossa est, & Durans de arte testan. in tit. de tutor. caut. 3. Tutor, num. 2. & Bernard. Diaz in regula 769. tutor. & Iulius Clarus in §. testamentum, quæst. 66. versic. quo ad tertium. vbi dicit communem esse opinionem in tutore & hærede: Secus vero in usufructuario: attamen si de ipso tutore suspicetur, ne supprimat & dilapidet res pupilli, posse Iudicem ex suo officio ea remissione non obstantē, tutorem ad inuentarii, librorumque rationum confectionem compellere pro pupillorum commodo & vtilitate eorumque impensis, vt inquit Bart. in l. pen. num. 1. ff. de confirm. tutor. & Bernard. Diaz in d. regula 769. & Ias. in d. l. nemo potest, in 1. lectura,

1. *lectura*, num. 45. & in 2. *lectura*, num. 53. ff. de legat. 1. & Durans in d. tract. de arte testan. in d. caut. 3. num. 4. & Aret. in §. actionum, sub num. 34. Instit. de action. & Grauet. in consil. 190. num. 9. & in consil. 193. num. 9. vol. 1. & Iulius Clarus in §. testamentum, quest. 66. versic. sed quid si testator. ubi inquit communem esse opinionem, & Tiraq. in tract. consil. in 3. part. limitat. 30. num. 65.

Hæc conclusio cum aliis in præcedenti principali limitatione contentis, videlicet quod ꝑ iudex suum officium ad commodum & utilitatem aliorum particularium, vtpota pupillorum, aliorumq; huiusmodi miserabilium personarum, non procedere, nec locum habere illud, quod à iudice factum est, nisi illius ratificatione sequuta, ad cuius commodum & commoditatem fecerit, argum. l. 3. §. inuito, & §. acquirere. ff. de bonor. possess. & tradit Tiraguel. in tract. de iure constit. in 3. part. limitat. 30. num. 65. & Cardin. Albenf. in d. l. 4. §. hoc autem iudicium, num. 4. ff. de damno infecto.

C A P. CVIII.

A R G V M E N T V M.

Officium suum impartiri Iudex non rogatus non potest per inutilitatem pupilli non pauperis.

S V M M A R I A.

1. Pupillus non dicitur miserabilis persona, nisi sit pauper.
2. Vidua non dicitur miserabilis persona, nisi pauper.

Secundo loco limitatur præcedens conclusio, vt non procedat, nisi pupillus & aliæ miserabiles personæ sint pauperes: Nam, vt inquit Alexand. in consil. 121. num. 14. vol. 1. dum inquit, quod ꝑ pupillus vel orphanus, tunc miserabiles personas enumeratur, quando est pauper, aliter non, vt voluit Card. Floren. & Imola in c. significatib. extra de off. deleg. Sicut etiam de vidua ꝑ dicitur, vt notatur in d. c. significatib. & licet ipsi non referant, idem tamē subdit Alex. ibidem voluisse Speculat. in tit. de instrument. edit. §. nunc vero aliqua, versic. & scias. il. 2. Et ideo absolute viduæ & pupilli inter miserabiles personas non connumerantur, vt patet in Rub. quando imper. inter pupil. & vid. miserabiles, & c. Dictio enim illa, vel inter diuersa ponitur. l. hac verba. ille. ff. de verbor. signific. Posset fortasse responderi, pupillos non ratione diuitiarum, vel paupertatis & viduas miserabiles personas appellari, sed ob ingenii & rationes imbecillitatem.

C A P. CIX.

Argumentum constat ex Summario.

S V M M A R I V M.

1. Iudex etiam non requisitus officium suum impartiri tenetur fauore dotis.

1. **O**ctuagesimoquarto limitatur, quia iudex etiam nõ requisitus fauore dotis officium suum impartiri debet, & potest. l. si cum dotis. §. eo autem tempore, versic. nec non. ff. soluto matrim. quem text. ad hoc ibi ponderant. Raphan. & Paul. Castrenf. Dotis enim causa dicitur pia. l. cum is. §. si mulier. ff. de con-

dict. indeb. & l. si ego. §. cum similibus. ff. de iure dot. & Bart. & Doct. in l. si constante. in 9. quest. quest. principalis. ff. soluto matrim. & tradit Ripa in d. l. 4. §. hoc autem iudicium, num. 25. ff. de damno infecto. & Bald. nouellus in tract. de dote, in 8. part. principali, priuilegio 15. num. 1. Vbi & ipse quoque vult, Iudicem fauore dotis etiam non requisitus & interpellatus officium suum interponere: & ex eo, quatenus opus sit, supplere. & tradit Ioan. Lopez in cap. per tuas. §. 12. num. 5. versic. ex quo inferitur, extra de donat. inter vir. & vxor. per text. in l. profectitia, post princ. versic. sed et si proponas. ff. de iure dot. & tradit Bart. per illum text. in l. 1. col. 3. ff. soluto matrim. & Ludouic. Roman. in authent. similiter. in 11. speciali. C. ad leg. Falcid. & Alexand. in d. l. 4. §. hoc autem iudicium, num. 6. ff. de damno infecto. & tradit Bald. in l. qui liberos ff. de ritu nupt. Exempla autem hac de re varia Doctores afferre solent, vtpota si pater alicuius puellæ vitæ satis improbatæ, à viro filæ suæ repeteret, vel eius hæredibus, soluto matrimonio: ipse autē maritus vel eius hæredes contra focerum ita repentem de illa vitæ reprobata & valde inhonestæ licentia non opponerent: Nec pariter filiam efficta vidua, ob reuerentiam fortasse filialem aliave quacunque de causa: ita vt non leue periculum sit, ne pater ille dotem filæ in suos vfus & fortasse minus honestos conuertat, & filia deinde, vnde nubere possit, non habeat: & iudici de huiusmodi periculo & inhabilitate constet, tunc Iudex ex suo officio patrem ipsum dotem repentem repellere potest, vt est text. in d. l. si cum dotem. §. eo autem tempore, vt latius ibi ipse prosequitur, & tradit etiam Ioan. Bapt. à sancto Blasio in tract. de priuileg. dot. alib. in 3. centur. num. 3. & Anton. Blanch. in sua pract. in cap. datis defensoribus, num. 92. fol. 39.

C A P. CX.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus impartiri potest, compellendo patrem ad dotandam filiam.

S V M M A R I A.

1. Iudex ex suo officio & nemine etiam petente potest cogere patrem vt filiam suam dotet, & alia ibidem.
2. Iudex potest ex officio cogere præstari alimenta filiis.

Octuagesimoquinto limitatur, quia Iudex etiam nemine petente, patrem ad dotandam filiam compellere potest, vt inquit Ioan. Lopez in cap. per vestras. §. 25. in versic. quinimo, extra de donatio. inter virum & vxorem. dum inquit, quod si forte filia consanguineos non habeat: vel si habeat, nolint, vel ne patri rem ingratam faciant, vel qualibet alia de causa Iudicem adire, vt ei prouideat, & ipsa sit non solum nubilis, sed prius iamdiu ad matrimonium contrahendum apta esset: tunc Iudex officium suum impartiendo potest, ac debet patrem ipsum vt eam in matrimonio collocet, & dotem congruam constituat, compellere, vt est text. in l. tertia, post principium. ff. de iure dot. Nam tunc fauore matrimonii dotis & Reipublicæ ex suo officio supplere debet. Hic enim matrimonii dotis

dotis & reipublicæ fauor in dote versatur. *l. prima. ff. soluto matrimonio.* & fauor publicus id efficit, vt voluit Innocen. & sequuntur alii in dicto cap. ad nostram, il secundo, extra de iureiuran. & in c. bona, extra de postul. prelato.

Præterea, quod iudex ex officio patrem ad dandam filiam compellere possit, tenet etiam Cardin. Alben. in *l. Titio centum. §. Titio genero, numero 11. ff. de conditio. & demonstratio. & Alexan. in dicta l. quarta. §. hoc autem iudicium, numero 1. & August. Berous in cap. soluta, numero 9. extra de restitutio. spoliat. & Boerius in questio. 130. numero 4. & 5. volum. primo, & voluit Bald. in *l. fin. colum. si in fin. C. de dot. promiss.* Et Aufreder. in collect. quest. Tholosana. quest. 292. vbi numer. 5. inquit, patrem etiam indicta multa cogi posse aut pignori- bus captis, vel etiam si opus fuerit, coniectione & retentione in carcerem etiam pro alimentis filio ꝑ præstandis. *l. si quis à liberis. §. si quis ex his. ff. de liber. agnoscen.* Et sic Iudex ex suo officio longam absentiam patris filię dotem constituendo supplere potest, vt inquit Bald. nouel. in tractatu de dote, in priuile. 19. sexta partis, numero primo, dum inquit, quod licet alias circa bona absentis curator dari soleat, vt habetur toto titulo de curato bonis dando. Fauore tamen dotis & ad huiusmodi circuitum euitandum, Iudex id ipsum ex suo officio facere potest, dotem filię in bonis patris absentis constituendo congruam dotem pro facultatibus paternis. *d. l. tertia. §. 1. & 2. ff. de cura. bon. dando. & facit. rex. in §. si alicui, in Authen. vt cum de appel. cognos. & habetur in decis. 388. Capella Tholosana, in additione.**

C A P. CXI.

A R G V M E N T V M.

Officium suū non rogatus Iudex impartiri potest, & debet, ut opituletur volenti testari, sed probibito à propinquis.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex ex suo officio si quispiam velit testari, & non audeat metu & minis propinquorum impediendum, potest ad eum ægotantem accedere & testes & notarium adhibere.
- 2 Testandi liberam facultatem quilibet habere debet.
- 3 Testamenta libera fieri posse, fauor publicus est.

O Ctuagesimo sexto limitatur præterea præcedens regula, in casu satis notabili, qui quotidie in facto accidere potest, vt puta si forte ꝑ quispiam testari velit: metu tamen ac minis propinquorum & consanguineorum non audeat, & ab eis ægotans impediatur. Nam si forte mors videatur instare, Iudex ad huiusmodi ægotum accedere non solum potest, sed etiam tenetur, testesque & notariū, vt pro libito suæ voluntatis testari possit adhibere, & sic tali ægotro subuenire, ne ei libera ꝑ testandi facultas impediatur, quam quilibet habere debet. *l. 1. C. de sacrosan. eccle.* Ratio autem est, quia in hoc fauor ꝑ publicus versatur, vt scilicet, testamenta & ea quidem libera fiant, suumque exitum & finem habere possint. *l. vel negare. ff. quemadmo. testa. aperi. an. & tradit Bal. nouellus in tract. de dote, in 6. par. principali, priuileg. 18. num. 1.*

C A P. CXII.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

- 1 Iudex ex suo officio potest efficere, vt vergente viro ad inopiam dos mulieri restituatur.

O Ctuagesimo septimo limitatur, quia viro ꝑ ad inopiam vergente Iudex ex suo mero officio agere potest etiam muliere non petente, vt dos ei restituatur, vt inquit Ioannes Baptista à sancto Blasio in tracta. de priuile. dota. centuria 3. numero 4. per ea quæ notat Cynus in *l. mulierem. C. si manci. ita venierit, ne proffit.* dum ait, in causis piis Iudicem ex officio inquirere: & ideo cum causa dotis sit pia. *l. cum his. §. si mulier. ff. de offic. indeb.* Ergo.

C A P. CXIII.

Argumentum est in Summario.

S V M M A R I V M.

- 1 Iudex ex suo officio compellit heredem, vt etiam ante aditam hereditatem monumentum testatori faciat.

O Ctuagesimo octauo limitatur, quia Iudex ꝑ ex suo officio heredem compellere potest, vt testatorem etiam ante aditam hereditatem sepeliri curet, vt inquit Roman. in auth. similiter. *C. ad leg. Falcid. per text. in leg. qui heres erat in fine. ff. famil. ercisc. & facit illud, quod notat glos. 2. in c. quia frustra, extra de vsur. & tradit. Alex. in d. l. 4. §. hoc autem iudicium, numero 7. ff. de damno infecto. & tradit Robertus Maranta in Speculo aureo, in 6. & vlt. parte, & in 4. q. principali, num. 164. vbi etiam vult, vt Iudex ex suo officio eadem de causa bona hereditaria vendere possit, vel hæredes defuncti ad vendendum compellere, vt ibi latius ipse prosequitur.*

C A P. CXV.

A R G V M E N T V M.

Officium suum Iudex non rogatus potest impartiri, vt perquirat Stylum Curię.

S V M M A R I A.

- 1 Iudex parte etiam non petente stylum curię perquirere potest.
- 2 Iudex à tabellionibus practicantibus informationem sumere potest.
- 3 Iudex supplet in fori consuetudine & stylo defacto.

O Ctuagesimo nono limitatur ex eo, quod Iudex ꝑ parte etiam non petente, stylum curię perquirere potest, vt inquit Soci. in consi. 63. numero 5. volumine primo, & voluit Bar. in *l. 4. ff. de testib. & tradit Butr. in c. si. extra de consuetu. & iterum Soci. iunior in consi. 128. numero 9. vol. 2. & Alex. in leg. 1. col. 1. C. vt quæ defuncti aduoc. & iterum in apostolis ad Bar. in d. l. 4. id quod etiam in thalamo suo nemine petente facere potest, vt ibidem inquit Soci. & iterum Soci. iunior in consilio 181. numero 75. eodem volumine secundo & Alexan. in consil. 82. numero 7. volumine tertio. & Decius in consi. 547. numero 11. parte 4. vbi id etiam parte non citata facere posse arbitratur. Et Natta in consi. 318. numero tertio, volumine secundo,*

L

voluit,